

SLOVENSKO

Časopis pre Slovensko a slovenský svet

Ročník XXXVI., 1,70 eur

J A R
2015

Prezident amerických Slovákov

KVETY V PÚŠTI KARAKUM

Memento z Klákovskej doliny

Slovenská známka najkrajšia na svete

Naši prví cestovatelia v Egipte

Slovensko, Bratislava, drotári a Tbilisi

Fašiangy aj bály, zmŕtvychvstanie aj oblievačka

Vydávajú:
Matica slovenská
P. Mudroňa 1
036 01 Martin
IČO 00 179 027
a Neografia, a. s.
Ul. sučianska 39A
038 61 Martin-Priekopa

Číslo 1 / 2015 jar 2015
Ročník XXXVI.
EV 4012/10

Šéfredaktor:
Igor Válek

Predseda redakčnej rady:
Marián Tkáč

Grafický redaktor:
Ján Novosedliak

Adresa redakcie:
Matica slovenská
P. Mudroňa 1
036 01 Martin
Tel.: 00421 434 012 840

Cena výtlačku: 1,70 eur

Celoročné predplatné do zahraničia:
Európa 20 eur,
ostatné štáty sveta 30 USD

Rozširujú:
Vydavateľstvo MS Martin,
Mediaprint Kapa

Predplatné a objednávky zo SR zasielajte na adresu:
periodika@matica.sk

Sadzba, zlom a príprava tlačových podkladov:
Ján Novosedliak

Reprodukcia, tlač:
Neografia, a. s.
Ul. sučianska 39A
038 61 Martin-Priekopa

Zadané do tlače 11. marca 2015,
vydané 19. marca 2015.
Nevyžiadané rukopisy a fotografie redakcia nevracia.
Podávanie novinových zásielok povolené OZ
SaRP Banská Bystrica, č. j.
ISSN 0231 - 7306

Fotografia na obálke: Martin Pročka

- 3 Žijeme Rok Ľudovíta Štúra
- 4 Mnohostranný matičný pohľad...
- 5 Matičná esej 2015/Prvé štúrovské knihy
- 6 Umrela matička, umrela..., ale opäť ožila
- 8 Krajanské múzeum ponúka...
- 10 Slovensko, Bratislava, drotári a Tbilisi
- 12 Prezident amerických Slovákov
- 14 Prvý Slováč v Amerike
- 15 Výnimočný film o výnimočnej rodine
- 17 Približovali korene a ukazovali cesty
- 18 Kvety v púšti Karakum
- 20 Podnetné návraty k zabudnutej histórii
- 22 Memento z Kľakovskej doliny
- 24 Slovenská známka najkrajšia na svete
- 27 Posledná bašta našej keramiky
- 30 Naši prví cestovatelia v Egypte
- 33 Citlivé slovo, dobrá myšlienka a správny odkaz
- 36 „Aj ja chcem krík, ktorý má rád kompót!“
- 38 Muž, ktorý rozsvetcoval Slniečko
- 39 Fašiangy aj bály, zmŕtvychvstanie aj oblievačka
- 42 Etnografické Humno na košickom sídlisku
- 44 Život zasvätený službe
- 46 Spojená biela univerziáda

Matica slovenská vydáva okrem magazínu Slovensko tieto periodiká:

- Slovenské pohľady
- Kultúra slova
- Slovenské národné noviny

Informácie o cenách predplatného a ďalšie podrobnejšie informácie nájdete na internetovej stránke www.matica.sk

Kontakt na objednávky: Matica slovenská, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin,
043/381 28 30, 0918 904 931, 7 : periodika@matica.sk

**KUL
TÚRA
SLOVA**

**SLOVENSKÉ
POHLADY**

OBJEDNÁVKA
Od čísla ..... 2015, v počte ..... kusov,
za jednoročné predplatné 30 USD, 20 eur (pre zahraničných odberateľov),
6,80 eur (pre odberateľov na Slovensku)
Meno: .....
Adresa: .....
Mesto: ..... Krajina: ..... PSČ: .....

Poznámka: Túto objednávku (s potvrdením o zaplatení) pošlite na adresu:
Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, Slovensko

SUBSCRIPTION
Beginning number 2015,
for one year subscription of \$ 30, eur 20
Name: .....
Address: .....
City: ..... State: ..... ZIP: .....

Note:
Send this subscription, address:
Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, Slovakia

Žijeme Rok Ľudovíta Štúra

Po Roku Bernoláka (2012), Matice slovenskej a cyrilo-metodskej misie (2013) a kráľa Svätopluka a Andreja Hlinku (2014) je tento rok zasvätený Ľudovítovi Štúrovi. Ak by bolo vyhlasovanie „rokov“ len pre pripomenutie si osobností či udalostí, bolo by to málo. Tie roky majú v nás zanechať dlhodobejšie stopy. Sú nimi zaiste aj busty v Parku sv. Cyrila a Metoda v Martine (a aj inde), ale stopy v našom myslení, postojoch a konaní možno docieľiť iba poučením sa z prežitého času. Hľadaním aktuálneho odkazu.

Aký je odkaz Ľudovíta Štúra pre dnešok? Jednoznančný. Ten muž naplnil svojich iba 41 rokov a tri mesiace života nadľudským výkonom: zatriasol celým Slovenskom. Pred ním bolo inak ako po ňom. Kodifikoval spisovnú slovenčinu a zjednotil ju s bernolákovcami, v tej reči založil a vydával prvé slovenské politické noviny a zviedol úspešný zápas o slovenčinu s Čechmi i domácimi odporcami na čele s Jánom Kollárom. Ako 32-ročný sa stal poslancom za mesto Zvolen a na sneme sediacom v jeho Bratislave úspešne bojoval za spravodlivé zrušenie poddanstva (Košútovi stačilo zrušiť poddanstvo len pre maďarských roľníkov!). Chcel zákonne zabezpečiť vyučovanie v materinskom jazyku. Spoločne s Hurbanom zorganizoval dobrovoľníctvo a 19. septembra 1848 na Myjave vyhlásil nezávislosť od Maďarov. Ten deň by si zaiste zasľúžil byť v kalendári ako Deň nezávislosti – ako sa o to usiloval Drahoš Machala, ktorý nás na prahu Štúrovho roka navždy opustil. A predsa mal minister kultúry Marek Maďarič pri slávnostnom otvorení Štúrovho roka pravdu: osobný život Ľudovíta Štúra bol tragický, a to preto, že uprednostnil záujmy národa pred osobným životom. Tento princíp – nepýtať sa, čo nám dá vlasť, ale pýtať sa, čo dáme vlasti my – to je pravdepodobne najhlbšia bráza, ktorý by mal tento rok zanechať. Veď tak veľmi absentuje v dnešnej našej spoločnosti! Kto dnes dokáže uprednostniť „pospolitý“ život pred svojím osobným životom? Kto sa dnes usiluje veľa tvoriť a málo troviť?

Štúr sa výhonkov svojich zápasov nedožil, ani Memoranda, ani Matice slovenskej, čo boli

ratolesti, ktoré vyrástli aj z jeho slov a skutkov. Káru vtedy už tahali iní, osobitne Janko Francisci, ktorý hádam najvernejšie riadil svoj život podľa jeho zásad, až mu napokon... pri jeho dievčatku (Aničke) iný sedával (Hurban), a jemu prišlo „učiť sa zabúdavať“. Boli by sme inakšími Slovákami, ak vôbec by sme ešte boli Slovákami, keby nebolo Ľudovíta Štúra. Naši dávnejší predkovia žili v akomsi duchovnom opare, venovali sa viac-menej poézii a pestovaniu jazyka, akoby hmotné záujmy stáli mimo nich. Až on ako prvý v našich dejinách – po nesmelých začiatkoch Bernolákových spolupútnikov, „pilňích domajších zefinkárov“ – vniesol do nášho života prvok materiálny. Požadoval rovnomernejšie rozdelenie daňových povinností, dovolil si dokonca požadovať zdanenie šľachty, čo bola v uhorských podmienkach revolučná požiadavka. A on, Štúr, stál aj pri kolíske slovenského peňažníctva: svojím seriálom úvodníkov v Slovenských národných novinách na jeseň 1845 pod názvom Dobročinné ústavy predložil koncept i výzvu zakladať malé slovenské peňažné ústavy. Štúr sa zamýšľal aj nad možnosťami zmiernenia chudoby a hladu v spoločnosti rozdelennej na „náramných boháčov, opravdivých vladárov v svete priemyselnom, bohatších od Creusa a Lucullu a chudobných mizerákov, chudobnejších od Íra“. Tak písal pred 150 – 160 rokmi, a ako by písal dnes, keď štyri percentá svetovej populácie vlastní toľko, čo zvyšok?

Je Štúr v našom národnom i politickom živote po dvesto rokoch od svojho narodenia dostatočne prítomný? Neodkláňame sa od jeho princípov – napríklad hľadiť najprv na seba

a až potom na iných? Je dostatočne zvečnený v našich mestách a dedinách? Lebo všetci naši susedia vedia – len my nie – že kamene, kov i drevo majú svoj zmysel a aký! Štúra máme v pomenovaní ulíc či námestí, jedného mesta, ústavov i inštitúcií (až na univerzitu). A máme ho aj v bronzovej či v kameni: v Bratislave, Modre, Bánovciach nad Bebravou, Trenčíne, Uhrovci, Zvolene, Žiline, Levoči. Toho roku pribudne v Martine, Trnave a na miestach, ktoré s jeho životom úzko súvisia.

Matica pripravuje na tento rok mnoho akcií v záujme sprítomňovania odkazu tejto najvýznamnejšej osobnosti našich dejín. Teraz sa však skúsme „s ním stretnúť“ napríklad na Devíne a spýtať sa ho, či je spokojný s naplňaním zmyslu národného života Slovákov počas štátnej samostatnosti? Ako by chránil slovenskosť na našom juhu? Ako posilniť vlastenectvo mladých? A čo stav nášho školstva, kultúry, vedy a vôbec slovenského povedomia? Ako docieľiť, aby naše verejnoprávne dvojmedium bolo v súlade so zákonom národným, vzdelávacím, informačným a kultúrnym? Páčilo by sa mu jeho „dieťa“, Slovenské národné noviny v dnešnom šate? Čo s nezmyselnými vojnami a zabíjaním nevinných ľudí v jednom zo slovenských štátov? Ako by reagoval na výzvu jednej „našej“ politickej strany umožniť prítomnosť cudzích vojakov na našom území? Jeho rady sú zapísané v jeho diele. Je tam aj veta: „My vstúpili sme do služieb ducha, a preto musíme prejsť cestou života trnistou.“

Marián TKÁČ

Mnohostranný maticný pohľad na hybnú osobnosť dejín

V magazíne v súvislosti s prebiehajúcim Rokom Ľudovíta Štúra 2015 budeme prinášať pohľady na viaceré aktivity, priestor dostanú odborníci. Nasledujúce riadky patria vedeckému tajomníkovi MS a členovi celoštátneho koordinačného výboru Roka Mgr. Petrovi Cabadajovi.

zdôrazňovanie skutočnosti, že Štúr bol hybnou a mnohorozmernou osobnosťou slovenských dejín v prelomových časoch národného obrozenia. Budeme pripomínať, že bol nielen kodifikátorom spisovnej slovenčiny, vedcom, pedagógom, básnikom, publicistom či novinárom, ale aj vodcom hnutia, európsky orientovaným vzdelancom a reprezentantom slovenskej spolupráce a vzájomnosti.

Niekoľko z množstva podujatí, ktoré Matica organizuje v prvom polroku 2015. Pôjde o **pripomenutie si 170. výročia založenia Štúrových Slovenských národných novín a ich literárnej prílohy Orol tatranský (Bratislava-Ružinov, 24. 3.), Národný sviatok na Devíne (25. 4.) a cyklický projekt Po štúrovských stopách v slovenských regiónoch (Košice 17. 4., Liptov 6. – 7. 5., Turiec a Horné Považie 27. – 28. 5., Trenčiansky kraj 17. – 18. 6.). V druhom polroku 2015 projekt zrealizujeme v Gemeri, Malohonte, Trnave a Nitre.** Všetky uvedené akcie charakterizuje multižánrový program, v ktorom popri odbornej reflexii nebude chýbať dobová divadelná ukážka, umelecký prednes, hudba, premietnutie filmu, návšteva pamätných miest... Na príprave svojich ťažiskových štúrovských podujatí bude Matica slovenská spolupracovať s vyššími územnými celkami, obcami a mestami, vysokými školami, kultúrnymi, osvetovými a náboženskými organizáciami, záujmovými a občianskymi združeniami. Záverom možno súhlasne vedno s historikom Jánom Hučkom konštatovať, že bolo šťastím pre Slovákov, že na začiatku svojho národného vyhraňovania mali práve Ľudovíta Štúra a generáciu štúrovcov. Vytrvalo sa usilovali zabezpečiť národný vývoj Slovákov v osudovo nepriaznivých pomeroch a časoch, bez osobného prospechu, ale veľmi často aj bez nádeje na skorý úspech. Jeden z nich výstižne povedal: „*Hájime svätú vec národa, ale nevieme, či uzrieme nami žiadané šťastie Slovenska.*“ Som presvedčený, že Štúrov rok, ktorý je už v plnom prúde, bude dôstojným pripomenutím si nadčasového odkazu celého pokolenia.

Stalo sa už tradíciou, že pri príležitosti Štúrových jubileí sa častejšie zamýšľame nad zmyslom a odkazom národných dejín. Stále ide o živú a aktuálnu otázku, ku ktorej cítime potrebu sa neustále vracieť. Od povinnosti vytrvalo hľadať odpovede na túto otázku nás ani v dnešných hektických časoch neoslobodí nik.

V tejto súvislosti platí tvrdenie I. Kružliaka, že ako sme sa z vlastnej vôle, potreby a nutnosti deklarovali za svojbytný národ, tak len sami – z vlastnej vôle a potreby – musíme nájsť základnú orientáciu nášho ďalšieho smerovania v zjednotenej Európe. Veru, „*aj na nás pozerá prísna tvár času a nás napomína*“, ako to hovoril Štúr, keď na uhorskom sneme bojoval za zrušenie poddanstva. Tohtoročné 200. výročie Štúrovho narodenia predstavuje jedinečnú príležitosť na pripomenutie si jeho pozoruhodného životného príbehu a širokospektrálneho diela nielen na regionálnej a celoslovenskej úrovni, ale aj s presahom do medzinárodného kontextu. V tomto ohľade máme na mysli najmä teritórium štátov, ktoré sa spájajú so Štúrovým životom, a komunity Slovákov žijúcich v zahraničí. Uvedená skutočnosť rezonuje aj v príslušnom uznesení vlády SR z vlaňajšieho októbra, na základe ktorého bol rok 2015 vyhlásený za Rok Ľudovíta Štúra. Jeho finančné a organizačné zabezpečenie vychádza zo strategického zámeru vlády podporiť „*kultúrne projekty reflektujúce výročia významných medzníkov z histórie Slovenska, ako aj výročia výnimočných osobností slovenského kultúrneho a umeleckého života*“. Pripomeňme ešte, že celkovú prestíž výročia Štúrovho narodenia umocnilo aj jeho zaradenie do reprezentatívneho zoznamu výročí OSN pre výchovu, vedu a kultúru (UNESCO) na roky 2014 – 2015. Matica si je vedomá významu osobnosti Ľ. Štúra a jeho neoceniteľného prínosu k formovaniu národa a k našim moderným dejinám. Z tohto uhla pohľadu od apríla do decembra 2015 pripraví a zrealizuje na celom Slovensku sériu programov rozmanitých podujatí určených odbornej i laickej verejnosti – s osobitným zreteľom na mladých. Leitmotívom všetkých maticných vedeckých, popularizačných, edičných, výstavných, literárnych, divadelných, kultúrno-spoločenských a iných aktivít bude

MATICNÁ ESEJ 2015 PRVÉ ŠTÚROVSKÉ KNIHY

Pri príležitosti 200. výročia narodenia Ľudovíta Štúra a Roka Ľudovíta Štúra 2015, vyhláseného vládou Slovenskej republiky, vypisuje Matica slovenská verejnú literárnu súťaž pre študentov vysokých škôl Maticná esej na tému

Odkaz Ľudovíta Štúra dnešku

Zameranie a cieľ súťaže: Esejstickou formou reflektovať mnohostrannú osobnosť a nadčasový odkaz Ľudovíta Štúra, ako aj historické deje a osobnosti, ktoré svojím životom a dielom bezprostredne vplývali a stále vplývajú na rozvoj národného života Slovákov a významnou mierou tak spoluurčovali smer nastúpenej historickej cesty vedúcej až k našej súčasnej štátnej samostatnosti. Pútavým spôsobom sa pokúsiť nájsť a opísať viaceré paralely v živote Slovákov v 19. storočí a dnes – s dôrazom na morálne aspekty i praktické činy (napr. štúrovcov), ktoré predstavujú piliere každého ľudského pozitívneho konania. Prípadným odvolaním sa na históriu hľadať ďalšie perspektívy najmä duchovného a kultúrneho rozvoja človeka i celej spoločnosti, všetko so zreteľom na vyvolanie záujmu o spomínané aspekty predovšetkým medzi mladými ľuďmi.

Podmienky súťaže: Súťaž je verejná, neanonymná, zúčastniť sa na nej môžu študenti vysokých škôl doma i v zahraničí s pôvodnými, doteraz nepublikovanými rukopismi v slovenskom jazyku. Súťažné práce v rozsahu maximálne 3 normovaných rukopisných strán treba poslať v 3 vyhotoveniach na adresu **Matica slovenská – Slovenský literárny ústav, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin (s označením Maticná esej) alebo elektronicky na adresu zuzana.bukovenova@matica.sk** V sprievodnom liste treba uviesť meno autora, dátum narodenia, adresu, telefónny kontakt a názov textu. Literárna súťaž bude vyhlásená na oficiálnej webovej stránke Matice slovenskej, v týždenníku Slovenské národné noviny a ich prílohe pre mladú literatúru, umenia a spoločnosť Orol tatranský, mesačníku Slovenské pohľady, magazíne Slovensko i v ďalších kultúrnych periodikách. Tri najlepšie texty budú okrem finančného ocenenia publikované v revue Orol tatranský.

Ceny: 1. cena: 300 €
2. cena: 200 €
3. cena: 100 €

Uzávierka súťaže je 30. júla 2015.

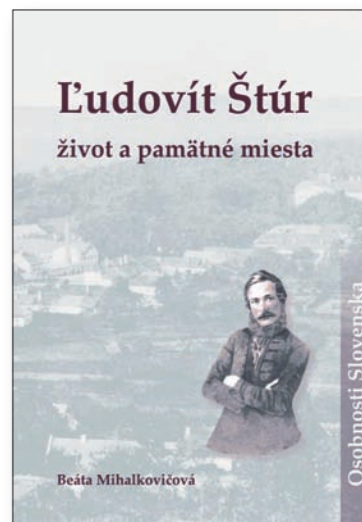
Slávnostné vyhlásenie výsledkov sa uskutoční v októbri 2015.

Napísané zostáva. Rok Ľudovíta Štúra sa začína zapíňať aj edičnými činmi a vychádzajú viaceré knihy o jeho živote a diele. Dvojicu z nich predstavujeme na tejto strane.

Beáta Mihalkovičová: Ľudovít Štúr – život a pamätné miesta (DA-JAMA, Bratislava, 2014). Ide o vstup do edície Osobnosti z dielne renomovaného vydavateľstva, ktorý je venovaný jednej z najvýznamnejších osobností našich novodobých dejín, pripomína udalosti a predstavuje miesta, ktoré v jej živote zohrali rozhodujúcu úlohu. Prehľadný a fundovaný text znalkyne Štúrovho života a diela je vhodne doplnený dobovou fotodokumentáciou. Autorka hovorí: „*Aj pre mňa išlo o nový uhol pohľadu: pozrieť sa na život a pôsobenie Ľ. Štúra cez miesta, kde dlhšie býval alebo kde sa iba zastavil. Niet pochýb o tom, že Uhrovec, Bratislava či Modra jeho život istým spôsobom ovplyvnili. Kniha však nie je úplným životopisom a neobsahuje všetky miesta, ktoré počas života navštívil. Je určená širokej verejnosti, najmä tým, ktorí si o Štúrovi pamätajú len základné informácie a majú pocit, že by sa o ňom mali dozvedieť viac, na siahodlhé životopisy však nemajú čas alebo náladu. Zároveň sa snaží krátkymi epizodami či citátmi z listov vzbudiť záujem o Štúra nielen ako historickú osobnosť, ale aj ako o mimoriadne citlivého, vnímavého, rozhladeného a hlboko mravného človeka, akých sa rodí málo a ktorí svojím príkladom ovplyvňujú aj budúcnosť celého národa.*“ Editor Daniel Kollár dodáva: „*Podpora uchovávanía, rozvíjania, prezentácie, propagácie a šírenia Štúrovho odkazu by najmä v tomto čase malo byť jednou z nosných tém slovenskej literatúry... Nebolo našim cieľom podať vyčerpávajúci prehľad tvorby a aktivít osobnosti, chceli sme skôr poukázať na ich väzbu k historickým súvislostiam a vybrať tie najvýstižnejšie pre Štúra a jeho význam.*“

Z Modry prichádza ďalšia kniha a autorka **Sylvia Hrdlovičová** jej dala nedvojznančný názov **Okruh Ľudovíta Štúra – Sprievodca po štúrovských pamätníkoch v Modre** (SNM – Múzeum Ľudovíta Štúra, 2014). Stránky prinášajú prehľad (aj fotodokumentáciu) a históriu všetkých pamätníkov v Modre a blízkom okolí (päť z nich bolo vyhlásených za národnú kultúrnu pamiatku), ktoré vznikli na Štúrovo počesť. Ved sám tam prežil posledné roky života. V januári 1851 tu zomrel modranský evanjelický farár – jeho najstarší brat Karol, ktorý po sebe zanechal sedem detí. Ľudovít brata pochoval a nedokázal odísť. V Modre plánoval zostať, kým staršie deti nedorastú, no osud to rozhodol inak. V čínorodej práci tu prežil päť rokov života a pracoval na troch literárnych dielach (O národných povestiach a piesňach plemien slovenských, Slovanstvo a svet budúcnosti, spevy a piesne). Rozptýlením boli poľovačky, no posledná z nich sa mu stala osudnou a následkom zranenia podľahol 12. januára 1856. Motiváciou k postupnému budovaniu Štúrových pamätníkov v Modre bola úcta k nemu, snaha zdokumentovať jeho život v meste a vedomie, že Modra sa vďaka štúrovským tradíciami zaradila do kontextu národnej histórie.

Umrela matička, umrela..., ale opäť ožila

Návrh K. Hörrera na matičnú budovu a kresba A. Slowinkovského, ktorú Matica roku 1865 predávala na podporu stavby

(140 rokov od zatvorenia Matice slovenskej)

V tomto roku si pripomíname 140 rokov od násilného zatvorenia Matice slovenskej. Najstaršieho celoslovenského kultúrneho spolku, ktorý dával Slovákom to, čo najviac potrebovali pre národný i kultúrny rozvoj, v tom tkvie jej nezastupiteľná úloha. Pôsobila v časoch maďarizácie, zápasila s čechoslovakizmom, v rokoch vojnovnej kataklizmy, po februárových udalostiach 1948 i v časoch politických procesov proti tzv. buržoáznym nacionalistom. Zažila druhé zastavenie činnosti roku 1953, pretvorenie na štátnu vedeckú inštitúciu roku 1954, rozmach členského hnutia roku 1968 i jeho umŕtvenie, tretie vzkriesenie po roku 1989 i ďalší úspešný, ale i zložitý súčasný zápas o vlastnú tvár aj miesto.

Symbol existencie národa

Aj v prvom období svojej činnosti mala úlohu neúrekom: zjednocovala, robila vedu, vydávala knihy, popularizovala, zriadila prvé múzeum. Nebola len literárnym vydavateľským spolkom ako ostatné slovenské matice, plnila aj množstvo iných úloh – zbierala knihy a múzejné predmety, organizovala vedecký výskum a vydávala prvý vedecký po slovensky písaný časopis. Starala sa o hmotný dobrobyt slovenského národa – poskytovala štipendiá študentom, podporovala umelcov i gymnáziá, poskytovala pôžičky. Okrem toho celú ľudovú výchovnú činnosť orientovala tak, aby prispela k odstráneniu biedy a k hospodárskemu povzneseniu ľudu. Vo svojej činnosti realizovala aj spoluprácu s ostatnými Slovanmi a ich kultúrnymi spolkami, zaslúžila sa o ustálenie slovenskej spisovnej reči a pravopisu.

Nebola len kultúrnym spolkom, stala sa symbolom existencie národa. Hlásili sa k nej nielen jednotlivci-členovia, ale množstvo podporova-

teľov i celé obce. Peňažné a knižné dary jej posielali mnohí vzdelanci, spisovatelia, kultúrni pracovníci. Význam MS vysoko vyzdvihol na uhorskom sneme Viliam Pauliny-Tóth, keď povedal: „Čo je pre Maďarov Akadémia, to je pre Slovákov Matica slovenská. Čo je pre Pešť Múzeum, to je pre Slovákov matičný dom. Čo je pre Maďarov maďarské divadlo v Pešti, to je pre Slovákov dvorana matičného domu v Martine.“

Matica bola celoslovenským spolkom, v roku 1867 mala 1 112 členov v týchto župách: Turiec – 203 členov, Zvolen – 198, Nitra – 139, Liptov – 98, Trenčín – 97, Gemer – 79, Bratislava – 52, Orava – 46, Tekov – 37, Hont – 22, Pešť – 20, Spiš – 19, Báč – 16, Novohrad – 15 atď. Mimo Uhorska bolo 46 členov. Účinkovanie a význam Matice nemôžeme však posudzovať len podľa počtu členov, účasť širokých vrstiev sa prejavovala vo viacerých akciách, zbierkach na podporu. Najvýznamnejšie boli tri. Prvá sa uskutočnila v čase prípravy Matice, od povolenia stanov do otvorenia a zúčastnilo sa na nej 2 568 osôb, ktoré spolu zoberali 2 990 zlatých. Najrozsiahlejšia bola zbierka na odkúpenie Domu MS, ktorá sa uskutočnila v rokoch 1869 – 71, v ktorej 9 565 jednotlivcov poukázalo 9 463 zl. Tretia zbierka sa uskutočnila v roku 1872 pod heslom Na odvetu našim osočovateľom a bola odzovou na článok V. Paulinyho-Tótha v Národných novinách v r. 1872 *Raz navždy našim neprajníkom*, obrane proti útokom na Maticu. Zbierky mali svoj význam finančný i morálny. Finančný znamenal dve tretiny nákladov na odkúpenie Domu MS v Martine. Oveľa väčší bol však morálny. Veď okrem tisícsto matičných členov sa o problematiku Matice zaujímal ešte dvadsiatisíc darcov, obetovali na jej účinkovanie skromné dary. Ani jedna zo slovenských matíc nemala taký veľký počet darcov a tým aj vplyv na národné uvedomenie. Maticu slovenskú podporovali široké vrstvy ľudu, a preto musela padnúť. Rozvoj matičnej činnosti vyvolával nespokojnosť vládnucich vrstiev, ktoré v ňom videli najväčšiu prekážku utvárania tzv. jednotného maďarského národa. Stavali jej činnosť prekážky, otvorene na ňu útočili i mocensky proti nej zasahovali. Prvým vážnym zásahom do činnosti bolo obsadenie jej domu v marci 1869 voj-

skom. Útoky sa množili, obviňovali ju z panslavizmu a z vlastizrady. Smievať sa začalo už na prahu sedemdesiatych rokov.

Prežila „smrteľnú ranu“

V roku 1874 sa Pešť rozhodla „zdať smrteľnú ranu hornovidiackemu panslavizmu“ – to znamená zrušiť slovenské gymnáziá. Na rad prišla aj dovysoka rozplamenená vatra slovenskej jari – Matica slovenská. Čierny rok sa začal 29. decembra 1874. Vtedy Maticu navštívil hlavný náčelník polície, oznámil začiatok vyšetrovania a vzal si zoznam členov, zápisnice a účty – hoci všetky dokumenty už na ministerstve v kópiách boli. Dňa 1. apríla 1875 zasadala ministerská konferencia, na ktorej minister vnútra Koloman Tisza informoval o vyšetrovaní proti Matici. Podľa neho „... nezaoberá sa rozvojom literatúry, ale politickou agitáciou v panslavistickom duchu, vydáva publikácie nenávisťné voči maďarskému štátu, majetok využívala v rozpore so stanovami.“ Dňa 6. apríla 1875 Tisza zastavil činnosť Matice a 13. apríla to župní funkcionári oznámili Paulinyu-Tóthovi a hneď aj preberali matičný majetok. Vláda v kampani proti Matici využívala provládnu tlač. Články a útoky matiční činovníci nemohli nechať nepovšimnuté, odpovedali na ne v tlači i samostatným listom ministromi. V liste urgovali začatie a skončenie vyšetrovania – trvá sedem mesiacov a nič sa nevyšetruje! Odpoveď na list dostali 20. novembra – už po zatvorení Matice. Dňa 9. novembra 1875 ministerská konferencia znova prerokovala záležitosť Matice a Tisza na nej oznámil, že hodlá rozpustiť Maticu a zhabať jej majetok. Zatvorenie Matice sa uskutočnilo nariadením ministra vnútra 12. novembra 1875. Príznačné je, že 12. novembra – v deň zatvorenia Matice – minister diskkrétne žiada od župného úradu v Martine výsledky vyšetrovania. Zatvoril ju teda skôr, ako poznal výsledky vyšetrovania! A ešte jedna zaujímavosť, rozhodnutie o zatvorení Matice po dvoch týždňoch poznal aj samotný cisár. Na obranu Matice na uhorskom sneme sa postavil Srb Svetozár Miletič, interpeloval ministerského predsedu Tiszu, no neúspešne. A Koloman Tisza vyslovil tú neslávne známu vetu: „Ja som si žiadal, slávna snemovňa, odovzdať spomínaný majetok spomínanému vlastníkovi v stanovách. Prosím za odpustenie, že som to nemohol urobiť – majetok tento je spomínaný ako majetok slovenského národa. Hľadal som v Uhorsku tohto vlastníka, ale nemohol som ho nájsť.“

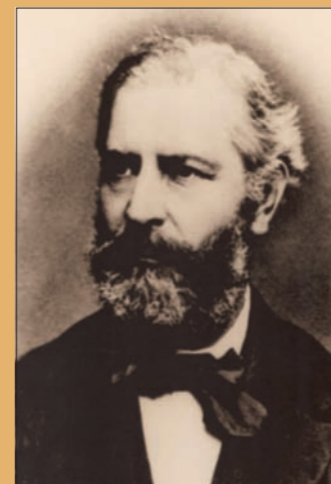
Ministerstvo zhabalo matičné financie: 95-tisíc zlatých a zbierky, ktoré obsahovali vyše desaťtisíc kníh, 332 rukopisných celkov, 12 902 jednotiek numizmatickej zbierky, staré bankovky, 107 archeologických predmetov, 13 umeleckopriemyselných pamiatok z 15. – 18. storočia, rytiny, obrazy, sadrové odliatky a množstvo exponátov zo živej i neživej prírody. Do roku 1902 boli zbierky zapečatené v matičnom múzeu, potom boli prenesené do župného múzea v Nitre a časť do Krajinskej Sečeniho knižnice Maďarského národného múzea v Budapešti. Matičné financie dala vláda spolkom a časopisom, ktoré širili maďarizačné myšlienky. Zrušením Matice slovenskej vládou sa jej kauza neskončila. Trvala ďalších tridsaťsedem rokov a zamestnávala župný úrad v Martine, ministra vnútra, vládu, cisára i súdne úrady. Len v uhorskom ministerstve vnútra sa zachovalo 1 400 strán dokumentov dotýkajúcich sa jej zatvorenia, správy majetku a návrhov na jej oživotvorenie. Uskutočnené akcie a podujatia za obnovenie Matice slovenskej neboli nevýznamné. Matica sa stala symbolom Slovákov a Slovenska. Matičná myšlienka pôsobila, oživovala, udržiavala národné povedomie, ktoré vydržalo vyše štyridsaťročný národný útlak. Dobre to vystihol nepodpísaný autor v časopise Dom a škola dvadsať rokov po jej zatvorení, keď napísal: „Oživujúc dejiny slovenskej Matice oživujeme i najvyššie snaženia národa, lebo Matica je vrchol všetkého duchovného, čo nám predkovia, úsilnejší a nadšenejší nás, zanechali. Jej dejinami odhaľujeme najhnusnejšiu krivdu a voláme účinne národ do zbrane...“ Oživotvorenie Matice slovenskej sa uskutočnilo už v podmienkach novoutvoreného štátu 1. januára 1919.

Michal ELIÁŠ

Foto: archív a Igor VÁLEK

Súčasná podoba prvej budovy Matice v centre Martina

Výrazný spoluprotvorca národných dejov Ján Francisci

Obal na matičné stanovy vyšivala manželka Jána Francisciho

Oznámenie o zatvorení Matice v Národných novinách

Do týchto knižtičiek sa zapisovali grajciarové zbierky na Maticu slovenskú

Múzeum sídli v Hronského dome v Martine

KRAJANSKÉ MÚZEUM PONÚKA ARCHÍV AJ SKÚSENOSTI

Krajanské múzeum je jedným z vedeckých pracovísk Matice slovenskej a pôsobí ako ústredné pracovisko pre styk a spoluprácu so slovenským zahraničím a slovanskými Maticami. Dlhodobým cieľom jeho činnosti je udržiavanie a rozvíjanie ich národnej identity a vzťahov k Slovenskej republike. Jeho činnosť je orientovaná aj na budovanie dokumentácie, vedeckovýskumnú a prezentačnú činnosť, ktorá sa týka slovenského zahraničia. Spolupracuje s príbuznými inštitúciami, osobitne s Úradom Slovákov žijúcich v zahraničí. Nasledujúce riadky sú pohľadom jeho odbornej pracovníčky na veľkú časť jeho práce v minulom roku a predznamenáním tohtoročných snažení.

Práca napriek turbulenciám

Je známy fakt, že dianie v Matici slovenskej bolo počas roku 2014 v mnohom turbulentné i búrlivé. Celý rok bol poznačený nedostatkom financií a Krajanské múzeum MS (KM MS) tak muselo obmedziť svoje činnosti len na tie nevyhnutné, takmer základné. KM MS v oblasti vedy zostavilo 31. ročník zborníka Slováci v zahraničí, do ktorého prispeli krajanovia z Chorvátska, Rumunska, Maďarska i Francúzska. Zborník však zatiaľ čaká na svoju printovú podobu. V oblastiach stykovej činnosti s krajanmi a iných príbuzných činností sme rozvíjali kontakty najmä pomocou elektronickej pošty. Počas roka sme zasielali krajanom informácie z matičného diania, vyzývali ich k rozličnej spolupráci a odpovedali im na rôzne otázky. Naďalej sme naše komunikačné databázy rozširovali a aktualizovali. Naším krajanom sme počas roka zasie-

lali Slovenské národné noviny, Slovensko a zborník Slováci v zahraničí... Podarilo sa nám uskutočniť iba jedna zahraničná služobná cesta do Nadlaku v Rumunsku (medzinárodná konferencia Historické aspekty života dolnozemskej Slovákov), kde sme vystúpili so svojimi príspevkami. Krajanov zo Srbska, Chorvátska, Rumunska a Poľska sme neskôr privítali v Martine, priamo v sídle múzea. V archívnej oblasti, akvizície fondov a rozvoja knižnice, výpožičiek a konzultačných služieb sme naďalej pokračovali v preregistrovaní fondov. Momentálne je na pôžičky pripravených 68 769 kníh a časopisov, pribudlo 6 051 akvizícií. Počas roka sme opätovne registrovali najmä knižný fond do elektronickej databázy. Takmer kompletne sme spracovali všetky neviazané krajanské periodiká, ktoré sa ešte nachádzali vo fondoch múzea. Medzi novoregistrovanými fondmi za rok 2014

nájdeme časopisy od roku 1887 až do súčasnosti.

Noviny a časopisy krajanov

Sú medzi nimi zastúpené kompletne ročníky časopisov Bratstvo (USA), Českoslovák (Anglicko), Dobrý pastier (USA), Evanjelický hlásnik (Srbsko), Floridský Slováč (USA), Hlas ľudu (Srbsko), Horizont (Švajčiarsko), Jednota (USA), Kanadský Slováč (Kanada), Kanadský Sokol (Kanada), Krajanský pozdrav (Nemecko), Ľudové noviny (USA aj Maďarsko), Národné noviny (USA), Osadné hlasy (USA), Pravda (USA), Svobodné Slovensko (Rakúsko), V boj! (Taliansko), Život (Poľsko) a mnohé iné. V roku 2014 akvizície pribudli aj vďaka Archívu Matice slovenskej a Slovenskej národnej knižnice, krajanským návštevníkom i mnohým štedrým jednotlivcom. Vďaka patrí pánom: Vrtielkovi z Austrálie, Krajčimu zo Srbska, Trojanovi z Česka, pani Maroševičovej z Chorvátska, pánom: R. Fraňovi z Maďarska, Baranovičovi zo Slovenska, pani Manákovéj z Francúzska a ďalším. KM MS pracuje aj na registrácii audiovizuálneho materiálu i archívneho fondu. Do konca októbra 2014 zaregistrovalo celý archívny fond súboru Dolina. V roku 2014 sme získali aj fond historika Š. Baranoviča, ktorý postupne spracováваме. Z audiovizuálneho materiálu sme spracovali a pripravili pre bádateľov

Z konferencie o krajskom živote v Nadlaku

Deti krajanov počas finále súťaže o lásku k jazyku i štátu

4 829 fotografií, ktoré dokumentujú cestu delegácie MS do USA a matičnú činnosť na poli krajanských stykov v rokoch 1987 – 1989. KM MS spracovalo aj databázu mikrofilmov, mikrodiskov, negatívov a diapozitívov z rôznych oblastí krajanského života... Pre bádateľov sú pripravené najnovšie vydania najdôležitejších krajanských periodík, podarilo sa nám obnoviť zasielanie časopisov Slovenská vzájomnosť a Slovakia...

Od Hronského k Rade pre Slovákov

Pre širokú verejnosť a mládež sme naďalej sprístupňovali expozíciu venovanú životu a dielu Hronského, ktorú si prišlo pozrieť viac ako 4-tisíc návštevníkov. Organizovali i spoluorganizovali sme viacero podujatí: prezentáciu knihy F. Vrábla – Zápisky legionára, Dni otvorených dverí v rámci Bambiriády, Slovenský jar, prezentáciu kníh z cyklu Autori jednej knihy, Poetickú jeseň, Matičné Vianoce a konali sa u nás prednášky Českému spolku. Aktívne sme sa zúčastnili napríklad aj na XVII. ročníku festivalu Aničky Jurkovičovej v Novom Meste nad Váhom, kde sme na slávnostnom vyhlásení výsledkov súťaže odovzdali bronzovú medailu – Cenu MS a vecné dary najlepším divadelným súborom zo zahraničia... Na festivale Hontianska paráda v Hrušove sme v mene Spolku francúzsko-slovenského priateľstva a MS odovzdali pamätné medaily súborom FS Bazalička, Plachtince-Príbelce; FS Jaročan, Jarok, Prenčov, Prenčov a DFS Ragačinka z Hrušova. Na poli spolupráce s organizáciami a záujmovými útvarmi sme najintenzívnejšie spolupracovali s Úradom pre Slovákov žijúcich v zahraničí (ÚŠZZ). Celý rok sme spolupracovali s viacerými spolkami: českým, bulharským i maďarským. Vystúpili sme so svojim príspevkom o národnostných menšinách schádzajúcich sa v Hronského dome, našom sídle, v relácii RTVS Národnostný magazín. KM MS spolupracovalo s MK, MŠ, ŠPÚ a Jazykovedným ústavom Ľudovíta Štúra v Bratislave na súťaži Prečo mám rád slovenčinu,

prečo mám rád Slovensko... a sme radi, že počet prác v kategórii zahraničných Slovákov stúpol v porovnaní s rokom 2013 takmer o 10 percent. V krajanskej kategórii boli zastúpené práce z Chorvátska, Rumunska, Maďarska, Srbska a Ukrajiny, USA a Kanady. Autori víťazných prác navštívili aj Martin a Maticu slovenskú, vďaka ÚŠZZ viacerí mladí krajanovia navštívili mnohé miesta a odniesli si zo Slovenska krásne spomienky. Krajanské múzeum oslovili pri spolupráci na rôznych projektoch tri európske organizácie. Prvou bola School for leaders Association so sídlom vo Varšave s výzvou o zapojenie sa do medzinárodného projektu Seaminars druhou bola výzva vojvodinského archívu do projektu

s názvom Affirmation of cultural diversity – Slovaks in Vojvodina through archives records a posledným bol slovinský projekt Fóra slovanských kultúr v Lublani s názvom Ziva Award. Aj v Krajanskom múzeu MS veríme, že rok 2015 bude v mnohom žiľlivejší i prajnejší ako minulý rok, že bude plnší aj o stretnutia s rodákmi. Veď sme naplánovali napríklad zasadnutie Rady pre Slovákov žijúcich v zahraničí pri Matici slovenskej, ktoré sa nám, dúfam, podarí uskutočniť k všeobecnej spokojnosti a na prospech krajanského života...

Zuzana PAVELCOVÁ

Foto: autorka

Expozícia o živote a diele J. C. Hronského je bohatá na obsah i nápaditá na vzhľad

Slovensko, Bratislava, drotári a Tbilisi

Aj archív Krajanského múzea MS skrýva tajomstvá, ktoré sa akoby náhodou dočkajú „odtajnenia“. Hoci často dokument nie je objektom nejakého výskumu, „spí“ a čaká na svoj čas... Pri čítaní rukopisu v krásnej slovenčine som si najskôr myslel, že ide o Slovenku odkiaľsi z Dolnej zeme a či zo zámoria. Na moje prekvapenie išlo o rodenú Gruzinku Natáliu Leslidzeovú z Tbilisi.

V liste píše: „Teraz už ťažko povedať, kedy sa v skutočnosti začala moje oboznamovanie sa so Slovenskom. Som tak pevne spojená so Slovenskom, so slovenským jazykom, že sa mi zdá, že Slovensko žilo vo mne prv, než som sa narodila, žilo v mojích rodičoch, babičkách a deduškoch, prababičkách a pradedoch... Len v detstve som počula ocka sporadicky rozprávať o tom, že s vojskami Červenej armády prešiel cez Slovensko, cez Bratislavu, cez starý most ďalej... V roku 1960, keď som mala štyri a pol roka, maminka s delegáciou pedagógov z našej republiky navštívila rad krajín strednej Európy, medzi nimi aj Československo a pricestovali aj do Bratislavy...“ Z denníka mamy sa Natália dozvedela o nábřeží Dunaja, Bratislavskom hrade, Dóme svätého Martina, židovskej synagóge... Bratislava sa mame veľmi páčila pre celkovú atmosféru, dobrosrdečných ľudí. Vtedy ešte nevedela, že sa tam vráti. Od detstva bola Natália obklopená knihami a jednou, ktorá ju zaujala, bolo Slovensko s nádhernými fotografiami Karola Plicku. Ľudia v krojoch, hrady a zámky, hory a údolia, mestá a dediny... Na strednej škole sa Natália zaoberala dejinami Československa a bolo jej jasné, že sa chce venovať štúdiu cudzích jazykov. Zaujímala sa o dejiny Veľkej Moravy, dočítala sa aj o sv. Cyrilovi a Metodovi. „V roku 1973 som sa zapísala na slovenské oddelenie Filologickej fakulty Moskovskej štátnej univerzity M. V. Lomonosova a táto udalosť zmenila celý môj ďalší život.“ Zo začiatku štúdia si pamätá hlavne vynikajúceho jazykovedca, profesora Jozefa Mistríka: „Učil našu skupinu len mesiac, ale tak nás zaujal, že sme si už nevedeli predstaviť život bez slovenčiny. Profesor Mistrík mal zvláštne nadanie: vedel vstúpiť do ľudskej lásky k slovenčine, Slovákom a Slovensku. Na hodiny slovenčiny som chodila s veľkým nadšením.“ Aj pričinením prof. Mistríka si Natália obľúbila všetko, čo sa týkalo Slovenska. Hoci ešte nevidela Slovákov a ani krásnu prírodu, v srdci

sa jej usadil cit ku krajine v srdci Európy. Rozhodla sa osvojiť si slovenský jazyk tak, aby ho mohla vyučovať. Čítala tlač, knihy, zaoberala sa hovorovými cvičeniami a fonetikou, využívala každú príležitosť hovoriť po slovensky. Po návrate do Tbilisi často rozprávala svojim priateľom o zážitkoch z Moskovskej univerzity a hovorila im aj o ďalekom Slovensku a slovenčine. Všimla si však, že málokto z nich vedel, že slovenčina je samostatný jazyk a ešte menej poznali slovenskú literatúru. Mnohých prekvapilo, že si pre štúdium vybrala slovenčinu, ba niektorí sa jej pýtali – Na čo to je? a Komu to treba? Ale Natália si zaumienila, že chce dokonale ovládať jazyk, literatúru, dejiny a kultúru Slovenska a rodičia ju v tom podporovali. Svoju hovorovú slovenčinu si mohla zdokonaľovať pri sprevádzaní slovenských turistov. Pri ďalšom štúdiu na univerzite ich učil profesor Ondruš a prvýkrát v živote už počúvali prednášky v slovenčine. V ďalšom štúdiu sa im venovala profesorka Vasiljevová, ktorá im povedala, že za najlepšie výsledky v štúdiu budú odmenení návštevou Československa. A tak sa aj stalo, celá ich študijná skupina odcestovala: najskôr na týždeň do Prahy a potom na ďalšie dva do Bratislavy.

Uchvátená ľuďmi aj krajinou

„Istropolis, Pressburg, Posonium, Prešporok, Bratislava... Brat a Sláva... Tento názov mesta je symbolický, láka, očaruje dušu a myseľ človeka aj vtedy, keď si to neuvedomuje.“ Prvýkrát sa Natália ocitla v slovenskom meste, kde si mohla čítať slovenské nápisy na obchodoch a domoch, hovoriť a poznávať ľudí. Absolvovali stretnutia vo vydavateľstvách, stretli sa s našimi spisovateľmi a hlavne nikdy nezapadne na stretnutie a pozvanie profesora Mistríka do jeho domu. Zážitky z Bratislavy a zo stretnutí s ľuďmi zo Slovenska si študenti odniesli do Tbilisi. Po štvrtom ročníku štúdia sa Natália znova dostala

Gruzínska metropola Tbilisi je zdanlivo ďaleko

Natáliu uchvátila krása našej prírody

„Drotári sú zakladateľmi družby,“ tvrdil spisovateľ Vlado Ferko.

do Bratislavy na kurz slovenského jazyka. Noví ľudia i stretnutia, piesne a tance. Videla Nízke a Vysoké Tatry, Šíravu, Prešov, Košice, Banskú Bystricu, Modru, staroslávnu Nitru, zaujímavé múzea... Všetko sa jej to vrylo do pamäti na celý život. Natália po úspešnom skončení školy pracovala na slovensko-ruskom antonymickom slovníku a zostavení učebnice slovenského jazyka pre slavistov, do ktorej chcela začleniť dejiny Slovenska, slovenského jazyka, literatúry, vedy a kultúry. Spolupracovala s gruzínskym básnikom Pocchišvilim Prosil ju, aby nahovorila jeho dcéru ísť študovať na Slovensko, že ak ho raz uvidí, zamiluje sa doň. Všetko v rodine básnika dýchalo Slovenskom, jeho najväčšou pýchou bola Cena P. O. Hviezdoslava, ktorá mala čestné miesto v pracovni. Básnik navštívil Slovensko a cítil sa tam ako doma. Mal rád Hviezdoslava, hovoril o ňom, že bol hrdina. Natália spomína, že ďalším gruzínskym básnikom, ktorého nadchla slovenská poézia, je N. Cereteli, ktorý prekladal Válka, Rúfusa, Mihálka a ďalších.

Dobré slovo našlo dobré duše

Natália začala publikovať o Slovensku, Matici slovenskej, vzťahoch medzi slovenskými a gruzínskymi spisovateľmi, Ale aj o drotároch, ktorí podľa Vlada Ferka boli priekopníkmi družby. Pri osobnom stretnutí jej daroval svoju knihu „Svetom, moje, svetom“ a téma ju zaujala natoľko, že sa rozhodla o drotároch písať. V lete 1987 ju Ferko zoznámil s 85-ročným Jozefom Ondrušikom. Šedivý staručký muž jej živo porozprával o starom Tbilisi, Tiflise. Do toho mesta pricestoval ako dieťa a spolu s otcom začal pracovať v Belonovej drotárskej dielni. Veľké orientálne mesto na chlapca zapôsobilo. Všade živo, na uliciach kone, muži s ligotavými opaskami, verklikári, predavači zeleniny a ovocia. V nedeľu drotári chodili na predmestia Tiflisu a aj do

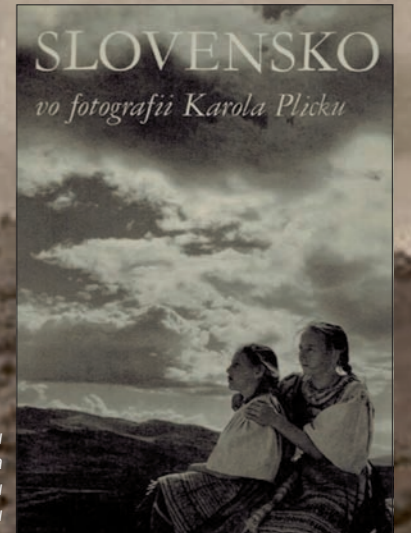
Bieleho Kľúča, kde tancovali a spievali slovenské ľudové piesne. Ferko Natáliu zoznámil aj s predsedom Matice V. Mináčom, ktorý bol milo prekvapený, že v Gruzínsku sa zaujímajú o náš jazyk, literatúru a kultúru...

Ešte raz som sa v archíve múzea stretol s menom Natálie Leslidzeovej. Zaujal ma jej príspevok na sympóziu, ktoré organizovala Matica v Bratislave pri príležitosti 125. výročia svojho založenia. Natália píše aj toto: „Súčasný gruzínsky spisovateľ Vladimír Alpenidze veľmi výstižne povedal o slove. Slovo je magický kľúč, ktorý otvára poklad duše človeka a hojne rozdáva jej bohatstvá. Dobré slovo potrebuje dobré duše. Prenáša hodnoty od srdca k srdcu. Roznáša nevidomé a nespočítateľné bohatstvá a hodnoty. Slovo je ostrejšie ako meč, presnejšie ako strely. Kto ovláda slovo, ten je mocnejší ako armáda. Slovo sa skladá zo slabík ako klas zo zŕn. Slovo je náš každodenný chlieb. Táto výpoveď nášho majstra sa plnoprávne vzťahuje na slovenské slovo. Vďaka slovenskému jazyku sme u nás v republike získali poznatky o vašej krajine, literatúre, kultúre, o živote Slovákov, dejinách Slovenska. Slovenský jazyk sa u nás v republike vyučuje od roku 1979. Prvá inštitúcia, ktorá zaviedla vyučovanie slovenčiny na filologickej fakulte, je Tbiliská štátna univerzita...“

Natália Leslidzeová má naozaj slovenčinu, slovenských ľudí a Slovensko uložené hlboko v srdci. Nevie, či a kde žije a čo robí, no myslím si, že ak chodí po tbiliských uliciach, myslí aj na Slovensko, keď ide do hôr, porovnáva ich so slovenskými, keď stretáva ľudí, porovnáva ich so slovenskými a ak sa pozerá do diaľky, cíti z nej obľúbené Slovensko.

Daniel ZEMANČÍK

Foto: Igor VÁLEK, archív SNM v Martine a internet

Táto kniha Karla Plicku a jeho fotografie Slovenska zohrávajú v príbehu významnú úlohu

Prezident amerických Slovákov

(Pred 100 rokmi zomrel Štefan Furdek)

„Pred vyše 100 rokmi americké Slovensko znamenalo vo svete viac ako zotročené Slovensko v Uhorsku. Boli viacerí, čo hovorili o dvoch Slovenskách, o tom ujarmenom pod Tatrami a o tom slobodnom, se-bavedomom v Spojených štátoch. Práve tieto skutočnosti nám pripomínajú Štefana Furdeka – politického priekopníka amerického Slovenska, zakladateľa veľkých krajských národných a nábožen-ských organizácií a duchovného pripravovateľa prvého zahraničného odboja za slobodu Slovákov. Máme na mysl prvý štát, ktorý niesol vo svojom názve aj slovenské meno – Československo. Americkí Slo-váci boli spoluvorcami tohto štátu a tým aj našej národnej slobody. A trstenský rodák Štefan Furdek bol nevoleným, ale všeobecne uc-tievanejším a aj tak pocitovaným prezidentom tohto amerického Slo-venska. Keďže Slováci nikdy predtým prezidenta nemali, tak si tí naši v Amerike o ňom hovorili, že je to slovenský Washington a iní zas, že slovenský Lincoln. A to boli americkí prezidenti!“

(Imrich Kružliak)

Štefan Furdek – prezident amerických Slovákov

Štefan Furdek sa narodil pred 160 rokmi (2. 9. 1855 v Trstenej). Teologické štúdium v Budapešti prerušil a vrátil sa k nemu v roku 1879 na bohosloveckej fakulte v Prahe. Tesne pred skončením štúdia zaregistroval prosebnú výzvu clevelandského biskupa, ktorý naliehavo hľadal v Európe kňazov ovládajúcich slovanské jazyky pre pastoračiu medzi stredoeurópskymi vystaňovalcami. Mladý Furdek okamžite pochopil, že práve v zámorí môže naplniť svoje osobnostné poslanie. V marci 1882 odišiel do Ameriky, kde najskôr dokončil štúdium teológie v diecéznom seminári v Clevelande.

Podpora literatúry na Slovensku

Po príchode do USA mal Furdek problémy s angličtinou. Len čo sa však lepšie naučil túto reč, poobzeral sa okolo seba: aj po iných národnostiach, aj po živote a myslení Američanov. Húževnato sa pustil do cieľavedomej práce a začal zhromažďovať ľudí. V roku 1890 ho clevelandský biskup poslal do Európy, aby priviedol kňazov na pastoračiu medzi Slovákami, Chorvátmi, Čechmi a Slovincami. Táto cesta ešte výraznejšie prehĺbila jeho súcit s ťažko skúšaným slovenským národom. Keď sa vrátil z Európy, ihneď zvolal krajanov z Clevelandu a jeho okolia a dal podnet na založenie Prvej katolíckej slovenskej Jednoty.

Zámery boli vyjadrené v jej oficiálnom hesle: *Za Boha a národ!* V roku 1891 začal vychádzať úradný tlačový orgán spomínanej organizácie – týždenník *Jednota*. Ide o najstarší slovenský časopis s nepretržitou existenciou, ktorý vychádza do dnešných čias. Reverend Furdek bol jeho redaktorom až do roku 1910. O úsilí a plánoch slovenských vystaňovalcov v Amerike v prvom čísle *Jednoty* napísal: *„Chceme podporovať literatúru na Slovensku... Čo pod tým rozumieme? Na našom milom Slovensku sa strašne málo slovensky číta. Ak sa opováži na Slovensku niekto slovenské noviny vydávať, privedie sa na žobrácku palicu... My sme sa teda rozhodli, že pokiaľ sila stačí, budeme pomáhať časopisectvu na Slovensku... Jednota bude zbierať peňažné dary na slovenské noviny na Slovensku.“* Ešte v tom istom prvom čísle *Jednoty* uverejnil Furdek heslo: *„Zbierky na literatúru na Slovensku sú najdôležitejší podnik pre národ slovenský.“*

Založil Slovenskú ligu v Amerike

Najväčšmi do širokého krajského povedomia však Furdek prenikol ako iniciátor vzniku *Slovenskej ligy v Amerike* (vznikla 26. mája 1907 v Clevelande), pričom prvé dve obdobia bol jej obetavým predsedom. Od roku 1900 organizoval pamätné protestné zhro-

maždenia proti národnostnému útlaku na Slovensku, usporadúval zbierky pre významných slovenských politikov, novinárov a prenasledovaných kňazov. V početných článkoch a memorandách otvorene a bez akéhokoľvek pardonu odhaľoval a poukazoval na genocídnu podstatu násilnej maďarizácie. V roku 1914 sa napríklad pričínol o legendárne Memorandum, rozposlané vládam všetkých civilizovaných štátov. Krajania v Amerike v ňom žiadali samosprávu a sebaurčenie pre Slovákov v Uhorsku, protestovali proti politike uhorského ministra školstva A. Apponyiho a jeho návšteve v USA, ako aj proti I. Károlyimu, keď tam prišiel získavať americkú verejnú mienku pre podporu agresívnej nacionalistickej politiky v Uhorsku. Furdek vtedy vyslovil nezabudnuteľné slová: *„V Magyarorszázghu Slovákov pravdu hľadať bolo by, ako v pekle hľadať svätých.“*

Za zmienku určite stojí, že Furdek (pod pseudonymom Blahoslav Tatranský) je okrem iného aj autorom hymny amerických Slovákov Amerika zem široká, ktorú zhudobnil Miloslav Francisci. Medzi jeho veľké zásluhy patrí tiež to, že presadil v americkom prostredí trvalé používanie anglického názvu pre Slovákov – *The Slovaks*. Dovtedy v americkej tlači nazývali Slovákov *Hungarians*, *Hunkies*, *Austrians*, *Slavish people*, *Slavonians* a po-

Slovenskí aktivisti v Amerike na prelome 19. a 20. storočia

dobne. Furdek sa rezolútne postavil aj proti snahám deliť Slovákov podľa regiónov na Šarišanov, Zemplínčanov, Oravcov, Kysučanov a iných. Osobitne treba pripomenúť jeho vynález, ktorý mu v USA pod číslom 643894 patentovali 20. februára 1900. Svoj patent opísal Furdek v zborníku *Tovarišstvo 3* (1900) v článku *Moderný šlabikár a počtár v Amerike. Vynález slovenský*. Išlo o to, aby sa slovenské deti mohli čo najrýchlejšie naučiť po anglicky. Hoci Furdek patentovaný vynález neznamenal zásadný prevratový zlom, potvrdzuje priaznivý vplyv slobodných amerických podmienok na technickú tvorivosť v období na konci 19. a začiatku 20. storočia. Na Slovensku by tento vynález, rovnako ako objavy Jozefa Murgaša v oblasti bezdrôtovej telegrafie či padák Štefana Baniča, vôbec neuzrel svetlo sveta.

V použitej úvodnej citácii Imrich Kružliak nazval Furdeka prezidentom amerického Slovenska. Furdek však ostal v prvom rade Slovákom narodeným na Orave. Azda najpresvedčivejšie to potvrdzuje vyznanie, ktoré uverejnil v roku 1901 na stránkach *Kalendára Jednoty*: *„Možno, že je peknejších scenérií na svete. Ja som pochopil, potľkal sa svetom sem-tam, videl som Apeniny, Alpy, videl čarovné Allegheny, ale neurobili na mňa viac vplyvu ako holé hole, odrážajúce jemné svetlo luny pod Halečkovou. Kúpajúci sa mesiac v zrkadle Oravy vypadal navlas tak, ako mesiac v hladine bezodného mora. A štíhle naše smreký dávali sa na mňa omnoho majestätnejšie ako nepodarené kriačky vo Švajčiarsku alebo širokolisté duby v Pensylvánii. Každá líška svoj chvost chváli. Nech si iní snívajú o raji na brehoch Eufratu a iní chvália Mont Blanc, iní nech ospevujú hladinu jazera Eric, pre mňa strediskom sveta by bola Trstená.“*

Na pohreb prišlo 10-tisíc ľudí

Na začiatku prvej svetovej vojny, keď prišla hodina Slovákov, Furdek už dožíval svoj bohatý a láskou k národu posvätený život. Ale všetko, čo nasledovalo po jeho smrti, bolo poznačené Furdekovým menom a nieslo sa v znamení tohto obetavého a šľachetného rodolúba. Traduje sa, že už pohreb, ktorý sa konal 20. januára 1915 v Kostole Panny Márie Lurdskej v Clevelande, bol majestátny. Podľa svedkov sa na ňom zúčastnilo 122 slovenských a inonárodných kňazov a prelátov na čele s biskupom Josephom M. Koudelkom. Do chrámu sa nezmestila ani tretina smútiaceho zhromaždenia. Slováci prišli z mnohých končín Ameriky, aby mohli vzdať reverendovi Furdekovi poslednú poctu. Dobové noviny a časopisy odhadovali účasť 10 000 ľudí, ktorí prišli pred sto rokmi na pohreb. Vo štvrtiach, kde žili krajanovia, boli počas pohrebu zatvorené všetky obchody bez ohľadu na to, či ich prevádzkovali katolíci, evanjelici, židia, alebo ateisti. Biskupský vikár, ktorý slúžil rekvie, poznamenal, že takú obrovskú účasť predtým nevidel ani na pohrebe amerických biskupov...

Americkí Slováci akoby si pamiatkou na Štefana Furdeka kontrolovali každý svoj krok, ktorý sa týkal Slovenska. Veľmi dobre si uvedomovali, že tento trstenský rodák – hoci zomrel len vo veku nedožitých 60 rokov – vykonal prácu, akoby mal tri životy. Furdekova neúnavná, záslužná a obetavá činnosť na poli rozvoja slovenského života v Amerike sa premietla aj do slov v nekrológu: *„Pomník, ktorý si postavil v srdci slovenského národa svojou prácou, nezištnou láskou a svojimi žertvami, je pevnejší od žuly.“*

Peter CABADAJ
Foto: archív autora

Plastiku významného muža krajského života nájdeme v Bratislave

Jednocentovú známku na podnet Štefana Furdeka vydala Slovenská liga v Amerike v roku 1909

Hymna amerických Slovákov

(Miloslav Francisci, *Jednota, Katolícky kalendár 1896*, s.22.)

Hymna amerických Slovákov, ktorej text napísal Štefan Furdek pod pseudonymom Blahoslav Tatranský (1896)

PRVÝ SLOVÁK V AMERIKE

Dnes žijú v Amerike státisíce Slovákov. Historikovi i širšiu verejnú časť však už dlho zaujímal otázka, kto bol prvým Slovákom, ktorý sa pustil na dlhú a kedysi nebezpečnú cestu na americký kontinent. Prvý sa o vyriešenie tohto problému pokúsil historik Konštantín Čulen vo svojich Dejinnách Slovákov v Amerike (Bratislava 1942).

Už vtedy naznačil, že prvým Slovákom v Amerike mohol byť istý Štefan Parmenius, no chýbali mu úplne smerodajné údaje o jeho národnosti i viac informácií o jeho živote. Čulen medzi ďalšími uvádza dobrodruhov Andreja Jelíka, Mórica Beňovského s bratom Štefanom a poukazuje najmä na Jána Ladislava Polereckého. Prvú organizovanú skupinu, ktorá prišla zo Slovenska do Ameriky, tvorili údajne trenčianski drotári Komandovci z rovnianskych lazov. V americkej Filadelfii v roku 1840 založili prvý obchod s drôtom a drôtenými výrobkami. O rozšírenie vedomostí o našich prvých návštevníkoch v Amerike sa zaslúžil Dr. Jozef Cincík, výtvarník a matičiar Hronského éry, ktorý bol v roku 1945 nútený odísť do exilu. V roku 1965 sa stal pracovníkom katalogizačného oddelenia inojazyčných prírastkov v clevelandskej mestskej knižnici, v ktorej mal možnosť nadväzovať a udržiavať

styky s knižnicami nielen v Amerike, ale aj v Európe. Tieto styky využíval pri získavaní knižných i archívnych materiálov aj pre svoje témy, vrátane biografických prác. Námetmi takýchto prác Jozefa Cincíka sú neznáme alebo málo známe osobnosti slovenského pôvodu, ktoré sa presadili a preslávili nielen v národných, ale aj vo svetových dejinách, špeciálne v dejinách Spojených štátov amerických. Skrátka, vyberal si osobnosti, ktoré svojím dielom prispeli do dejín USA. Časovo najstaršou osobnosťou – zo 16. storočia –, ktorej biografii spracoval, bol Štefan Parmenius-Štítnický (1555 – 1583) – údajne prvý Slováč, ktorého noha „spočinula“ na pôde Severnej Ameriky.

Kronikár na lodi

Narodil sa v Budíne roku 1555, no rodina sa pred expandujúcimi Turkami odsťahovala na Slovensko. Študoval v nemeckom Heidelber-

gu a v Anglicku. Už počas štúdia sa stal hlavným knihovníkom univerzity v Oxforde, kde sa zoznámil s viacerými vedcami, medzi nimi bol i zemepisec Richard Hablyton. Na jeho odporúčanie si vedúci výpravy Humphrey Gilbert vzal na námornú expedíciu do Severnej Ameriky za kronikára Štefana Parmeniusa-Štítnického. Tento našinec už pred odchodom na výpravu napísal na ňu latinskú oslavnú báseň De Navigatione. Výprava piatich lodí sira Gilberta s Parmeniom na palube jednej z nich vyplávala z Anglicka 11. júna 1583 a 3. augusta pristala na brehoch Nového Foundlandu. Kronikár Parmenius popísal cestu a cestopis poslal inou loďou svojmu dobrodincovi Hablyovi do Londýna, ktorý ho zverejnil vo svojom diele Voyages Navigations etc. v Londýne roku 1600. Parmenius sa 29. augusta 1583 vracal na loď Golden Hind do Anglicka, loď sa 9. septembra potopila a v nej sa utopil aj 28-ročný dobrodruh Štefan Parmenius-Štítnický. Správu o tom podal kapitán inej lode Squirrel. Básnik a autora cestopisu naša historiografia ani literatúra nepozná, zostal v zabudnutí...

Michal ELIÁŠ

V LETNOM MAGAZÍNE NA EURÓPSKY KONTINENT

V tomto čísle magazínu sme venovali väčší priestor krajanom žijúcim na severoamerickom kontinente, v budúcom čísle sa bližšie pozrieme na európsky kontinent. Tak krajanovia, ako aj Slováci žijúci na Slovensku majú možnosť sledovať dianie v uvedenej problematike aj prostredníctvom rôznych informačných kanálov na internete a viacerým z nich sa bude venovať aj naša redakcia v priebehu celého roka. Nateraz konštatovanie a apel, ktoré nájdete v jednom z nich.

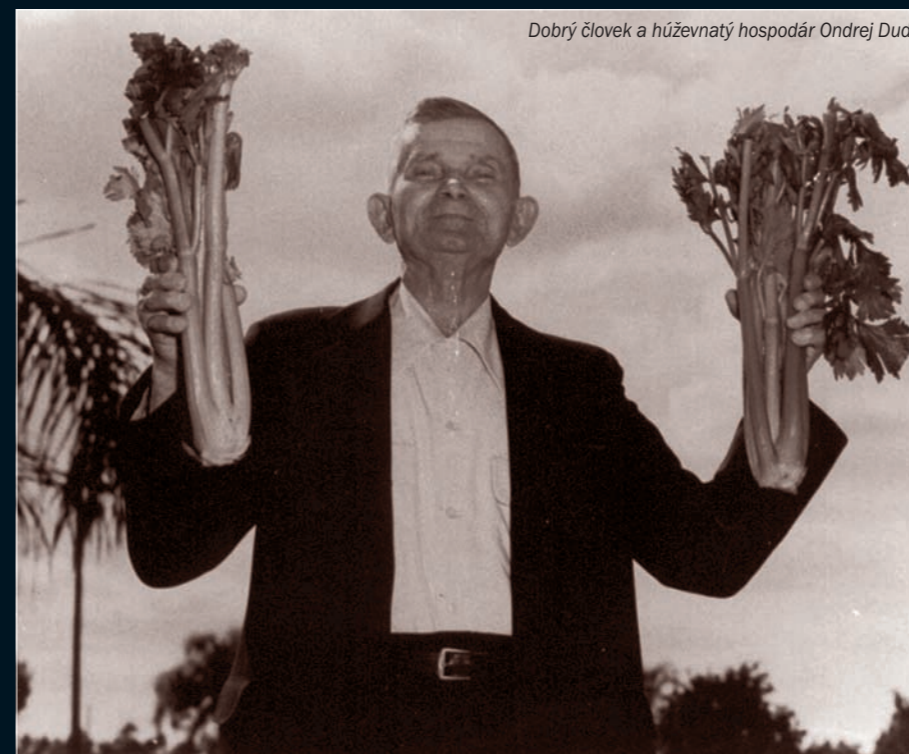
Bez pomoci a podpory Slovenskej republiky hrozí slovenským menšinám a komunitám v zahraničí postupná strata národného povedomia a kultúrnej identity. V súčasnosti evidujeme Slovákov žijúcich v zahraničí vo vyše 50 štátoch celého sveta. Ich početné zastúpenie je rôzne. Od desiatok (Bulharsko, Cyprus, Dánsko, Portugalsko, Japonsko, Fín-

sko, Holandsko, Chile, Nový Zéland, Španielsko, Venezuela, Mexiko a ďalšie), cez stovky (Belgicko, Brazília, Kirgizsko, Uruguay, Nórsko, Juhoafrická republika), tisícky (Argentína, Chorvátsko, Írsko, Izrael, Rakúsko, Švédsko, Švajčiarsko, Taliansko, Veľká Británia), desaťtisíce (Austrália, Francúzsko, Srbsko a Čierna Hora, Nemecko, Poľsko, Rumunsko, Ukrajina, Kanada), nad stotisíc (Česko, Maďarsko), ba viac ako milión (USA). Slovenská republika udržiava kontakty s vyše 200 krajanými spolkami, vyše 100 redakciami krajaných novín, časopisov, rozhlasových a televíznych štúdií, okolo 200 krajanými folklornými súborami a divadlami, takmer 100 školami v ktorých sa vyučuje slovenský jazyk, knižnicami a archívmi, múzeami a galériami. V zámorí a západnej Európe už zanikli všetky školy s vyučovacím jazykom slovenským. Školy existujú v niektorých postkomunistických krajinách na úrovni samostatných národnostných škôl, bilingválnych škôl alebo škôl s fakultatívnym vyučovaním slovenčiny (Poľsko, Rumunsko, Srbsko a Čierna Hora, Maďarsko, Chorvátsko, Ukrajina, Rakúsko). Vzdelávanie a výučbu slovenského jazyka

formou jazykových kurzov sporadicky prevzali na seba krajanové spolky a organizácie. V niektorých krajinách sa slovenský jazyk, literatúra a reálne vyučujú aj na katedrách slovenského jazyka a literatúry, na katedrách slavistiky a či stredo- a východoeurópskych štúdií. Doplnovacou formou osvojovania si slovenského jazyka a odborných znalostí v slovenskom jazyku sú podujatia organizované pre Slovákov žijúcich v zahraničí v Slovenskej republike...

Namiesto bodky pripomenieme ešte niekoľko Slovákov, ktorý práve na americkom kontinente dosiahli mnohé úspechy a sú zapísaní v dejinách ľudstva zlatými písmenami: Štefan Banič – vynálezca padáka, Jozef Murgaš – vynálezca v oblasti bezdrôtovej telegrafie, Igor Bazovský – vedec v oblasti raketovej techniky, Eugen Andrew Cernan – astronaut, Eugen Löbl – politický ekonóm, Koloman Sokol – akademický maliar, Andrej Grutka – biskup, D. Carleton Gajdusek – nositeľ Nobelovej ceny za medicínu..., ale aj Ondrej Duda (na ďalších stranách).

- red -

Dobrý človek a húževnatý hospodár Ondrej Duda

VÝNIMOČNÝ FILM O VÝNIMOČNEJ RODINE

„Portrét Ondreja Duda je výraznou výpoveďou o ňom a jeho rodine, ktorá svojou súdržnosťou, usilovnosťou a vytrvalosťou dosiahla naplnenie sna jej zakladateľa. Rodákovi z Veľčíc pri Trenčíne sa s Katarínou Zaťkovou narodili na Slovensku štyri deti: Anna, Ján, Ondrej a Ferdinand. V roku 1909 odišiel Ondrej Duda do USA, kam po niekoľkých rokoch prišla aj jeho manželka s deťmi. Spolu s ďalšími Slováckmi sa usadili na Floride a kus zeme, ktorú si mohli kúpiť, nazvali Slavia. Začali farmáčiť a dnes sú považovaní za najväčších pestovateľov stonkového zeleru na svete. Ondrej Duda z Veľčíc zostáva živý v hodnotách, ktoré zanechal už v piatej generácii, v tom, čo vytvoril vo svojej novej krajine a čím prispel k dobrej povesti jeho rodnej vlasti – Slovenska.“ – týmito myšlienkami tvorcovia seriálu i filmu – Valéria Tóthová (produkcia), Dušan Tóth (námet a réžia) a Dušan Encinger (kamera a strih) – motivovali divákov. Film zachytáva históriu a súčasný život potomkov Ondreja (Andrewa) Duda. Upriamuje pozornosť na fakt, že ak si človek vybuduje dobré vzťahy v rodine, ak má víziu do budúcnosti a je schopný ju húževnatou prácou naplniť, môže dosiahnuť neuveriteľné úspechy. Fenomén viery v rodine Dudovcov nechali autori filmu vyznieť spontánne a voľne. Dali pries-

tor Dudovcom na pokornú prezentáciu vzťahu k Bohu i k cirkvi. Všetko to, čo majú a čo vlastnia, vnímajú ako Božie požehnanie, za ktoré sú vďační, chcú sa oň podeliť a ktoré chcú znásobiť. Pre budúce generácie rodiny a zároveň s myšlienkou na svojich predkov. Príbeh rodiny Dudovcov je veľmi silný, emotívny, oslovujúci a zasahujúci. Filmové spracovanie ponúka more otázok smerujúcich dovnútra človeka – Ako je to s mojou vierou a obetavosťou, ako s víziou do budúcnosti? Ako s vôľou ísť za nimi a naplniť ich? Robím dosť pre súdržnosť mojej rodiny? Som tolerantný k druhým? Viem sa s tým, čo mám navyše, podeliť s inými? Myslím na svoju starobu a budúcnosť svojich detných detí? Rezonuje vo mne odkaz starých či prastarých rodičov? Film má okrem hĺbkového akcentu oslovujúco režišne poňatý kompozičný oblúk. Kamera-man náležite využil ponúkané možnosti, citlivo narábala s množstvom dokumentov a archívnych prameňov. V tvárach respondentov – nehercov sa zračilo presvedčivé nadšenie, odanost a úprimnosť. Láska k jednotlivostiam, ktorým sa na prospech rodinnej firmy venujú.

„Film by mal vidieť každý Slováč...“

Dokumentárny film zaznamenal mimoriadne ohlasy, z ktorých vyberáme: „Uvidela som

RTVS pred časom odvysielala dokumentárne pohľady na výnimočných Slovákov žijúcich na severoamerickom kontinente. O úspešnom fotografovi, rodákovi z Humenného Jurajovi „Yuri“ Dojčovi a Valeriánovi „Ady“ Stražovcovi, významnom filmovom scénografovi a televíznom režisérovi, rodákovi zo Zlatých Moraviec. Do tretice Torontské slovenské divadlo stojace za celým projektom – podporeným aj Úradom Slovákov žijúcich v zahraničí – uviedlo v januári tohto roku na STV2 v rámci cyklu Portréty úspešných Slovákov vo svete premiéru dokumentárneho filmu o Ondrejovi Dudovi. Ide o mimoriadne hodnotný film o hodnotách života, ktorý zasluhuje vyvolať pozitívne ohlasy.

celkom inú Ameriku. Ameriku statočných, pracovitých, láskavých ľudí s obdivuhodnou morálkou, ktorí v sebe i okolo seba budujú konštantné, dôležité ľudské hodnoty. Kde na to berú silu? Presnejšie brali silu, keď sa roku 1909 Ondrej Duda ako prvý z rodu Dudovcov vybral do Ameriky, aby tam získal pôdu, ktorú by mohol obrábať a našiel priestor na svoju vieru a náboženskú slobodu. Dnes, o sto rokov neskôr, už šiesta generácia Dudovcov pokračuje vo vtedy začatom diele, zveľaďuje, čo im zveril Boh, a zúročuje to v prostých, no úžasných projektoch – pre ľudí. Okrem pôdy, na ktorej sa rod stal najväčším pestovateľom stonkového zeleru v Amerike, vybudovali na Floride, kde sa usadili, evanjelický kostol, školu s dnes už vyše sedemsto žiakmi, na svojich pozemkoch vybudovali mestečko dôchodcov so špičkovým vybavením a opaterou, ďalej budujú mesto pre mladé rodiny a neustále investujú svoje výnosy do zmysluplných projektov na zlepšenie života ľudí. Ako to dokážu? Dokážu to len vďaka súdržnosti dnes už veľkánskej rodiny, kde deti kráčajú v stopách rodičov a s radosťou srdcom prijímajú úlohy podľa svojich schopností, ale hlavne s neochvejnou vierou v Boha, že im boli od neho zverené. Pri pohľade na úprimným zariadením krásne

tváre potomkov Ondreja (Andrewa) Dudu, pre ktorých je evanjelická viera pilierom ich života a konania, som bola úprimne dojatá. Dojatá a zároveň aj smutná. Kládla som si otázku, či by sa nám dnes nezišiel import takých statočných ľudí späť na Slovensko? A možno by stačilo rozpamätat sa na dávne nám vlastné hodnoty..." (Marta Činovská)

„Zodpovednosť, vernosť, viera... Hodnoty. Zodpovednosť za rodinu, vernosť manželská, viera vo svojich najbližších pri prehrách a k tomu viera v Pána Boha. Myslím, že toto Ondrejovej rodine pomáhalo. Hodnoty boli, písmom svätým a tie vo všeobecnosti v tej dobe platili... Spoločná cieľavedomosť a bratská úprimná láska pomohli neskôr vytvoriť rodinný majetok, firmu, na ktorej sa široká rodina niekoľko pokolení podieľala. Je zázrakom, že im to trvá už piatu generáciu. Obdivuhodné je tiež, že zaslúžené bohatstvo, ktoré ich obklopuje, rozdeľujú medzi ľudí prostredníctvom charít, podporujú kultúru i školstvo. Cielene uchovávajú svoje pamäte pre ďalšie pokolenia a hrdo sa hlásia k svojim slovenským koreňom. I keď málo slovenských slov, ale tie, ktoré zaznievajú z úst dnes už ame-

rických občanov, človeka dojímajú či už v detskej modlitbičke, alebo v pomenovaní ich veľkého, vnúčatami milovaného deda Dudu – dedko.“ (Eva Rusnáková)

„Zaujala ma súdržnosť rodiny Dudovcov. Oslovil ma ich prístup k zamestnancom... Takže nie klamlivá sebecká dravosť podnikateľa, nie ukladanie finančných prostriedkov do zlatých tehličiek, ale schopnosť použiť časť zisku na vytvorenie dobrých existenčných podmienok aj pre rodiny zamestnancov, obohatených ešte o nadstavbu – vytvorenie primeraného prostredia pre ich kultúrno-spoločenský a takisto hodnotný náboženský život. To im zabezpečilo úspech v podnikaní. Tento príklad úspešného podnikania by mohol byť vzorom aj pre našich podnikateľov. Osobne som presvedčený, že takýto, na kresťanských zásadách založený prístup k svojim spolupracovníkom, by zaručoval podnikateľský úspech aj v ťažkých podmienkach dnešnej doby.“ (Ján Dušan Babka)

„Sme unesení formou i obsahom toho, čo sme videli. Dosiaľ máme na koži zimomriavky z deja i spôsobu spracovania úžasnej témy. Vyjadrujeme pokorný obdiv k dielu auto-

rov o generáciách ľudí, ktorí žili a žijú životy slúžiace ako vzor múdrosti, zdravého sedliackeho rozumu, pracovitosti, súdržnosti a najmä morálky a viery... Tento film by mal vidieť každý Slovák žijúci doma i kdekoľvek.“ (Daniela a Ondrej Hroncovci)

„Podstatou je obrovská vzájomná úcta, súdržnosť a spolupráca každého člena rodiny a rešpektovanie úloh, ktoré každý ochotne vzal na seba. (...) V tejto rodine nechýbala každodenná výchova láskou a Desatorom. Ako veľmi by sme si takéto rodiny priali aj na našom Slovensku, ktoré tento potenciál malo – veď naše dejiny sú toho svedectvom. Nuž veľký kus správneho evanjelického Slovenska, plného úcty, starostlivosti a lásky máme na americkej Floride. A hrdo sa živú vieru celej rodiny.“ (Janka Krivošová)

„Ďakujem za zážitok z priamočiareho svedectva o príkladnom, poučnom a ušľachtilom diele celého rodu. Aj za príklad autorov filmu, ako o takomto diele šíriť zvest.“ (Viliam Ján Gruska)

Slavomíra OČENÁŠOVÁ-ŠTRBOVÁ
Foto: archív autorky a internet

Reverend Dušan Tóth je autorom námetu aj režisérom filmu

Valéria Tóthová sa postarala o produkciu

Ťažko sa píše riadky rozlúčky s dobrými ľuďmi, významnými osobnosťami, osobnými priateľmi.

Spomienky na tvorcov diela patriaceho národu, keďže často v ňom približovali jeho korene aj výhonky a ukazovali cesty.

Obaja už snívajú svoj večný sen na Národnom cintoríne v Martine.

PRIBLIŽOVALI KORENE A UKAZOVALI CESTY

„Ťažko písať čokoľvek zmysluplné, keď práve na úsvite nového roka odíde človek, ktorý si na zmysluplnosti svojej práce dával veľmi záležať.“ Taký je úvod nekrológu v Slovenských národných novinách, v ktorom reagujú na smutnú správu o tom, že 1. 1. 2015 podľahol ťažkej chorobe vo veku 67 rokov spisovateľ a publicista, autor literatúry faktu, zapálený organizátor a presvedčený matičiar **Draho-slav Machala**. Narodil sa 16. 11. 1947 v Zemianskom Podhradí, vyštudoval žurnalistiku na FF UK v Bratislave, pôsobil ako novinár vo viacerých periodikách (Večerník, Nové Slovo, Pravda, Republika, Literárny týždenník). V rokoch 1996 – 98 bol riaditeľom Národného literárneho centra, v ktorom sa staral o propagáciu literatúry a pripomínanie si významných literátov (napr. odhaľovaním pamätných sôch a tabúl). Bezvýhradné národné čítanie ho priviedlo do Matice slovenskej. V roku 1990 spoluzakladal týždenník Slovenské národné noviny, na stránkach ktorých uverejnil množstvo článkov, reportáží, úvah, esejí a rozhovorov, ktoré sú súčasťou klenotnice našej žurnalistiky. Bol plodným spisovateľom, za všetky knihy spomenieme aspoň zbierku poviedok Zhavranení bratia, reportáž Reportér Hemingway (spolu s bratom Ivanom), voľnú trilógiu esejistických reportáží Veterné topánky, biografickú esej Zlomený sen (o slovenskom letcovi v RAF O. Smykovi), Zlomený sen (o ďalších slovenských letcoch, ktorí bojovali vo Veľkej Británii – Cena E. E. Kisch) a výber z jeho novinárskej publicistiky, esejí, repor-

táží, úvah a rozhovorov Osamelý vlk. Samostatnú kapitolu si zasluhujú portréty spisovateľov Majstri slova, ale aj Šľachtické rody. Ešte významnejší je jeho širokospektrálny knižný pohľad na milované Slovensko a jeho poklady, ktoré predstavuje novátorský súbor encyklopedických diel Slovenská vlastiveda I – VII. Machala bol spoluautorom myšlienky osadenia jazdeckej sochy kráľa Svätopluka na nádvorí Bratislavského hradu a na základe jeho iniciatívy sú po významných slovenských pilotoch pomenované viaceré letecké základne.

+++

So zármutkom sme sa dozvedeli, že 17. 2. v nedožitých 79 rokoch života odišiel do večnosti muzeológ, etnograf, publicista a organizátor vedeckého aj kultúrneho života **PhDr. Igor Krištek**, CSc. Narodil sa 27. 4. 1936 v Bartošovej Lehôtke, detstvo prežil vo Zvolene. Zmaturoval v roku 1954 na Gymnázium A. Sládkoviča v Banskej Bystrici a FF UK v Bratislave (v odbore etnografia). Po štúdiu nastúpil do Slovenského národného múzea v Martine, kde pôsobil až do roku 1992 a v rokoch 1975 – 88 ho viedol vo funkcii riaditeľa. V roku 1971 získal titul CSc., o desať rokov neskôr doktorát na materskej fakulte. Bol významnou osobnosťou v oblasti kultúry, muzeológie, kronikárstva, etnológie, folkloristiky a v širokom spektre spoločenských vied. Z editorského, publikačného a organizátorského diela spomenieme, že sa spolu-

autorsky podieľal na encyklopédii Slovensko (v časti Ľud); koncepčne pripravoval celoštátnu súťaž o najlepšiu kroniku, monografiu obce a mesta; napísal publikáciu o kultúrnom dedičstve, zbierku ľudovej slovesnosti, textov ľudových piesní a slovník nárečia Slovenská kronika; bol spoluautorom myšlienky vzniku a spoluvorcom expozície Múzea slovenskej dediny v martinských Jahodníckych hájoch, Múzea Karola Plícku, Národopisného múzea v prírode v Rožňove pod Radhoštem; scenáristom viacerých národopisných expozícií v SNM v Martine, kde sa podieľal aj na množstve výstav. Bol spoluautorom hesiel Tradičnej ľudovej kultúry Slovenska slovom a obrazom SĽUK-u, prispieval do Slovenského národopisu Ústavu etnológie SAV, pôsobil ako člen vedeckých rád múzeí... V posledných rokoch pôsobil aj ako predseda Vlastivedného odboru MS a predseda Muzeálnej slovenskej spoločnosti. Pripravil koncepciu rozvoja a prepojenia kultúrnych, umeleckých a vedeckých aktivít MS. Igor Krištek vedecky pracoval, publikoval, metodicky riadil a usmerňoval pokračovateľov svojho diela takmer do posledných dní života.

Vzdávame česť pamiatke Drahoslava Machalu a Igora Krišteka!

(K ich dielu sa vrátíme podrobnejšie ešte v ďalších číslach magazínu SLOVENSKO.)

Vilo KOMORA a redakcia
Foto: archív

Kvety v púšti Karakum

V uniforme vojaka vo filme Oáza

Štefan Kvietik
prvým laureátom
Ceny Martina Rázusa

Čítam na záložke knihy Štefan Kvietik – život bez opony. Čosi ako jeho memoáre, mnou napísané podľa jeho rozprávání v priebehu dvoch či takmer troch rokov. Uňho doma, na ich poľovníckej chate i v niekdajšom dome spisovateľov v Budmericiach. Spomienky hereckej osobnosti zlateho veku slovenského divadla, filmu a televízie, ktorá je pre mnohých nezameniteľným typom mužného Slováka. Keď chytil do rúk valašku, kosu alebo liace koňa, bolo vidno, že to má v krvi. Rovnako bravúrne sa však pohyboval v šľachtických dvoranách, v Goldringovej uniforme a či v mlynici Tisícročnej včely. Patrí k absolventom herectva na Vysokej škole múzických umení a bol vôbec prvým, čo po absolvovaní školy a krátkom intermezze v Martine nastúpil na javisko Slovenského národného divadla. Pôbil tu takmer štyridsať rokov, vyše dvestokrát účinkoval v televíznych inscenáciách, prenosoch z divadiel a seriáloch, nakrútil vyše päťdesiat filmov, bol docentom VŠMU a vedúcim jej katedry herectva a réžie. Predstavenie hrdinu knihy na záložke sa končí slovami: „Možno vás poteší jeho rozprávanie po dlhom odmlčaní.“

Lebo Štefan Kvietik sa niekoľko rokov po novembri 1989 stratil z obzoru. Najprv mu jeho niekdajší žiaci – už v akademických funkciách – naznačili, že by mohol školu opustiť, veď sa mu blíži dôchodkový vek, potom sa proti nemu postavilo pár revolučných hercov v čase, keď odvaha zlacnela a rozum zdražiel – a to všetko preto, že netajil vlastenecké zmýšľanie, že sa usiloval o vznik samostatného slovenského štátu, že si ho vybrala Slovenská národná strana za reprezentanta a ľudia si ho zvolili do parlamentu. A tento napohľad mocný a tvrdý muž bez slova ustúpil. Vzdialené mu boli spory már-

nivých, čo svetovosť hľadali v kozmopolitizme. Mal pocit, že vykonal, čo mal – a utiahol sa, priskoro, sotva šesťdesiatročný, do súkromia. A do prírody. Lebo tam i tam mu vždy bolo najlepšie. Aká to bola škoda, vidno dnes, keď sa v televízii objavujú staré filmy a seriály s Kvietikom v hlavnej úlohe! Národ nezabudol. Má ho v láske. A Slovenská národná strana, vracajúca sa po hlučnej nevráživosti k svojej vlasteneckej podstate, založila okrem iného tradíciu udeľovania najvyššej svojej pocty – Ceny Martina Rázusa. Viac ako symbolicky sa jej prvým laureátom v posledný januárový deň stal práve Štefan Kvietik. Pri-

blížme si ho malou spomienkou na jeden film, ktorý nakrúcali v púšti Karakum a svojím obsahom je stále vysoko aktuálny...

Oáza a rybačka v Kaspiku

Film sa volal Oáza a s celým štábom ho aj herci leteli nakrúcať z Prahy do Strednej Ázie. Zdivočení vojaci dvoch proti sebe bojujúcich armád sa v ňom načas stanú obyčajnými ľuďmi, keď ich spojí spoločný údel: smäd. Vedno hľadajú vodu, zabudnú na samopaly, ich cieľom je napiť sa. A keď nájdu vodu, navzájom sa vystrieľajú. Príbeh divákom vyzpráva jediný muž, čo zostal nažive, dorážaný slepý vojak. V Prahe sa dozvedeli, že bývať budú v rekreačnom stredisku na brehu Kaspického mora na kraji púšte Karakum. To čo sa po rusky volalo rekreačné stredisko, bola osada z panelových buniek so stopami celých generácií rekreantov pred nimi – konzervami, fľašami a haraburdím, ktoré ešte piesok nezavial a búrky neodplavili do Kaspického mora. Karakum je milosrdný a Kaspik osemkrát väčší ako Slovensko, tam sa toho pomestí. Štefan dostal panelovú kobku, v ktorej bola železná posteľ, rozhegáný stôl, pár klincov na vešanie zvrškov, namiesto dverí vreco ako záves. Osadu viedol mladý Rus a jeho turkménska manželka – upratovačka. Tá ráno vymietla piesok, ktorý cez noc nafúkalo popod záves po členky a večer poliala podlahu a okolie domcov, aby sa vôbec dýchať. Filmovať chodili ráno o štvrtej, cesta autom trvalo hodinu aj viac, podľa

toho, akú scénu v púšti si režisér vybral. Štefan sa so správcom Viťom a jeho milou panou spriatelil. Viťo prišiel o chodidlo, amputovali mu ho po železničnom nešťastí. V nemocnici však dostal infekciu – museli mu odrezáť nohu pod kolenom. Potom nad ním. Nakoniec mal protézu až od bedrovej panvy, na kúsok stehna.

Raz chcel hercov potešiť a vzal ich na člne po Kaspickom mori. Postíkané hebedo malo motor z vyradeného naftového čerpadla, volant z moskviča, v kastróliku pod ním plával kompas a pred výletom Viťo puchával na tom „kon-tiky“ všetky diery. Pasažieri si nevedomili, že Kaspik má síce pri kazašskej stepi len zo tri metre, ale tu, kde filmovali, deväťsto a viac, križujú ho tankery z Baku, nákladné lode z Astrachánu aj Machačkaly a rybári dvadsiatich národností, čo žijú okolo neho – Rusi, Turkméni, Tatári, Inguši, Dagestanci, Kalmyci, Kazaši, Kurdi, Iránci a bohvie kto ešte – a že nehľadajú na okolie. Cestou Viťko prezradil, že tam, kam z brehu nevidno, má nadsady na jesetery. Načierno, pravdaže, veď loviť tu nesmú ani ľudia, čo obývajú brehy Kaspiku! Dodržiavanie stráží Rybnozor, zvláštny policajný útvar. Loviť smú len sovchozy.

Životodarná sila ako z dejín

Neuveriteľné – Viťkov gyroskop ich v širom mori na meter presne doviedol ku kúsku molitanu, hompáfajúcemu sa na hladine. Viťova bôja. Pod hladinou sú lanka s háčikmi a návadami.

Viťo si odopol kovovú nohu, zarachotila na dne člna. Rudolf Hrušínský vyvalil očiská. Štíhla postava so svalnatou hrudou, akú majú ľudia s postihnutými nohami, sa vymrštila a oblúkom sa zapichla do vody. Minúta. Viťo sa z vody nevynára. Druhá minúta, oveľa dlhšia. Nič. Na hladine sa hompáľa len kus molitanu. Konečne! Ako delfín sa vynoril z vody Viťo, lapajúc po vzduchu. V rukách s jeseterom. Nasadil si nohu, natiahol plátene gate, motor zakašľal, a keď sa jeho chod ustálil, kĺzali sa ticho bezpečným azimutom Viťovho zázračného kompasu.

Vtedy sa strhla piesočná búrka. Kameraman na ňu čakal už dva týždne! More začalo žonglovať s ich korytom, takže po pol hodine si aj pokojný Štefan už myslel, amen!, mojím hrobom bude Kaspické more! A práve vtedy vietor ustal. Koráb sa rýchlo blížil k brehu. Tam stáli dve sajdky a vedľa nich šesť kamenných postáv policajtov. Viťo bez slova hodil jesetera do mora. Nepomohlo. Na brehu ho dvaja muži zobrali, potom vzali na výsluch výletníkov. Opakovane sa ich pýtali, prečo chceli utiecť do Iránu a kto útek organizoval. Trvalo to štyri hodiny, kým im uverili, že šli len na výlet, no hej, Viťko chytil rybičku, chcel si uctiť hostí... Viťo sa vrátil o dva dni. S monoklom a ostrihaný dohola. Od tej chvíle začala byť filmárska partia podozrivá. Starosť o ňu kles-

Vo filme Posledný kat s ďalšou hereckou legendou Vladom Müllerom

la na úroveň nezájmu. Proviant meškal aj dva dni. Jediné, na čo sa mohli spoľahnúť, bol povozník zo susedného kolchozu, dovážajúci melóny. Nevedeli sa ich nasýtiť. Keď opúšťali Karakumskú púšť, pýta sa Hrušínský Štefana:

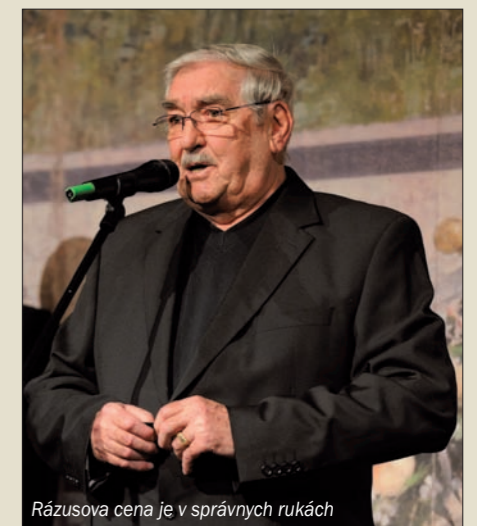
– Počuj, Štefan, nebude ti ľúto za melónmi? Práve ti začali kvitnúť!

Naozaj. Štefan si už všimol zelené lístky pred vchodom do kutice, ale toto nepobadal. Rovno pri vchode do jeho betónového bungalova bol v piesku samý kvet. Pochopil. Melóny jedával v tieni pred obydľím a semiačka vyplával do piesku. Keď Viťova žena ráno vyzametala chodník, štedro ho aj popolievala – a večer znova, aby aspoň na chvíľu schladila mikroklima hostí. Neuveriteľná životodarná sila po celý čas trpezlivo pôsobila – v tom úbohom horúcom piesku, kde nevyrástla ani byťka ostrice, ani krpateľ bodliak, semená dyne vzkĺčili.

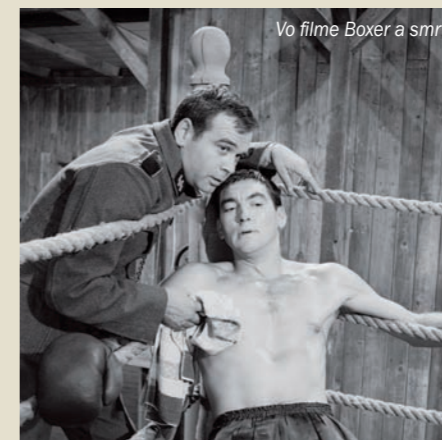
Toto Štefanovo rozprávanie mi akosi pripomenulo naše národné dejiny.

Ján ČOMAJ

Foto: Braňo KONEČNÝ a archív

Rázusova cena je v správnych rukách

Vo filme Boxer a smrť

Podnetné návraty k zabudnutej histórii

Veľká bitka v plnom prúde

Klub vojenskej histórie Beskydy v Humennom vznikol 8. apríla 2004 a hneď od svojho vzniku si stanovil za hlavný cieľ mapovanie a obnovu vojnových cintorínov z prvej svetovej vojny, ktoré sa nachádzajú na severovýchode Slovenska. Jeho dnešný predseda Martin Drobňák sa v roku 2003 ako študent Gymnázia armádneho generála Ľudvíka Svobodu rozhodol zapojiť do stredoškolskej odbornej činnosti. Vojenská história ho zaujímala od detstva, no najskôr ho to ťahalo k druhej svetovej vojne.

„Náhoda alebo osud chceli, že v čase rozhodovania som sa stretol so svojím učiteľom zo základnej školy, ktorý mi poradil, aby som sa zamerlal na udalosti prvej svetovej vojny.“ Postupne sa dozvedel, že počas nej zasiahli severovýchodné Slovensko ťažké boje a vyše 50 tisíc mŕtvych je pochovaných na tunajších vojnových cintorínoch. Oslovil svojho vtedajšieho učiteľa dejepisu Radoslava Turíka a spolu sa pustili do práce, hoci o téme nevedeli takmer nič. Štúdiom literatúry, prvé návštevy cintorínov.

To, čo videli, ich šokovalo. Väčšina bola zarastená a nepripomínala pietne miesto. Napokon vznikla úspešná práca, vyhrala celoštátne kolo a vtedy sa prejavila prezieravosť mladého študenta. Spolu so svojím učiteľom a pár kamarátmi si uvedomili, že nestačí písať o alarmujúcom stave, ale musia priložiť ruku k dieľu a pokúsiť sa o záchranu cintorínov. Zároveň si uvedomili, že dvaja či traja to nedokážu, že treba založiť občianske združenie.

Úspešne pomáhajú cintorínom aj potomkom

Od začiatku klub robí historický výskum, podarilo sa vytvoriť skupinu, ktorá aktívne báda v archívoch u nás i v zahraničí. Výsledkom je slušná databáza dokumentov. Autorizovaný architekt Ľubomír Gramata hovorí: „Klub získal fotodokumentáciu i pôvodné nákresy cintorínov, ktoré sú pre mňa najviac inšpirujúce pri obnove, pretože sú často koncipované pô-

vodným autorom, vojakom alebo určeným špecialistom. Je to výzva ako nadviazať na storočnú históriu.“ Samotný výskum považuje M. Drobňák za beh na dlhé trate. V prvej fáze začali s výskumom v bratislavskom Vojenskom historickom archíve. Vtedajší riaditeľ doc. Jozef Bystrický im umožnil zadarmo fotografovať archívny materiál, neskôr im pomohol aj jeho nástupca plk. Miloslav Čaplovič, takže sa im do roku 2010 podarilo komplexne spracovať tamojší archívny materiál. Odvtedy bádajú v archívoch vo Viedni a spolupracujú s maďarskými kolegami. „V podstate sa nám každý mesiac darí doplniť evidenciu o ďalšie mená a to zvyšuje šancu, že rodiny, ktorých predkovia padli, nájdu hrob konkrétneho vojaka pochovaného na vojnovom cintoríne v Karpatoch.“

Martinov učiteľ Rado Turík sa stal najväčším propagátorom myšlienky: „V prvom momente som bol dosť skeptický. Niekoľkí študenti a učiteľ idú zakladať občianske združenie, nemali sme ani predstavu o tom, čo to prináša. Začiatky boli také, že sme sa na každý kolo na úradné potvrdenie skladali všetci...“ Uvedomovali si, že nosnou musí byť propagácia témy na verejnosti. Postupne zriadili webovú stránku a tá sa začala naplňovať. Téma oslovila, v súčasnosti je takmer päťdesiat dobrovoľníkov, ktorí sa zúčastňujú na brigádach pri obnove cintorínov. Popri študentoch sú to aj bývalí vojaci. Takto si ich cestu k mladým nadšencom pripomenul podplukovník

Marián Kušnir: „V roku 2009 bol v Humennom založený Klub vojakov Armády SR. Mali sme informácie, že tu pôsobia mladí ľudia a keď sme sa dozvedeli, že hľadajú stratené cintoríny a rekonštruujú ich, radi sme sa postupne stali ich partnermi... Pekný cintorín, ktorý sa nám podarilo dokončiť, je v Becherove. Tam sme začali na zelenej lúke a v súčasnosti s miestnou samosprávou za dva roky urobili kus krásnej roboty...“

Vojnový cintorín z prvej svetovej vojny v obci Veľkrop (okres Stropkov) je najväčším na severovýchodnom Slovensku. Je tu pochovaných až 8 662 vojakov na ploche 70 krát 50 metrov, jeho obnova je značne náročná. „To, že ide o veľký cintorín sa pretavuje aj do množstva financií, ktoré sú potrebné na nákup štrku či kameňa,“ povedal M. Drobňák: „Je tu pomerne náročný prístup, čo komplikuje rekonštrukčné práce, ale darí sa nám získavať prostriedky od súkromných nadácií, zahraničných darcov, prispelo aj Ministerstvo vnútra SR, obec. Teší aj záujem dobrovoľníkov, ktorí tu absolvovali niekoľko medzinárodných kempov. V tomto roku by sme chceli vystaviť päťmetrový pamätník, ktorý si miesto zaslúži. Veď je tu pochovaných viac vojakov ako na bratislavskom Slavíne.“ Oživuje aj poznatky zo štúdia dokumentov: „Vo viedenskom Kriegearchive sme narazili na materiál o starostlivosti, s akou sa budovali vojnové cintoríny. Bol to dôsledný systém a koncepcia. Rakúsko-uhorské orgány považovali za

Predseda Klubu vojenskej histórie Beskydy

Nadšenci vojnovéj histórie z Humenného

dôležité exhumovať a dôstojne pochovať všetkých vojakov. Dnes na vojnových cintorínoch tak vedľa seba ležia ruskí, rakúsko-uhorskí i nemeckí vojaci. Takýto akt humanizmu sa už asi tak skoro nezopakuje. A preto aj my pri obnove vojnových cintorínov prízvukujeme historické hľadisko, aby sa cintorín obnovil do takej podoby, ako bol naprojektovaný...“

Klub doteraz zrekonštruoval trinásť vojnových cintorínov. V októbri 2014 odovzdali cintorín v Hostoviciach, ktorý je zvláštny tým, že zo 112 pochovaných vojakov dokázali identifikovať až 103. A ako pomáhajú v klube zostalým nájst svojich blízkych? „Budujeme databázu padlých, ktorí sú tu pochovaní a postupne ju rozširujeme na celé východné Slovensko. Vždy sa snažíme podľa údajov, ktoré nám poslali, zistiť, či ich predok tu padol a či je pochovaný na jednom z tunajších cintorínov. Mnohokrát je to neúspešné pátranie, ale niekedy sa nám podarí nájst miesto posledného odpočinku. Takýto prípad sme mali asi pred dvoma rokmi, keď rodine z Moravy sa podarilo nájst pradeda, ktorý

leží v Stakčíne. Rodina sem pricestovala a na hrob predka doniesli prst hliny z rodiska. Nedávno sa zas ozvala rodina z Maďarska, ktorej sme, zhodou okolností, našli ich predka tiež na vojnovom cintoríne v Stakčíne,“ hovorí M. Drobňák.

Čerešnička v podobe rekonštrukcie

Prišla čerešnička na tortu – v októbri sa v spolupráci Klubu vojenskej histórie Beskydy a mesta Humenného uskutočnila historická rekonštrukcia bojov o mesto. Na kopci neďaleko kalvárie, kde v roku 1914 prebiehali skutočné boje. Na rekonštrukcii sa zúčastnilo okolo 5 – 6-tisíc návštevníkov. Prišli sem nadšenci z Čiech, Poľska, Ukrajiny, Maďarska a Slovenska, ktorí prezentovali rakúsko-uhorskú a ruskú armádu. Predseda klubu o podujatí povedal: „Hoci sa prioritne zameriavame na obnovu cintorínov a odborný výskum, uvedomujeme si, že tému prvej svetovej vojny a karpatského frontu je potrebné neustále popularizovať, pretože je verejnosti málo známa. Vhodnou formou sú práve uká-

ky bojov. Snažíme sa prihliadať na výber miesta, kde sa autenticky bojovalo a dávame si záležať, aby scenár čo najvernejšie priblížil historické udalosti. Niekoľkodňové či dokonca týždňové udalosti nie je možné verne zobrazit v hodinovej ukážke, ale chceme, aby si divák odniesol nielen zážitok v podobe strelby a výbuchov, ale aby dostal aj určité informácie o tom, čo sa tu vlastne udialo. Mali sme tu aj Vojenskú hudbu OS SR a spevácku skupinu Hačure, usilovali sme sa, aby piesne s vojenskou tematikou zneli naživo. Najväčším lákadlom bolo lietadlo Fokker E 3, ktoré priletelo z Čiech. Už samotný prílet bol obrovským dobrodružstvom a pilot Petr Svoboda, ktorý sem letel 5 dní, naplnil naše očakávania a verím, že aj očakávania návštevníkov. Okrem ukážky bojov sme zorganizovali aj výstavy o Karpatskom fronte, o obnove vojnových cintorínov či vedeckú konferenciu o bojoch v Karpatoch.“

Marián ŠIMKULIČ

Foto: autor a Michal JASIK

Taktická porada pred bojom

Práce pri rekonštrukcii vojnového cintorína v Hostoviciach

Memento z Kl'akovskej doliny

„Skutočnosť, že sme sa tu zišli, je dôkazom, že život v Kl'akovskej doline pretrval aj napriek pokusu úplne ho zničiť!“ Aj tieto slová zneli v Kl'aku a Ostrom Grúni, kde opäť spomínali na tragické udalosti pred sedemdesiatimi rokmi. V nedeľu 21. januára 1945 v spomenutých obciach členovia protipartizánskej jednotky Edelweiss a ich pomáhači brutálne povraždili desiatky nevinných. Na pietnej spomienke sa

v nedeľu 18. januára zúčastnili stovky ľudí, pozostali po obetiach, zástupcovia Kancelárie prezidenta SR, poslanci NR SR, delegácie Matice slovenskej, Spolku slovenských spisovateľov, Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov... Tradične prišli položiť vence aj zástupcovia moravského mesta Napajedla, ktorého obyvateľa poskytli ako prví nevyhnutnú pomoc tým, čo prežili.

Smrť sa volá Nižňanský

„Obrysy hôr sa rozjasňujú. Deň tlačí noc, pribúda svetla a kohút spieva už tretíkrát. Žena budí muža: „Vstaň, starký, treba kŕmiť.“ „Ale, veď je nedeľa, pospime si...“, zahovára muž. „Bum, tŕŕŕ...!“ „Bože, čo je to?“ pýta sa nahlas. Pozrie cez okno do doliny na cestu. Otočí sa a trasúcim sa hlasom volá do izby: „Vstávajte, Nemci idú!“ Taký je beletristický pohľad na začiatok konca od prírodovedca a teológa prof. Jozefa Michalova, rodáka z Ostrého Grúňa, ktorý mal vtedy len 11 rokov. Hrozné udalosti, ktoré nasledovali, majú na svedomí príslušníci protipartizánskej jednotky Edelweiss, ktorej velil kpt. Ladislav Nižňanský. Jej vyčinenie na Slovensku vyvrcholilo práve vraždením obyvateľov obcí Kl'ak a Ostrý Grúň. Jednotka spolu s Pohotovosťnými oddielmi HG a Heimatschutzu (časť Nemcov zo susedných obcí Veľké Pole a Píla) prepadla najskôr Ostrý Grúň. V časti Dolné Dvory postupne zavraždili 64 osôb, väčšinu v dome Izidora Debnára. (Paradoxne na mieste, kde iba mesiac pred krvavou nedeľou slávili svadobčania prvé kroky dvojice mladých ľudí na spoločnej ceste ďalším životom!) Obeťami sa stali najmä starci, ženy a deti, ktorých označili za partizánskych pomocníkov. Po vyplenení Ostrého Grúňa vojaci vtrhli do Dolného Kl'aku, kde zavraždili ďalších 84 osôb a väčšinu obce tiež vypálili. Najmladšia obeť mala tri mesiace, najstaršia 89 rokov! Potom mal prísť na rad samotný Kl'ak a jeho obyvateľa, no priam zázrakom – po čase vyžiadanom farárom Kluchom na poslednú hromadnú modlitbu a rozhréšenie a príchodom motospojky – sa vraždenie skončilo. Tých, čo prežili, odvieďli k ústiu doliny, kde sa im kázali rozísť a ešte vypálili osady Hrabčovo a Župkov i samoty v doline... V ten deň ľahla popolom väčšina domov v obciach a z trosiek a často spopod tiel postrieľaných ľudí sa podarilo uniknúť len pár

šťastlivcom. Poslední z nich – napr. Anna Nováková, Veronika Váleková (rod. Štefančová), jej brat Peter, citovaný J. Michalov, Roškovci, Novákovci a ďalší – opäť spomínali najťažšie a znova sa zamýšľali nad krvavou tragédiou, ktorá nenávratne zmenila životy im a prežala nitky životov ich blízkym. A zamýšľali sa aj nad neľudskosťou jej vykonávateľov. Stojí za povšimnutie, že takmer presne pred desiatimi rokmi (16. januára 2004) zatkli v Mnichove veliteľa jednotky L. Nižňanského pre podozrenie z účasti na vraždách z konca svetovej vojny, medzi inými aj v Ostrom Grúni a Kl'aku. Za tieto zločiny ho súd v Banskej Bystrici odsúdil ešte v roku 1962 v neprítomnosti na trest smrti. Potom desiatky rokov žil nenápadným životom s manželkou na predmestí spomínaného nemeckého mesta (autor tohto článku mal možnosť rozprávať sa s človekom, s ktorým Nižňanský pôsobil v Rádiu Slobodná Európa, a práve ten ho označil za „nenápadného muža“) a pred súdom priznal, že bol členom Edelweissu... Zároveň tvrdil, že na masacre sa osobne nezúčastnil. Hoci viac ako 20 svedkov chcelo svedčiť o opaku! Na margo procesu treba pripomenúť, že hoci prokurátor žiadal maximálny trest – doživotie, mnichovský súd súdeného zbavil viny. Krajský súd v Banskej Bystrici zmenil 31. októbra 2006 rozsudok z trestu smrti na doživotie. Nižňanský zomrel v decembri 2011 na slobode ako „ctihodný dôchodca“. Zem mu však určite nie je ľahká!

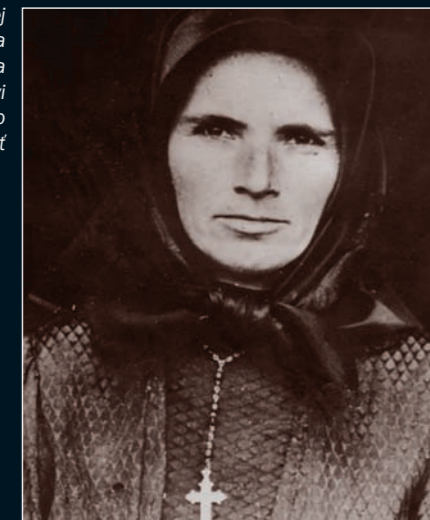
Petícia a iniciatívy z Moravy aj od spisovateľov

Nič zo spomínaného však nemení najstrašnejší fakt – o životy prišli nevinní ľudia! Je smutné, že hynú aj dnes počas vojnových konfliktov vo svete. Aj preto je dôležité, že spod Vtáčnika vzišlo memorandum a z neho aj petícia, podpísaná počas spomienok a neskôr aj elek-

Väčšina svadobčanov
spred domu
Izidora Debnára
už o mesiac nežila

Veronike Štefančovej
z Ostrého Grúňa
prestrihli niť života
v 38 rokoch, jej mužovi
Petrovi v 45 a syn Rudko
nemal ani trinásť

tronicky cez internet, a smerovala do rúk prezidenta. Ponúkame podstatné myšlienky z dokumentov. „Stáli sme s manželom a s našimi deťmi na dvore, keď sa znenazdania ozvala z domu strelba. Pani... sa mi hodila okolo hrdla a kričala: „Deti mi strieľajú! Musím ísť dnu! Chcela som ju zadržať, aby sa jej niečo nestalo, aby ju tam nezabili. Ale materinská láska bola silnejšia ako strach pred smrťou. Zastreľili aj ju, s jej šiestimi deťmi...“ Tak opisala okamihy jedna zo žien, čo akoby zázrakom prečkala vraždenie. Deti i starcov, žien i mužov, ktorých azda jedinou „vinou“ bolo, že sa ocitli akoby v nesprávnom čase na nesprávnom mieste. Hoci – zamyslime sa nad tým! – bol to ich kus sveta a ich vlastné životy, ktorých korene prišli spreťfhať „nehostia“, ba priam „neľudia“!... V úvodnom citáte sme vynechali mená obetí aj spomínajúcej ženy, aby sme upozornili, že podobné príbehy sa, žiaľ, odohrávajú aj na mnohých miestach dnešného sveta. Stále je priveľa podobných dolín, miest a čí dediniek a priveľa mŕtvych nevinných... My dolupodpísaní občania žiadame prezidenta SR Andreja Kisku, aby oboznámil všetky hlavy štátov Európy s nasledovným memorandumom: „... 21. januára 1945 bolo v obciach Kl'ak a Ostrý Grúň zavraždených 148 nevinných ľudí. Civilné obete: deti, ženy, muži, starci a starénky bez zbraní v ruke. Nechceli vojnu a museli zomrieť. Nikto nechápal prečo, veď najmladší mal len 3 mesiace. 70 rokov mieru v Európe je minulosťou. Opätovne zomierajú nevinní, obyčajní ľudia! Vojna je zlo! Plač, bolesť, utrpenie a beznádej. Žijeme v 21. storočí, preto vyzývame všetky hlavy štátov Európy, aby sa aktívne zapojili do opätovného zavedenia mieru v Európe! Už nikdy viac vojnu! Už nikdy 21. január 1945!“

Už sme spomínali nezištnú pomoc obyvateľov mesta Napajedla, so zaujímavou iniciatívou prišli aj mladší obyvatelia mesta a nadviazali

Pietna spomienka
pri pamätníku
v Ostrom Grúni

na tradície dlhoročnej družby. Viac Barbora Košútová, vedúca Múzea Napajedla: „V rámci príprav výstavy sme sa stretli so žijúcimi pamätníkmi a natáčali sme ich spomienky na tragické udalosti aj na družbu s naším mestom. Pripravili sme výstavu aj dokumentárny film Kl'aku a Ostrému Grúňu Napajedla. Prostredníctvom neho chceme priblížiť tému mladším generáciám a upozorniť, že je stále živá.“ Začiatkom februára sa v Múzeu Napajedla uskutočnila vernisáž výstavy, ktorá pripomenula priateľské väzby a potvrdila, že podobná spolupráca je silná len vtedy, keď ju potvrdzujú ďalšie generácie. V tejto rovine je potešiteľný záujem najväčšej stavovskej organizácie spisovateľov – Spolku slovenských spisovateľov – ktorá v spolupráci s Múzeom SNP v Banskej Bystrici už v jeseni zorganizovala odborný seminár a vydá aj zborník príspevkov o tragédii. Mikroregión Kl'akovská dolina pripravuje aktualizované vydanie knihy o doline (o prvé vydanie sa postarala Matica slovenská), Obec Ostrý Grúň zas brožúru s autentickými spomienkami.

Igor VÁLEK

Foto: Archív Múzea SNP a Muzea Napajedla, Juraj MAĐAR

Aj delegácia z Napajedel
si pamiatku zavraždených
uctila položením vencov

SLOVENSKÁ ZNÁMKA

„Jedinečná slovenská známka. Slovenská pošta triumfovala v ďalšej súťaži o najkrajšiu známku sveta!“ Takéto titulky sa opakovane zaskveli v tlači aj v uplynulom roku. Krásu aj kvalitu slovenskej známkovej tvorby, najmä rytín, potvrdzuje skutočnosť, že za vyše 20 rokov samostatnosti Slovensko získalo viac svetových prvenstiev a popredných umiestnení ako ktorákoľvek iná krajina s bohatou tradíciou v tejto tvorbe. Z viacerých vlnajších svetových ocenení až tri prvenstvá (!) patrili jednej mimoriadnej poštovej známke **1150. výročie príchodu sv. Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu**. Pripomeňme si, čo všetko získala: Cenu za najkrajšiu poštovú známku sveta s kresťanskou tematikou v **32. ročníku prestížnej súťaže II Premio Internazionale d'arte filatelica San Gabriele**, v Legnane pri Verone; diplom za **1. miesto v kategórii najkrajší hárček sveta v súťaži NexoFil World's Best Stamp 2014** konanej v Madride a ocenenie prezidenta Francúzskej republiky Vase de Sèvres za najkrajšiu poštovú známku Európy, na **68e Salon philatelique d'Automne v Paríži**. Znáмка emisného radu POFIS č. 542 bola vydaná vo forme hárčeka

12. júna 2013 ako spoločné vydanie s Bulharskom, Českou republikou a Vatikánom. Výtvarný návrh známky pripravil akademický maliar prof. Dušan Kállay, rytinu Miloš Ondráček.

Zobrazenia vierozvestcov sv. Cyrila a Metoda

Patróni Európy sv. Cyril a Metod sú uctievaní v mnohých štátoch. Najväčšia úcta sa im dostáva v slovanských krajinách, kde sú označovaní za apoštolov, ktorí priniesli písmo a vierouku vo vlastnom jazyku Slovanov. V každej z týchto krajín nájdeme desiatky ich podobizní – portréty, celé postavy na maľbách alebo sochárskych dielach... Ich zobrazenie na poštových známkach sa dostáva do celého sveta. Na našom území sa od roku 1932 v poštovom styku používalo celkom 6 známok a 2 kupóny, na ktorých boli vyobrazení solúnski bratia. (Podrobnejšie sa tomu venujú M. Šajgalík, I. Kiko v publikácii *Cyrilo-metodská misia vo filatelii* (Lúč, Bratislava, 2014) – poz. red.) Hoci Rok sv. Cyrila a Metoda sa oslavoval u nás i vo svete v roku 2013, téma stále rezonuje. Opätovne ožila aj 14. februára na sviatok sv. Cyrila a Metoda, keď sa v rímskej Bazilike sv. Klimenta slávi tradičné stretnutie slovanských národov, či 6. apríla, keď si najmä kresťanský svet pripomenie 1130. výročie úmrtia nášho prvého arcibiskupa sv. Metoda. Víťazná slovenská

poštová známka si zaslúži pozornosť z viacerých hľadísk. Nielen pre jej krásu a viacnásobné ocenenie, ale aj z pohľadu dokumentačno-historického, náučného a propagačného. Autor grafického návrhu tejto známky prof. D. Kállay pripravil súčasníkom i budúcim generáciám skvost, ktorý umožní virtuálne sa presunúť do 9. storočia, éry pôsobenia apoštolov a vytvoriť si o nich, ich dobe a prinose verný obraz. Ozaj, aké sú predstavy o našich vierozvestoch? Ako asi vyzerali, ako sa obliekali? Ktorá maľba, vitráž alebo iné umelecké dielo – reliéf, busta a či socha – zobrazujúce solúnskych bratov vás oslovilo a priklonili ste sa k nemu alebo sa s ním celkom stotožnili? Veď ich podobizne predstavili umelci mnohých národov. Z našich najvýznamnejších to boli Jozef Božetěch Klemens, Martin Benka, Janko Alexy, Ľudovít Fulla, Vincent Hložník, Mikuláš Klimčák, František Gibala, Jozef Cincík, Vojtech Matušinec, Ľudmila Cvangrošová a mnohí ďalší. Na slovenských známkach a FDC sú apoštoly tak, ako ich stvárnil výtvarníci Jozef Baláž, Igor Benca, Jozef Cincík, Karol Felix a Dušan Kállay. Autori pri zobra-

zovaní svätcov viac či menej využili dobové reálie a podobne popustili uzdu svojej predstave, aby dielu dali charakter jedinečnosti. Posledne menovaný autor sa pri spracovaní tejto témy výrazne odlišil od všetkých predchodcov. Vo svojej známkovej tvorbe sa opiera o dobové reálie, dôkladne ich študuje a stvárňuje tak, že viacero jeho známok bolo ocenených európskymi a svetovými prvenstvami! Čo povedal akademický maliar prof. Dušan Kállay o svojej práci na známke a hárčeku k 1150. výročiu príchodu sv. Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu? „Prípraviť návrh na takúto známku a vytvoriť hárček i celú emisiu pre Slovenskú poštu bolo pre mňa veľkou výzvou z viacerých dôvodov. Jednak to, že sa téme venovalo už množstvo výrazných osobností slovenského výtvarného umenia – grafikov, maliarov, medailérov i sochárov. Ale výzvou pre mňa bolo aj samotné poslanstvo sv. Cyrila a Metoda pre súčasný svet, ako ho chápeme vo všetkých súvislostiach doby. Súlad názorov vydavateľa a môjho pohľadu prispeli, že som sa rozhodol stvárniť túto tému v novej známkovej podobe. V jej komplexnosti tak, aby všetky časti emisie – znám-

NAJKRAJŠIA NA SVETE!

ka, celý hárček, pečiatka a prítlač na obálke prvého dňa vydania (FDC), príležitostné pečiatky či pamätný list fungovali ako fiktívny príbeh. Preto, aby som dnešnému človeku čo najviac priblížil dobu našich apoštolov, sústredil som sa na kompozíciu hárčeka, aby predstavil najvýznamnejšie cyrilo-metodské pamiatky.“

Čo majú spoločné fresky a známka?

Ako toto všetko vyriešil profesor Kállay? Na malej ploche známky a hárčeka dokázal v skratke predstaviť kus histórie. Priblížil vierozvestov aj ich súčasníkov, predstavil hlaholiku aj dejinné udalosti: návštevu Ríma spojenú s odobrením prekladov evanjelií a pápežským uznaním jazyka Slovanov za 4. liturgický jazyk, prinesenie telesných pozostatkov sv. Klimenta, svätorečenie... Aby sme získali čo najvernejší dobový obraz, na poštovú známku vybral jedno z najstarších zobrazení sv. Cyrila a Metoda pochádzajúce z 9. storočia, fresku *Osobný súd sv. Cyrila*, ktorá je jednou z najväčších pozoruhodností dolnej Baziliky sv. Klimenta v Ríme. Ak sa tam vyberiete, fresku nájdete po pravej strane pri vstupe do predsiene baziliky, čo je asi 5 m pod úrovňou terajšej podlahy, kam sa možno dostať cez sakristiu dnešného kostola. Baziliku zo 4. storočia, kde pochovali sv. Cyrila, poškodenú vpádom Normanov, zrútili, zasykali a na nej okolo roku 1100 postavili dnešnú menšiu baziliku. Po archeologických výskumoch kostol s množstvom zachovaných pamiatok znovu odkryli a sprístupnili k oslávam 1000. výročia príchodu apoštolov k Slovanom. Z mnohých dnes už značne poškodených fresiek vybral prof. Kállay dve na hárček a jednu na FDC. Z jeho „prepisu“ získava divák viac než z pohľadu na fresky v dnešnom stave. Za 150 rokov od sprístupnenia dolnej baziliky, zmenenou klímou aj pietnymi dotykmi turistov sa totiž cyrilo-metodské fresky vážne narušili, ba už sú takmer nečitateľné. Majster Kállay musel niektoré časti domyslieť a dotvoriť tak, aby sme si ich mohli naplno „vychutnať“, ako hovorí „aby sa oba výjavy zo života C. a M. dostali do podoby faktografickej schémy ako iné motívy“. Aké postavy a udalosti predstavil umelec? Na freske, a teda i známke, sv. Cyril a Metod kľacia pred Kristom Pantokrátorom. Za sv. Cyrilom (vľavo) stojí archanjel Michal po boku s apoštolom sv. Ondrejom, za sv. Metodom (vpravo) stojí archanjel Gabriel a sv. Kliment (sv. Ondrej a sv. Kliment sú už mimo vlastnej známky, na hárčeku). Ako perličku môžeme

Numizmatická obálka s mincou

uviesť, že jedna zo štyroch krajín vydávajúcich tento hárček – až do nášho upozornenia – chybné uvádzala miesto sv. Ondreja „sv. Pavla“. Že ide o stvárnenie sv. Cyrila s Metodom, vieme z nápisu, ktorý bol čitateľný pri objave fresky: „Bože, udeľ hriešnemu Cyrilovi večné odpočinutie. Amen!“ V spodnej časti hárčeka spoznáваме ďalšiu z fresiek dolnej baziliky s názvom *Prinesenie ostatkov sv. Klimenta z 11. storočia*. Stvárňuje príchod solúnskych bratov do

Ríma v roku 867, kam ich pozval pápež Mikuláš I., keď sa dozvedel, že nesú so sebou telesné pozostatky pápeža sv. Klimenta. Vľavo sú postavy oboch vierozvestov, medzi nimi je pápež Hadrián II. (už nástupca Mikuláša). Sv. Cyrila spoznáваме podľa glorioly. Metod bol svätorečený neskôr. V pravej časti je výjav uznania staroslovenského jazyka za štvrtý bohoslužobný jazyk: pápež Hadrián II. ukladá knihu – cyrilo-metodské dielo – na oltár Kostola Santa Maria Maggiore. K dvom

Obálka prvého dňa tiež ponúka ocenenú kvalitu

freskám, na háččeku, na ktorých spoznávame apoštolov a ich dielo, majster Kállay pridal ďalší skvost: verný vzhľad hlaholiky. Zdalo by sa, že mal jednoduchú úlohu, ale... „Už od začiatku práce som uvažoval predstaviť v pozadí háččeka hlaholiku, nové písmo pre Slovanov, práve ono dokumentuje jeden z najdôležitejších počínov byzantskej misie. Zároveň s písmom som mienil spracovať jedno z najvýznamnejších diel tej doby – Proglas, Konštantínov básnický úvod k prekladu evanjelia. Lenže originálny zápis Proglasu v hlaholike sa nezachoval a jeho najstaršie známe opisy z 12. storočia sú napísané až v neskoršom variante písma – v cyrilike. Preto, aby použité písmo bolo autentické Konštantínovej dobe, uprednostnil som hlaholský rukopis prekladu evanjelia z Assemaniho evanjeliára. Je to jeden z najkrajších kódexov Vatikánskej knižnice. Má 158 strán, tzv. fólií. (Napísaný bol na prelome 10. – 11. stor. v Macedónii, kde pôsobili žiaci sv. Cyrila a Metoda po ich vyhnaní z Veľkej Moravy. V roku 1726 ho kúpil v Jeruzaleme vatikánsky knihovník Giuseppe Simone Assemani a do Vatikánskej knižnice ho daroval jeho synovec Stefano Evodio.) Výber strany, ktorú som použil ako dekoráciu na pozadie háččeka, mi ulahčil mních, ktorý si svojským

spôsobom kedysi poznámkoval text. Táto fólia ma okúzila najmä tým, že v jej ľavej hornej časti bola umiestnená ruka s tabuľkou a na nej nápis v cyrilike.“ Návrh obálky prvého dňa vydania známky „FDC“ prináša ďalšiu fresku z 9. storočia Zostúpenie Krista do predpekla. Predpokladá sa, že polopostava mnicha s knihou v ruke je portrétom sv. Cyrila. Grafiku dopĺňa plejáda hlaholských písmen. O tomto „maľovanom písme“ nám D. Kállay povedal: „Ako výtvarníka ma zaujala Konštantínova hlaholika svojou osobitosťou a tvarovou jedinečnosťou. Tieto geniálne symbolické znaky sú premyslenými geometrickými útvarmi vychádzajúcimi z kvadrátneho systému štvorcov opísaných kružnicami, ktorý v stredoveku používali pri plánovaní architektúry aj maliari. Znaky tvorené geometriou kruhu predstavujú večnosť – Boha Otca a trojuholník Sv. Trojicu. U Konštantína, ktorý už v mladosti dostal prírmenie „Filozof“, nesmierne obdivujem ešte básnický talent, keď do Proglasu zašifroval v niekoľkých literárno-filozofických rovinách odkazy, z ktorých niektoré boli odkryté. Ktovie, čo ešte nepoznáme...“ Táto pozoruhodná známka vyšla ako spoločné vydanie Slovenska, Česka, Bulharska a Vatikánu. Prečo cenu udelili len Sloven-

sku? Vedúci Pofisu Mgr. Martin Vančo, ktorý preberal cenu 28. septembra 2014 v Legnane pri Verone, usudzuje, že jedným z hlavných dôvodov bolo aj to, že prof. D. Kállayovi sa veľmi dobre podarilo na poštovej známke zrekonštruovať zničenú fresku. Významné osobnosti odbornej poroty – trentsý arcibiskup Luigi Bressano, rakúsky kardinál Christoph Schönborn a ďalší – ocenili na tejto známke nielen mimoriadnu kvalitu vyhotovenia vo forme ocelorytiny v háččkovej úprave s jedinou známkou, ale aj dizajn známky vytvorený na základe najstarších zobrazení oboch vierozvestov. Prezident poroty Gianni Fontana vyzdvihol aj iniciatívu Slovenska pri medzinárodnom vydaní tejto známky zobrazujúcej spolupatrónov Európy.

Milan ŠAJGALÍK

Fotografie sú uverejnené so súhlasom Slovenskej pošty, a. s.

Pozdravujem čitateľov magazínu Slovensko

Pozdrav Prof. Dušana Kállaya pre čitateľov

Posledná bašta našej keramiky

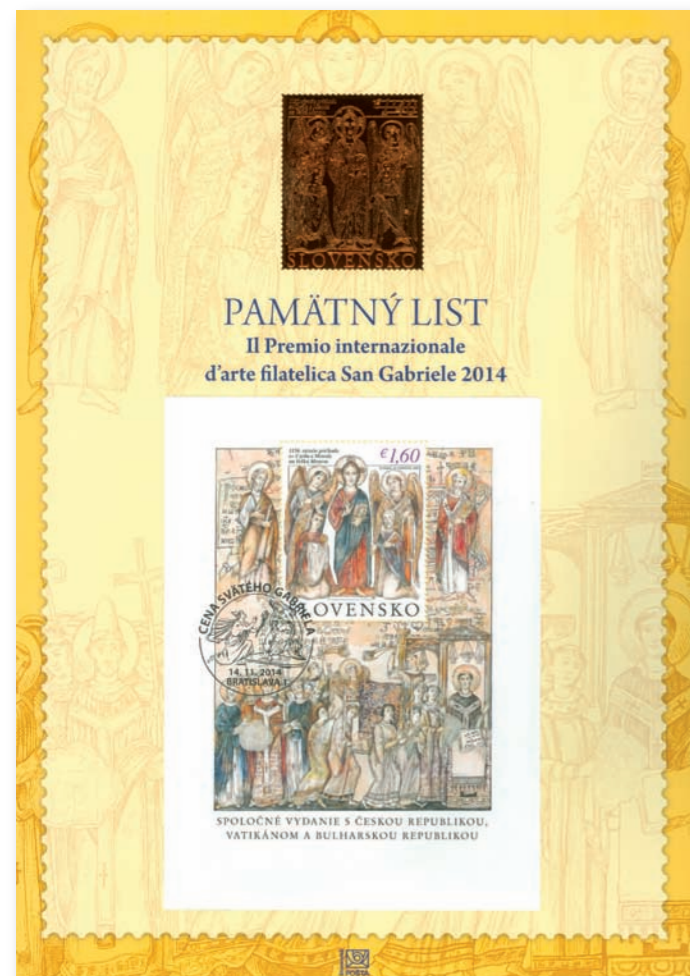
Nápis Chráňme dedičstvo našich otcov! bol od roku 1883 nad vchodom novej budovy Keramicko-priemyselného učilišťa v Modre. Vyrábali v nej manufaktúrne úžitkovú a dekoračnú keramiky. Založenie hrnčiarkeho cechu pod hrebeňmi Malých Karpát s priaznivou klímou a pôdou vhodnou na pestovanie vína sa datuje úctyhodne do roku 1636. Už vtedy mohli stavať na základoch miestneho džbankárstva a kachliarskej keramiky odvíjajúcich sa od 14. storočia.

Tradičné remeslá boli založené vo svojej prapodstate na ručnej výrobe a postupne s využívaním jednoduchých nástrojov. V deväťnástom storočí sa dostali pod konkurenčný tlak strojovej výroby, modranskí keramikári si napriek tomu zachovávali vážené postavenie sčasti azda aj preto, že mesto ostalo v závetří železničnej dopravy (a ako sa ukázalo, „víťazstvo“ vtedajších mešťanov sa stalo trvalým, trať cez Modru nevedie dodnes). Píše sa však rok 2015, cesta z Bratislavy úzkym koridorom do rodiska Ľudovíta Štúra a ďalej k malokarpatským obciam sa zahusťuje autami popoludní, dopravná špička trvá zopár hodín, ráno je situácia pre ľudí cestujúcich tadiaľ do hlavného mesta podobná. Ak je reč o tradičnej výrobe keramiky, Modra ostáva jediným strediskom na Slovensku, kam sa dá prísť pozrieť aj v súčasnosti. Práve v čase, keď som pripravoval tento text, v bratislavskej Inchebe sa konal 22. veľtržný ročník cestovného ruchu, na ktorom regióny pozývali na návštevu miest a obcí informáciami o prírode, krajine a architektúre, praktickými ukázkami tradičnej kultúry, remesiel, oblečenia. Nechýbali tam ani keramické a hrnčiarke výrobky, súběžne s prezentáciou to však

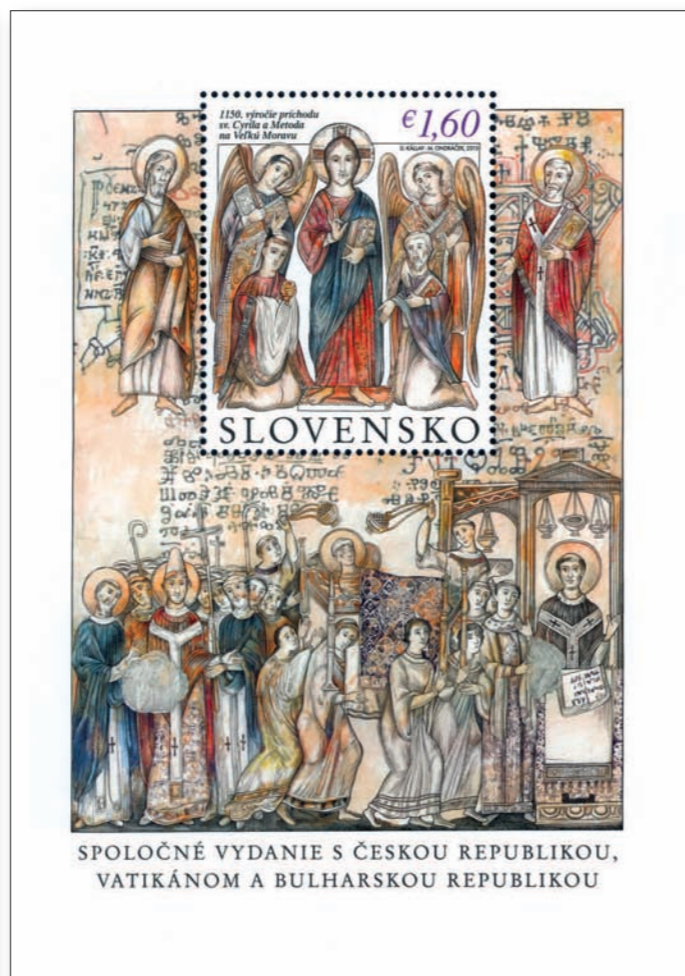
bol aj obraz toho, ako sa výroba posúva od tradičného k súčasnemu štýlu. Nie, ani neuplynulo veľa desaťročí odvtedy, čo keramiky vyrábali s úctou k pôvodnému v mnohých oblastiach a mestách. Nebolo ich málo, spomeňme Bardejov, Pozdišovce, Pukanec, Ľubietová, Trstená, Nová Baňa, Šivetice, Brehy, Beluj, Hybe, Halič, Držkovec, Hrnčiarke Zalužany, Snina, Sabinov, Prešov, Levoča, Prihradzany, Licince, Meliata. Niekde sa keramikárstvu venujú ešte poslední uznávaní majstri, iné sa z tradičnej mapy celkom vytratil. Jedinou faktickou nádejou ostáva iba Modra, avšak aj jej Slovenská ľudová majolika sa nachádza (zhodou okolností práve v Štúrovom jubilejnom roku) na ďalšej križovatke, kde sa rozhoduje o perspektíve – presnejšie o bytí alebo zániku družstva. Nepíše sa však o tom v novinách, akoby ani nezáležalo, či na Slovensku ostane funkčné aspoň jedno centrum ľudovej keramiky.

Ochrana otcovského dedičstva
Ak sa chceme bližšie prizrieť na súčasnú situáciu v Modre, žiada sa vrátiť k spomenutej budove z roku 1883 na Súkenickej ulici. Keď

po desaťročiach prestala slúžiť svojmu účelu, tri ďalšie zostala ľahostajne ponechaná skaze času. Až po zmene vlastníckych vzťahov sa jej dostalo takej pozornosti, ako si pôvodne technická pamiatka zasluhuje. Vážnosť jej architektonickému významu dodávajú prvotné základy mestského hradobného systému s renesančným bastionom, v interiéri stavby sa nachádza pravdepodobne posledná kaselská pec zachovaná v pôvodnom stave. Pri oprave objektu projektanti preto navrhli, aby sa táto časť stala muzeálnou expozíciou. Inštalovali v nej dobové stroje na výrobu produktov z keramiky, diela keramikárskych majstrov sa stali decentnou súčasťou interiérovej výzdoby. A navyše, ak návštevníkov zaujme podstata tvorivosti, môžu si vyskúšať vlastnú zručnosť s formovaním hliny priamo na džbánkarskom kruhu. Vlastník hotela môže oprávnenne konštatovať: nová funkcia objektu korešponduje s pamäťou svojich základov. Zabezpečil citlivú obnovu budovy v dezolátnom stave, zriadil v nej hotel a z úcty k pôvodnému účelu mu dal názov Majolika. Nad vchodom sa okoloidúcim prihovára odkaz Chráňme dedičstvo našich otcov! To je v súčasnej situácii zároveň pripomienkou nielen domácim obyvateľom, ako rýchlo sa tradície vytrácajú a aké náročné je ich udržiavať. Spomeňme niektoré základné vývojové skutočnosti viažuce sa priamo na modranskú keramikársku výrobu. Učilište založené koncom 19. storočia fungovalo sedem rokov. Roku 1911 nastali problémy s predajom výrobkov, a tak dielňu zatvorili. Po polroku krízu

Cena za najkrajšiu poštovú známku sveta s kresťanskou tematikou

Háččková úprava s rekonštrukciou zničenej fresky

Na slávnosti hliny ponuka keramikárskych výrobkov značne prevyšuje záujmy kupujúcich

prekonali vytvorením Slovenskej akciovej spoločnosti Žák a spol., dielne na výrobu hlineného riadu. V nasledujúcom desaťročí pôsobila ako účastinná spoločnosť Slovenská keramika.

Od konjunktúry k rozpredaju

Terajšia Slovenská ľudovej majolika (SLM) sa začala formovať v období tvrdého zoštatňovania súkromného vlastníctva. Roku 1952 sa SLM stala členom zväzu výrobných družstiev, v nádejnom roku 1968 sa osamostatnila ako ľudovo-umelecké výrobné družstvo. Malo vlastný rozpočet a jeho vedenie rozhodlo, že na okraji Modry postavia rozsiahly výrobný a administratívny areál, aby v ňom prakticky využívali verejne propagovanú silu ľudovej tradície. Dokončili ho roku 1972, družstvu sa darilo, v najlepších časoch zamestnávalo viac ako tristo päťdesiat ľudí. Dorast, nasledovníkov skúsených majstrov, si pripravovalo vo vlastnom učilišti, čím sa istilo, že ani zvyšovanie produkcie neohrozí štandardnú kvalitu. V priaznivej situácii vedenie družstva zvykovo predpokladalo, že konjunktúra bude pokračovať, a tak sa rozhodlo stavať ďalšiu budovu. Na jej dokončenie si zobralo úver.

Až jeho splácanie ukázalo reálnu situáciu v družstve aj na trhu s majolikárskymi výrobkami. Prvé vážne varovanie prišlo hneď na začiatku 90. rokov minulého storočia, keď sa začalo privatizovať a obchodovať s mnohými komoditami dovážanými na Slovensko. Vývoz od nás do zahraničia výrazne poklesol, čo zákonite pocítili aj v modranskej SLM. Novostavbu nikdy neuviedli do výrobné prevádzky a namiesto prínosu iba zaťažovala hospodá-

renie družstva pri splácaní dlhov. Zákonite prichádzalo prvé prepúšťanie zamestnancov, ani to však vnútornú krízu neriešilo. Viacerí pracovníci boli totiž aj akcionári družstva, a tí sa nemienili vzdať svojho postavenia.

Ešte na prelome storočia mala SLM okolo stotridsať zamestnancov, ale na sklade sa jej nahromadila päťročná produkcia. Namiesto hľadania pragmatických východísk predstavenstvo družstva začiatkom tohto desaťročia zrušilo obchodné oddelenie a začalo sa venovať najmä majetkovej podstate rozsiahleho areálu. V apríli 2011 predalo z neho významnú časť. Pred odpredajom budov výplaty svojich zamestnancov dotovali z prenájmov, potom však už nemali čo prenajímať. A keďže predaj sa uskutočnil za dosť nevýhodných podmienok, peniaze vystačili iba na úhradu dlhov a menšiu rekonštrukciu priestorov, presnejšie na zaplátanie havarijných stavov. Namiesto riešenia pretrvávajúcich problémov sa družstvo ocitlo priamo v bankrotovej situácii.

Horizonty a podstaty remesiel

Slovensko nie je magazín s ekonomickým zameraním. Vedenie Matice slovenskej sa začalo o situáciu v SLM zaujímať vtedy, keď sa na začiatku roku 2013 stal predsedom predstavenstva Slovenskej ľudovej majoliky v Modre Rastislav Ključár a upozorňoval na potrebu riešiť zložitú situáciu výrobného družstva nielen z miestneho hľadiska. Prihováral sa za koncepčnú ochranu tradičnej kultúry priamo v teréne, aby sa pôvodné remeslá formované stáročiami do charakteristických estetických štýlov, tvarov, farieb nevnímali ako bežná komerčná výroba. Pri hľadaní východísk sa ob-

racal aj na verejné inštitúcie, aby pomohli záchrane remesla, ktoré neodmysliteľne tvorí súčasť národného kultúrneho dedičstva. Argumentoval pritom živými príkladmi z iných krajín, kde si tvorivé odkazy svojich predkov vážia a prácu ich pokračovateľov podporujú koncepčnou aj praktickou pomocou.

Predstavenstvo SLM však od svojho predsedu žiadalo predovšetkým riešenia, ako v čo najkratšom čase zbaviť družstvo nahromadených dlhov. Preto koncom januára tohto roku zvolilo nového predsedu predstavenstva družstva. Je ním pomerne mladý manažér Tomáš Kaščák. Keďže vlni v lete nastúpil do modranského družstva na pozíciu marketingového riaditeľa, očakávajú sa od neho predovšetkým opatrenia, ktoré už dlhšie ostávali mimo hlavného zreteľa riadenia. Pri našom stretnutí povedal, že v Slovenskej ľudovej majolike sa chce intenzívne venovať obchodu a marketingu. Za jeden mesiac spolu s kolegyňou nafotovali celý sortiment výrobkov, zo dvetisíc obrázkov zalomili graficky do nového katalógu (posledný bol spred dvadsiatich rokov) v podobe príťažlivej pre súčasných záujemcov. Pokračovali inováciou informačných kartičiek k výrobkom, letákov, plagátov. Zmenili vizuálnu podobu a obsah webovej stránky a klasický predaj výrobkov rozšírili o ponuky cez internetový obchod. Pri tematickom triedení hrnčiarских výrobkov a maľovaných produktov do e-shopu navrhli asi pätnásť základných kategórií (najobsažnejší počet veľkostí a tvarov majú tanieri, vazy, džbány). Toto spektrum racionálne zužujú. Pri súčasných dvadsiatich zamestnancoch nie je mysliteľné, aby vyrábali okolo osemsto druhov produktov, ako ich v uplynulých desaťročiach

Jana Hrdličková, jedna z maliarok vypálenej keramiky v modranskej Slovenskej ľudovej majolike

Krása mnohorakých tvarov a farieb

priebežne kreslili výtvarní návrhári a do výroby postupovali riadiaci pracovníci. Zo súčasných záujemcov už málokoho poteší rozhodovať sa napríklad medzi ôsmimi nenápadnými veľkostnými rozdielmi váz a priam komicky môže pôsobiť osem druhov keramikých košíčkov jednej veľkosti, pričom tvarové odlišnosti pritiahnu iba ak úzky okruh estétov či vášnivých zberateľov.

Manažera a čerstvého predsedu predstavenstva modranskej SLM čakajú, prirodzene, podstatnejšie záležitosti. Medzi jeho osobné prednosti patrí povedzme, že vo svojom veku nie je zaťažený sentimentálnymi spomienkami na „zlatú éru“ majoliky. Dá sa preto predpokladať, že bude hľadať riešenia, kto-

rými si získa názorovú podporu predovšetkým mladých (čím, myslím si, nijako nenaruší vzťah k ľudovým tradíciám starších generácií). Je presvedčený o tom, že kto má rád ručnú výrobu, vie oceniť jej hodnotu a za produkty zaplatí. Aj ľudová keramika je artikel vhodný na obchodovanie. Hovorí: „Keď som oslovil s ponukou naše ministerstvá, odozvou bolo, že z trinástich keramikou od nás berie už desať. Predtým im ju nikto neponúkal ako tovar, žiadali od ministerstiev len finančnú podporu.“ Na obranu štátnych inštitúcií dodáva, že dobrým partnerom SLM je aj prezidentská kancelária.

Aké sú teda perspektívy SLM, na koho sa môže v družstve spoľahnúť?

Rastislav Ključár nateraz konštatuje: „Východisko je v činoch. V predstavenstve mám šikovnú kolegyňu Katarínu Hubinskú, zostáva pozíciu riaditeľky prevádzky a zároveň je jediná zamestnankyňa v kancelárii. Je moja pravá ruka, bez nej by bol podnik už dávno ztvorený. Druhou členkou je pracovitá a schopná vedúca výroby Mária Valentínová. Obe sú aj v novom zložení predstavenstva SLM.“

Príbeh modranskej keramiky má teda – verím – otvorené a perspektívne pokračovanie.

Dušan MIKOLAJ

Foto: autor

Deťom sa páčia keramiky tvarov a motívov, o akých sa ich dedom nesnívalo

Predajňa priamo vo výrobnom areáli

Naši prví cestovatelia v Egypte

Po prečítaní titulku sa natíska otázka – Čo môžu mať spoločné dve také vzdialené krajiny, akými sú európske Slovensko a africký Egypt? Na úvod trochu lakonická odpoveď (ktorú rozšírieme ďalej) – Viac, ako sa na prvý pohľad zdá! Veď v dvoch dejinných obdobiach spravoval Egypt a južnejšie položené súčasti územia Slovenska ešte štátny celok: Rímska a neskôr Osmanská ríša. Na základe príbehu rímskeho historika Cassia Diona dokonca vieme, že prvý Egypťan – mág Arnufis – navštívil územie Slovenska ešte pred Slovanmi, v roku 172 po Kr. Naopak, slovenských cestovateľov, ktorí by navštívili Egypt pred 19. storočím, zatiaľ nepoznáme. Ba predsa, keď jedinou výnimku potvrdzuje beletria.

„Slovenský Benátčan“ pri Níle a národné obrodenia

Prvou osobou rozprávajúcou po slovensky, ktorá docestovala do Egypta, bola totiž literárna postava. Hoci nebol Slovákom, ale podľa románu Benátčanom a volal sa René. Samozrejme, ide o prvý zväzok prvého slovenského románu *René mládenca príhody a skúsenosti*, ktorého dej sa z väčšej časti odohráva – v Egypte. Tento román bol vydaný v roku 1783 v Bratislave a Ján Tibenský, editor Bajzovho románu už v 20. storočí, sa domnieval, že mohla existovať nejaká pôvodná

predloha. Dodnes však nebola nájdená. Pozrime sa bližšie na opisované deje. Cestovateľský záujem zavedie Reného na miesto, kde stávalo staroveké mesto Memfis. V prebratom opise si Bajza poplietol lokality, pozostatky mesta Mennefer/Memfis stotožňuje so zvyškami pohrebiska v Sakkáre na západnom brehu Nílu. Bajza opisuje i mýtni opradené monumenty ako napr. tzv. labyrint – zádušný chrám pyramídy panovníka Amenemheta III. v Hawwáre. Ako svoje zdroje používa antických autorov Diodora, Strabóna a Herodota, čiže sa pohybuje na bežnej úrovni vtedajších poznatkov. Až do rozlúštenia hieroglyfov boli antickí autori okrem Biblie jedinými relatívne spoľahlivými prameňmi o starovekom Egypte. Bajza prvýkrát sprístupnil slovenskému čitateľovi bez znalosti klasických jazykov informácie o jestvovaní staroegyptských pamiatok! Aj dnes sú z antických prameňov, ktoré využil, úplne dostupné v modernej slovenčine iba Herodotove *Dejiny*, Diodoros a Strabón ešte stále nie sú preložené ani do češtiny...

Cestovanie do vzdialených a exotických krajín nebolo medzi Slovákami zvyčajné. Treba si pripomenúť, že 19. storočie bolo v Európe obdobím národných obrození, rovnaké myšlienky zasiahli aj egyptskú spoločnosť. Podobné fenomény v slovenskom a egyptskom národe

nachádzame vo viacerých oblastiach. Slováci sa ako národ museli emancipovať oproti vládnucej elite, prevažne rakúskej alebo maďarskej. Egypťania boli ako arabský národ v područí Osmanskej ríše a zároveň boli pod kontrolou koloniálnych mocností. Keď porovnáme úspechy, Egypťania dosiahli z politického a kultúrneho hľadiska v 19. storočí oveľa viac ako Slováci. Získali relatívnu nezávislosť od centrálnej osmanskej vlády, rozvíjali školstvo a vydávali až stovky periodík. Situácia slovenského národa sa na krátky čas zlepšila v šesťdesiatych rokoch 19. storočia. Politické angažovanie sa vyjadriло Memorandum, bola založená Matica a tri slovenské gymnáziá, vzniklo viacero novín a časopisov. Po prvýkrát sa môžu rodáci oboznámiť v slovenčine aj s ďalekými krajinami práve prostredníctvom cestopisných črt v časopisoch. Vďaka nim sa zachovali najstaršie písomné správy o Slovákoch, ktorí navštívili Egypt a zároveň samých seba považovali za Slovákov...

Stolár na ďalekej vandrovke

Daniel Šustek (1846 – 1927) je jedinečným príkladom slovenského tovariša, ktorý sa v snahe spoznať svet vydal na vandrovku a túžba po poznaní a lepších pracovných podmienkach ho priviedla až do Orientu.

Rodák zo Slovenskej Ľupče sa vyučil za stolára a ako putovný tovariš sa v roku 1864 vydal na svoju prvú cestu po Uhorsku a Rakúsku. Počas jednej návštevy doma spoznal Daniela Licharda, vydavateľa časopisu *Obzor*. Ich spolupráca sa začala už v roku 1869, kedy vychádza prvý Šustekov cestopis na pokračovanie s názvom *Remeselnícka cesta do Paríža*. V lete 1870 sa Šustek vydal z talianskeho Merana do Carihradu, kde sa zamestnal na stavbe železnice, aby si zarobil na cestu do Afriky. Túžba po vedomostiach a lepšom uplatnení ho v januári 1871 priviedli do Egypta a neskôr do Svätej zeme, kde zostal mesiac pracovať v jednej z nemeckých komunít. Potom odcestoval do Bejrútu, kde strávil takmer dva roky. Z Bejrútu posielal príspevky o svojich cestách po Oriente, ktoré pravidelne vychádzali v *Obzore* v rokoch 1872 až 1873 pod názvom *Remeselnícka cesta cez Turecko a Egypt do Zeme Svätej*. Jednotlivé články boli zozbierané a v roku 1874 publikované Maticou slovenskou knižne pod názvom *Cesta cez Turecko a Egypt do Svätej Zeme*. V tom istom roku vyšli v *Obzore* aj cestopisné listy *Z remeselníckej cesty po Ázii* opisujúce jeho život a pôsobenie v Bejrúte. Šustekov pobyt v Egypte sa začína tromi dňami v Alexandrii. Opisuje príchod i ubytovanie a sťažuje sa na komárov: „Dostal som posteľ poukryvanú zo všetkých strán plachtami. Myslel som si: načo to? Aby som mal čerstvé povetrie, nechal som ešte i dvere na izbe otvorené. Iba keď som ráno vstával, videl som, že mám celé telo červené, doštípané od komárov. To mi vysvetlilo celú vec, pravda, prineskor.“ Na druhý deň navštíví mesto a typické pamiatky, Kleopatrinu ihlu a Pompejov stĺp. Monumenty opisuje prakticky a pragmaticky. Vrch Pompejovho stĺpu je vraj taký široký, že by na ňom mohlo stáť 24 osôb, Kleopatrina ihla je zase popísaná tzv. vtáčím písmom, čím myslí, samozrejme, hieroglyfy. Je ohromený nádherou európskej časti mesta a zároveň znechutený tou chudobnejšou arabskou. Potom sa vydáva vlakom do Káhiry, k ceste sa viaže úsmevná príhoda: „... starší Arab, ktorý tiež cestoval do Káhiry, nastúpil ku mne do vozňa. ... Prihovoril sa mi po arabsky; čo hovoril, neviem. Zdvihnem plecna hore k hlave na znak toho, že jeho reči nerozumiem. A veru, bol by som sa rád porozprával s týmto veľmi vážne vyzerajúcim človekom, aby som sa presvedčil o tom, aké asi pochopy majú títo ľudia o európskych národoch. Jacháme ďalej. On sa díva nemo na mňa, ja na neho. Razom otvorí moja chlapina plátennú kapsu, vytiahne z nej za hrst čerstvej lucerny a či blúdovej ďateliny a začne ju so zrejmovou obľubou žuvať a jesť. Od údivu vyvalil som oči ako plánky, načo mi môj vlúdny spolucestovateľ ponúkol chĺpok svojej zelenej, paše. Keďže som nechcel uraziť jeho ú-

ctivosť, vytiahnem jednu bylku, a ako žujem, tak žujem, ale prehltnúť to nedajbože; musel som ďatelínu vypluť. No on, mysliac, že som azda pochopil tvrdé stebielko, núka a ponúka ďalej. Aby som teda jeho štedrosť urobil koniec, spravím rukami pri vlastnej hlave znaky rohov a dodám temné mú! na znak toho, že u nás sa iba rozný statok a ovce krmia lucernou. Pokrútil hlavou na znak údivu, ale mne sa videlo, akoby si čosi mrmlal do bra-

Daniel Šustek
videl ako prvý Slovákom Suezský prieplav!

dy, bezpochyby: Nevieš, čo je dobré!“ Šustek opisuje klimatické podmienky v krajine, ako aj charakter hlavného mesta. Najskôr navštíví arabské pamiatky – citadelu s Alabastrovou mešitou, mešitu Sultána Hassana, univerzitu al-Azhar, ale aj nákupnú ulicu Musky. Keďže sa mu nepodarí nájsť si prácu, rozhodne sa spoznať aj „staré i nové divy a zázraky Dolného Egypta“ – pyramídy a Suezský prieplav. Podnikne výlet do Gízy, kde sa vyšplhá do polovice Cheopskej pyramídy a je fascinovaný touto „najvyššou a najohromnejšou budovou celého sveta“, dokonca ju na vlastnú päsť zmeria. Po týždni sa rozhodne vydať k Suezskému prieplavu. Stretáva sa s Bavorom Antonom Rostom v Ismailii, kde si chce kúpiť lístky na plavbu prieplavom. Tie sú však príliš drahé a rozhodnú sa teda vydať pozdĺž kanála do Port Saidu pešo. Pozor, Šustek je prvým známym etnickým Slovákom, ktorý videl Suezský prieplav! Otvorili ho 17. novembra 1869, iba rok a dva mesiace pred jeho príchodom. Táto cesta sa obom mužom takmer stáva osudnou, keďže trojdňová chôdza púšťou bez jedla, pitnej vody a nocľahu ich načisto vyčerpá. Musia akceptovať nejednu výzvu: „... prinútení neskrutiteľným hladom, dali sme sa po arabsky do slímákov, hoci neboli ani varené, ani pečené, ani podľa nemeckého spôsobu obložené chrenom!“ Z Port Saidu Šustek odces-

tuje do Palestíny. Po necelých dvoch rokoch strávených v Bejrúte sa napokon rozhodne odísť do Ameriky a usadiť sa v Chicagu. Jeho opisy Orientu patria vôbec k prvým slovenským cestopisom čítaným širokou verejnosťou. Ako stolár opisuje remeselníctvo a stupeň industrializácie krajiny, platy a životné náklady a pozoruje úpadok aj finančnú krízu Osmanskej ríše. Ako cestovateľ opisuje prírodu, obyvateľstvo a jeho tradície, mestá a pamiatky a venuje sa aj historickým udalostiam. Ako Európan je však neľútostný a odsudzuje moslimské zvyky bez snahy ich pochopiť. Je silný národovec a rodákom vyčíta politickú pasivitu. Sám sa však otvára cudzím vplyvom, uzatvára priateľstvá a učí sa cudzie jazyky. Dnes ho považujeme aj za priekopníka slovenskej turistiky. Presne o štyri roky sa do Egypta dostal obchodník Július Kožuch, o ktorom vieme málo životopisných údajov. Začiatok svojej cesty opísal 21. januára 1875 v liste priateľovi Zechenterovi Laskomerskému, odoslanom z Alexandrie. List onedlho uverejnil časopis *Orol*. Aj Kožuch opisuje ruch orientálneho mesta a na konci sa dozvedáme, že krátko navštívil Káhiru aj pyramídy a že sa chystá odcestovať do Horného Egypta. Nakúpil vraj pre Laskomerského staré mince, nazbieral pár nerastov a bude pravidelne písať. Žiadne ďalšie listy však nevyšli, nevieme teda s istotou povedať, či Horný Egypt naozaj precestoval...

Misionár na pú(š)ti

Na začiatku 20. storočia sa do Egypta vydal Ján Roháček (1869 – 1939). Narodil sa v Starej Turej do rodiny roľníka a vyučil sa najprv za kolára. Vyštudoval na dodnes jestvujúcom misijnom ústave v St. Chrischone vo Švajčiarsku a v roku 1901 sa vrátil na Slovensko, kde pôsobil ako kazateľ a misionár pietistov združených okolo sestier Royových. V roku 1911 sa usadil v Srbsku, ešte predtým však podnikol púť do Svätej zeme, ktorú začal v Egypte.

Podobne ako v Šustekovom prípade, aj Roháčkov cestopis vychádzal najskôr na pokračovanie, tentoraz v časopise *Svetlo*. V roku 1911, resp. 1912 vyšla napokon, nákladom Jána Charváta v Starej Turej, kniha s názvom *Cesta do Egypta a Palestíny*. Roháčkov cestopis nemal žiadnu literárnu odozvu okrem pietistického okruhu – pietisti boli väčšinou výmfi konfesiami považovaní za kacírov – a nedostal sa ani do Klátiokových dejín slovenského cestopisu. Škoda, Roháček bol bystrý a vtipný pozorovateľ. Do Egypta a Svätej zeme ho pozval švajčiarsky priateľ Bisang, v Egypte sa zdržali od 7. do 16. apríla 1910. Cestovali parníkom z Terstu, opis prístavu Alexandrie je obmedzený na dianie v uliciach. Potom sa Roháček venuje nílskej delte a poľnohospodárstvu. Ako duchovný často

Pohľad na káhirskú citadelu

Pohľad z nej na rušné mesto si vychutnali Šustek aj Roháček

porovnáva kresťanstvo a islam, vníma pozitívne i negatívne stránky oboch náboženstiev a spoločností: „A hľa, tam zase smutné svedectvo toho, že sme uprostred mohamedánskeho pohanstva: Muž pyšne nesie sa na oslovi napred, a za ním kráča pešky žena, nesúc na hlave plný kôš so syrom, vajcami a inými domácimi výrobky, a poháňajúc k tomu i oslíka, aby pán manžel mohol pokojne sedieť. Pripomenulo mi to z môjho okna často vídaný obrázok, ako si náš Slovák pyšne vykračuje z jarmoku podgurážený, nesúc len palicu a nanajvýš kúpené čižmy cez plece prehodené alebo nový klobúk na starom, a za ním kráča obyčajne malá, slabá ženička s hodne naplnenou nošou rozličných vecí, lebo pán manžel by sa hanbil niesť nošku; no opicu niesť sa nehanbí.“

Roháčka sprevádzal po Káhire ďalší Švajčiar, dostali sa aj do Egyptského múzea, otvore-

ného len pár rokov predtým. Roháček bol uveľičený rozsahom zbierok, pozornosť venuje najmä múmiám a k múmii Ramesseho II. si neodpustí ironickú poznámku: „Tohoto kedysi slávou a bohatstvom oplývajúceho vládcu možno tu vidieť za pár groší.“ Obzreli si Ramesseho kolosálnu sochu v Mitrahíne, pyramídy a hrobky v Sakkáre a Gíze. Roháček je ohromený veľkosťou pyramíd, ich stavbu však spája s hebrejským zajatím. Piaty deň opúšťajú Káhiru a cestujú do Port Saidu, Suezský prielav pozorujú iba z vlaku. 16. apríla opúšťajú Egypt a tri mesiace strávia v Palestíne. Domov sa Roháček vrátil 9. júna 1910 cez Carihrad. Roháček je omnoho detailnejší ako Šustek, všetko videné však najprv vníma ako čitateľ Biblie. Minulosť chápe prostredníctvom židovského zajatia v Egypte, súčasnosť ako kresťan kritický k moslimskej, ale aj svojej vlastnej spoločnosti. V závere cestopisu

odrádza čitateľa od podobnej cesty a namiesto skutočného Jeruzalema mu ako kazateľ ponúka ten večný.

Čas pretiekol ako Nil cez svoje koryto a dnes v Roháčkovom biblickom ukotvení istým spôsobom pokračuje poľsko-slovenská expedícia na egyptskej lokalite Tell el-Retábí v údolí Tumulát, severovýchodne od Káhiry. Ide o výskum veľmi dôležitý, lokalita je jedným zo zlatých nepotvrdených kandidátov na biblické mesto Pithom, spomenuté v knihe Exodus popri (Pi)Ramesse ako miesto, kde museli Hebrejci pracovať pre faraóna. Uvidíme, čas a hlavne archeologické výskumy ukážu určite viac a magazín SLOVENSKO bude pri tom. Už v budúcom čísle budeme písať o Nadácii Ai-gyptos...

Martin ODLER a Ľubica HUDÁKOVÁ
Foto: archív, autori a **Renáta RÁBEKOVÁ**

Časť lokality Tell el-Retábí a archeologické práce v nej

Takmer celá slovenská časť expedície z minulého roku

Citlivé slovo, dobrá myšlienka a správny odkaz

(Anketa s tvorcami detskej knihy)

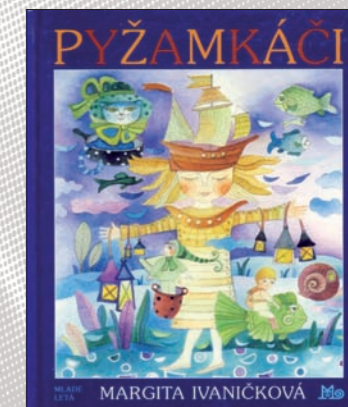
Marec je dlhodobo spájaný s knižnou kultúrou a jej hlavným produktom knihou, ktorá sa – spolu s tvorcami – pripomína všemožnými spôsobmi všetkým vekovým kategóriám čitateľov na Slovensku. My sme sa v ucelenom bloku rozhodli venovať pohľadom na detskú časť pôvodnej slovenskej literatúry. Začíname pri niekoľkých tvorcach literárneho slova, ktorým sme položili rovnakú – priam až fundamentálnu – otázku: „Píšete aj pre detského čitateľa. Prečo ste sa rozhodli svoj um, spisovateľskú invenciu i zručnosť venovať práve mladým myšliam a napomáhať tak pri budovaní tvoriacich sa hodnotových systémov? V čom vidíte najväčšiu silu citlivého slova, dobrej myšlienky i zreteľne poučného odkazu vloženého pod strechu tlačenej knihy aj na začiatku 21. storočia?“

TOŇA REVAŽOVÁ (autorka kníh *Pol prázdnin s tetou Kolleskovou, Denis a jeho sestry* a troch kníh o *Johanke*, ktoré jej vložili do pomyslenej väzy *Cenu Trojruža 2014* – najvýznamnejšieho ocenenia za tvorbu pre deti): „Určite to nebolo tak, že som si sadla k počítaču (pri prvých knihách ešte k písaciemu stroju) a povedala: Tak – a teraz idem budovať tvoriaci sa hodnotový systém mladých ľudí. Píšem preto, lebo ma to baví, teší, naplňa. Moje písanie – ak sa chcem vyhnúť slovu tvorba – je cesta. Zväčša len prechádzka, ale ak pritom treba zísť do tmavej jaskyne alebo vybehnúť na náročný kopec, urobím to. Ak je na konci cesty kniha, je to krásne. V podstate to so mnou bolo tak, že keď sme sa v tretej triede bavili o tom, kto čím bude, verejne som oznámila, že budem spisovateľka. *Budem, nie chcem byť...* Asi pred dvoma rokmi mi napísala Emka, tretiačka z Tvrdošína, že keď sa hrá počítačovou hrou, tak celý čas len sedí pri počítači. Ale keď číta knihu, dostane sa na akékoľvek miesto na svete. Takže tam niekde treba hľadať silu slova. V tom, že rozosmeje, rozplače, poteší, nahnevá. Viem, že ak sa zasmejem pri písaní ja, zasmee sa aj čitateľ, a ak si utriem slzu, verím, že to urobí aj on (ona). Ale viem aj to, ako sa každý mladý človek búri proti akémukoľvek poučovaniu – lebo takí sme. Chceme sa učiť na vlastných chybách. Samozrejme, ak si deti samy niečo v mojich knihách nájdu, bude mi ctou.“

MARGITA IVANIČKOVÁ (*Aj v rozprávke je to tak, Pyžamkáči, Kamienka a víťúz*): „Mala som šťastie, že som zažila časy bez internetu, mobilov, laptopov, smartfónov a iných úrýchlovačov času. Tie podľa mňa, síce rýchlo a komfortne prekonávajú nepredstaviteľné vzdialenosti, ale nevytvárajú človečenskú blízkosť potrebnú na nevyhnutnú rovnováhu fyzického a spirituálneho sveta. Vtedy, dávno, som čaro knihy považovala za samozrejmosť, ktorá znásobuje bohatstvo a radosť zo života... Vlastné deti, ale aj krdeľ iných, ma motivovali k písaniu. Vedela som, že modernistickému tlaku informačných technológií je ťažko odolávať, ale treba sa s ním naučiť žiť. Ako ľahko sa to povie – naučiť žiť – a ešte k tomu vlastné deti! Deti naozaj nemôžu za spoločenské prostredie, v ktorom vyrastajú, ani za ničivé hodnotové cunami, ktorým sú dnes vystavené. Ako vyvážiť tento nepomer? Ja som sa rozhodla: kto do teba odcudzením, brakom, násilím, manipuláciou a podvodom, ty do neho Knihou! Deti sú náš hodnotový úplne presný produkt, ako z 3D tlačiarne. Dospelí zodpovedajú za to, komu a v akom stave odkážu naše pokračovanie. Preto nie celkom súhlasím so štatistickými konštatovaniami, že deti čítajú stále menej a podľa toho ich svet aj tak vyzerá. Sú to dospeláci a hlavne rodičia, ktorí deťom nečítajú a tie nemajú vďaka čomu prilnúť ku Kráse. Napriek tomu, že sa to dá! Preto píšem pre deti. Viem, že sa mnohí uškrmú – čo už je to len za problém – písať pre deti! Veď áno, nie je problém nachrlieť príval bezobsažných povrchných až gýčovitých táranín – bez ohľadu na to, čo v detskej duši zanechajú. Náš svet je zmontovaný tak, že ak je Dobro nečinné, Zlo okamžite obsadí ihrisko. Preto píšem pre deti. Aby uverili, že sa to dá. Ak im bude aj prostredníctvom knižky zrejmejšie toto poslanie, nemôže sa stať, aby ich v živote vyfauloval nejaký grázlik/grázle!“

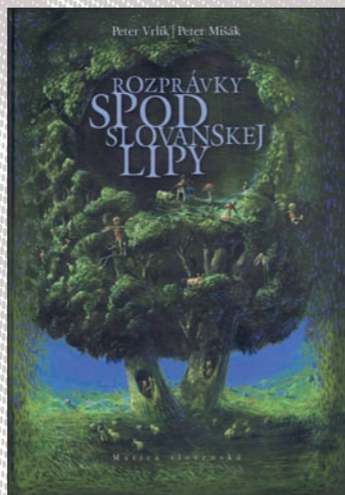

ONDREJ NAGAJ: „Viaceré moje knihy som venoval deťom predškolskému veku ako riekanky. Usiloval som sa, aby vyvolávali úsmev, no zároveň pôsobili na rozvoj jazyka, preto som spolupracoval aj s logopédmi. Také sú *Riekanky do škôlky* i *Nepotní sa jazýček*. Nasledovali knihy pre mladší školský vek, v ktorých som chcel deťom priblížiť svet prírody – *Básničky o zvieratkách*, ale aj knihy *Čo slniečko videlo*, *Od čoho má slnko kľúče* a iné. Keďže som často chodil medzi deťmi na besedy, pochopil som, že sa im páčia epicky aj žartovne ladené básničky. Tak vznikli moje knihy *Pozor, deti, báseň letí a Už básničky idú z knihy*. Myslím si, že práve na začiatku čitateľského obdobia treba pritiahnúť deti nenáročnou formou riekaniek a humorne ladených básničiek k vzťahu ku knihe.“

PETER MIŠÁK (Povesti o zvonoch/Vojnový zvon; Povesti z Liptova, Rozprávky spod slovanskej lípy – obe v spoluautorstve s P. Vrlíkom): „Tvorba pre deti má svoje špecifiká. Predovšetkým treba mať na zreteli jazyk, teda lexiku prístupnú súčasnému detskému čitateľovi (niekde to v povestiach nejde, tak sú na mieste výkladové slovníčky). Aj jazyk starých príbehov môže byť dynamický a moderný, pre deti však aj rytmický a živý, aby upútal aj ,zvukovo, čo je dôležité najmä pri interpretácii (recitácia napr. v rámci súťaže Šaliansky Maľko). Povest' preto, lebo je zároveň (popri estetickom zážitku) aj výborným prostriedkom výchovy, poznania dejín, krajiny i zoznamovania sa so základnými etickými hodnotami. To všetko, pravdaže, môže byť aj v rozprávkach, tam však majú licenciu iní majstri a neodvažujem sa im do toho ,vstupovať. Ešte poznámka: Autori detskej literatúry to už vedia, no tí, čo si myslia, že písať pre deti je ľahká cesta k sláve, sa tragicky mýlia. Je to tá najťažšia a najzodpovednejšia zo všetkých možných úloh, ktoré na seba berie spisovateľ. Dieťa je najspravodlivejší čitateľ. A najkompromisnejší.“

JAROSLAV REZNÍK st. (Rozprávky o Mladuškoví, Kíka spáva v paprike, Ježko v kvetináči, Oči plné oblohy, Janko Hraško. Ako to naozaj bolo): „Motívy a podnety môžem zovšeobecniť na subjektívne a objektívne. K prvým patria celoživotné zážitky s knihami autorov z čias detstva a moja túžba stať sa raz spisovateľom, ktorého texty by boli ilustrované peknými farebnými obrázkami. Sem by som zaradil aj skutočnosť, že som najstarší z piatich detí a v detstve i mladosti mi pripadla úloha postarať sa o mladších súrodencov. Preto tuším a možno aj viem, čo detská duša potrebuje a po čom túži. Túto skúsenosť som si priniesol aj do trojnásobného otcovstva a dnes už aj pätnásobného starootcovstva... Objektívne podnety spočívajú, povedal by som – skoro až vo zvrátenom vývine literatúry pre deti a mládež po roku 1989. Brak a gýč, ktorý sa spoza západných hraníc v textoch i obrázkovej časti kníh ako rádioaktívny prach zniesol na hlávky našich detí, vyvolával vo mne triašku. To nie je naša kultúra, toľká agresivita nie je v našej národnej povahe... A preto som sa rozhodol písať knihy pre deti, prozaické i básnické, programovo nadväzujúce na to najlepšie, čo v našej literatúre vzniklo, teda na Podjavorinskú, Cigera Hronského, Ondrejova, Rázusovú-Martákovú, Ďuričkovú, Bendovú, Válka, Šikulu a iných. A s nenápadne nápadným a neopakovateľným Dobšinským... Rovnako programovo sa mi nechce písať o deťoch z zvrátených rodín, narkomanoch a iných nešťastlivcoch. Pretože u nás je ešte stále viac tých mravne čistých a pekných rodín, zodpovedne vychovávajúcich svoje deti. A pritom ich vzťahy v rodine, škole, prírode a úsmevné i menej úsmevné udalosti v každodennom živote poskytujú dostatok látky na literárne spracovanie. Tento

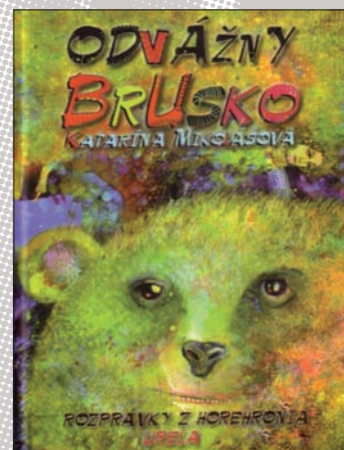
prístup zároveň ovplyvňuje môj literárny jazyk, teda slovenský jazyk. Chce byť sýty, rýdži a čistý. Ako v dielach tých, ktorých som už vymenoval. Aby som však aj ja priniesol vrecúško originálneho zrna do sýpky našej literatúry pre deti, aj epicky komponované diela, teda najmä rozprávky a poviedky, píšem tak, aby v nich bol viditeľne prítomný aj lyrický element, teda básničky. Zistil som, že takýto postup dáva textu rytmus a dynamiku, nenápadne posúva čas deľa a mal by byť aj zvukovo krásny... V mojom literárnom programe je ešte jeden rozmer: sprístupňovanie a obohacovanie poznatkov o našej literatúre a jej tvorcoch, ale i významných osobnostiach dejín... Aká by mala byť literatúra pre deti a mládež? Podľa mňa by mala byť najmä láskavá a jej autor musí byť veľmi pokorný: pred dverami textu, no najmä pred dieťaťom, jeho intelektom a čistotou myslenia. Pokiaľ tento rozmer zostane v literatúre pre deti zachovaný, knihy nezaniknú a budú sa predávať i požičiavať. No a ich tvorcovia nevmrú.

LUBICA SUBALLYOVÁ (Kľúčik od trinástej komnaty, My deti z Trávníkov a viaceré seriály do detských časopisov): „To podstatné je obsiahnuté v otázke: verím v silu citlivého slova, dobrej myšlienky aj umne formulovaného odkazu cez krásnu literatúru. I dnes sú deti, ktoré vycítia subtilné posolstvá vo vzťahoch a konaní literárnych postáv – to sú čitatelia z podstaty, hľadajú partnera na podobné vnímanie sveta aj cez slovo, preto čítajú. A potom sú aj také, ktoré azda veselšími žánrami možno scitlivieť. Napríklad na to, že nielen čo hovoríme, ale aj spôsob, akým sa vyjadrujeme, je súčasťou komunikácie, je referenciou našej ,hodnoty – veď v intenciách sebauvárajnej hodnoty si tvoríme osobný svet/život. A hoci deti budú zovšeobecňovať až v rokoch zrelosti, z podvedomých podstát budú tvoriť mozaiku svojho postoja: buď harmonickú, alebo takú, ktorá ich bude životom omínať... Z detstva si dodnes pamätám čriepky z kníh o deťoch pre deti, práve pre fascináciu poznávať vzťahy medzi deťmi, ľuďmi aj s inými sociálnymi modelmi, než je každodenný život len v jednej rodine. Čítanie je pozvanie do iných rodín, spoločenstiev. Dokonca mi literatúra s hrdinami v mojom vtedajšom čitateľskom veku bola viac ako súbor klasických či čarodejných rozprávok a mýtov. Asi aj preto mojou autorskou ponukou je literatúra s tzv. referenčným hrdinom.“

KATARÍNA MIKOLÁŠOVÁ (Veselé básničky pre múdre detičky, Frčka Huláková z Vyšných Krkahájov, Oriesoň večnej krásy, Odvážny Brusko): „Poznatky, vzťahy a väzby získané v detstve, ostávajú človeku spravidla na celý život. Preto je písanie pre detského čitateľa veľmi zodpovedná činnosť. Čo do textu vložíte, to tam bude a mladí si to nájdu, môže ich to ovplyvniť v dobrom, ale aj v zlom... V mojich rozprávkach je zlo potrestané miernym, skôr humorným spôsobom a nikdy nie násilím. Kladný hrdina vyniká odvahou, ale najmä láskavosťou a bystrým úsudkom, zlo je nakoniec vždy, prekabátené. Pokúšam sa hrovou a veselou formou ukázať deťom geografické a historické zaujímavosti Slovenska, vzbudím v nich záujem, aby ich navštívili, vzbudím pozitívny vzťah k prírode a jej ochrane, záujem o remeslá, pôdu a úctu k nej. A ak niekto v mojich knižkách nájde odpoveď na svoju otázku či náznak riešenia, ako sa v určitej situácii zachovať, bude ma to tešiť. Kniha je spôsob, ako si nájsť ozdravujúcu chvíľku ticha pre seba. Píšem knihy pre najmenších čitateľov, ktorým často čítajú rodičia alebo starí rodičia. Deti to milujú, pamätám si to aj z vlastnej skúsenosti. Spoločné čítanie upevňuje vzájomné vzťahy, okrem toho si deti rozvíjajú fantáziu, slovnú zásobu, empatiu, schopnosť sústrediť sa, získavajú rozhľad... Ak deti v útlom veku získajú lásku k čítaniu, už jej ostanú verné. A nájdu si aj v dospelosti chvíľku ticha pre seba.“

Pripravil Igor VÁLEK
Foto: archív redakcie a autorov

„Aj ja chcem krík, ktorý má rád kompót!“

(S Petrom Uchnárom o dobrodružstvách ilustrácie)

K dobrej detskej knihe patrí nevyhnutne aj dobrá ilustrácia. Aj u nás máme z dlhodobého hľadiska mnoho vynikajúcich majstrov tohto umenia. V posledných rokoch patrí medzi najvýraznejších ilustrátor, maliar a grafik Peter Uchnár (11. 8. 1970 Sobrance). Po skončení Strednej umelecko-priemyselnej školy v Košiciach v študoval VŠVU v Bratislave (ateliér voľnej grafiky a knižnej ilustrácie u prof. D. Kállaya), kde pôsobil aj ako pedagóg. Vystavoval doma i v zahraničí. Z mnohých ocenení spomenieme **Zlaté pero** (Belehrad 1999), **Najkrajšia kniha Slovenska** (1999) a **Zlaté jablko BIB '99** za Gulliverove cesty, **Cena Ľudovíta Fullu** (2005), **Cena MK SR** v súťaži za Veľkú knihu slovenských rozprávok (2003) a roku 2008 za knihu Peter Pan (zároveň ho najvyššie ocenila detská porota na **BIB 2009**), **Vý-**

ročná cena pražského Vydavateľstva Albatros za ilustrácie ku knihám Dedouši a Krištofov vzdušný zámok (obe ceny 2011), **Cena primátora Bratislavy BIB 2013** za ilustrácie ku knihe B. Němcovej Sol' nad zlato... V roku 2006 bol zapísaný do **Čestnej listiny IBBY** za ilustrácie ku Veľkej knihe slovenských rozprávok. Pohľad do knižnej ilustračnej tvorby: J. Swift: **Gulliverove cesty** (1998 a 2008), J. Hindický: **A zvony nezvonja. Povesti z Novej Bane a okolia** (1999), A. Marec: **Hnali sa veky nad hradbami** (2000), R. Kipling: **Kniha džunglí** (2002), B. Lenčová: **Miško a jeho kamaráti** (2003), L. Feldek: **Veľká kniha slovenských rozprávok** (2003), J. C. Hronský: **Traja hrdinovia** (2006), **Peter Pan** (2008), P. Vrlík a P. Mišák: **Rozprávky spod slovanskej lipy** (2013).

Veľká časť vašej doterajšej ilustrátorskej tvorby dotvára knihy určené deťom. Prečo ste sa rozhodli kus svojho umenia venovať práve im?

Necítim sa byť výhradne detským ilustrátorom. Tak ako je u tradičných rozprávok pôvodná určenosť deťom nejasná, chcel by som, aby to platilo aj o mojich ilustráciách. Detská ilustrácia sa svojou špecializáciou stále viac posúva z intuitívneho sveta voľného umenia k pragmatizmu umenia užitého. Nemyslím, že je to zle, ale občas sa cítim byť nadšencom tam, kde by sa hodil kvalifikovaný remeselník. Preto, napriek množstvu zilustrovaných kníh, viem, že som v ilustračnej tvorbe pre deti len na návšteve. Som však rád, že mám v knihách miesto pre vlastnú realizáciu a dúfam, že som dostatočne „detinský“, aby sa to, čo mám rád, páčilo aj deťom.

V čom vidíte najväčšiu silu spojenia citlivého slova a jeho ilustračného zhmotnenia určeného detskému čitateľovi pod strechou knihy?

Touto otázkou ma odkazujete na moje zlé svedomie. Ilustrátor totiž vstupuje do knihy až po autorovi a môže toho veľa zničiť. Na výsledky tvorivej práce asi nemožno aplikovať žiadne univerzálne pravidlá a je možné uškodiť svojou opatrnosťou rovnako ako prílišnou snahou. Poznáam ľudí, ktorí si v knihách prelepujú ilustrácie. Možno sa to stáva aj mojim obrázkom...

Podoby vašej ilustrátorskej tvorby sú rozmanité, plynulo sa pohybujete od načrtnutého sna, prebúdajúceho sa do reálneho života, až po drobnokresbu naplnenú množstvom postáv. Od veselej dynamiky až po tmavé kontúry neznáma a strachu. Ktorá poloha je najbližšia vášmu ľudskému i umeleckému naturu?

Ja by som chcel byť realista, ale pri zobrazovaní reality z perspektívy ľudského vnímania mi nie je jasná správna forma zobrazenia. Iba vizuálny priemet reality by bol jednoduchý, ale čo so zveličeniami, zjednodušeniami a či abstrakciou, v ktorých ľudská myseľ tak prirodzene pracuje?! V snahe napodobiť túto prirodzenosť sa nevyhýbam zveličeniam, aj napriek tomu, že z nich nechcem vytvoriť pravidlá svojho štýlu. Preto necítim rozpor ani pri ilustrovaní rozprávok a zároveň si viem vychutnať aj tvorbu na hranici abstrakcie. Veď opakovaná zmena polôh môže byť aj kráča- ním vpred.

Doteraz ste ilustrovali množstvo kníh doma aj v zahraničí. Je to, pravdaže, uhol pohľadu, no mne sa javia tak trochu erbovo klasické rozprávky, a teraz mám na myslí hlavne slovenské. Dajme tomu zozbierané Dobšinským...

Vo Feldekovom prerozprávani som ilustroval slovenské rozprávky pre knihu *Truhlica najkrajších rozprávok* a podstatná časť z nich už vyšla v skoršom vydaní pod názvom *Veľká kniha slovenských rozprávok*. Dobšinského rozprávky poznám už od svojho detstva, ich ilustrovanie bolo pre mňa výzvou a tiež aj príjemnou zápravou. Naozaj mi bolo po ich dokončení ľúto, že ich nebolo viac.

... a čo povesti? Aj tých už máte na svojom konte dosť. Máte osobitý vzťah k žánrom ľudovej literatúry? Takpovediac klenotom v rodinnej šperkovnici, nespochybniteľným hodnotám ukladaným generáciami Slovákov tak, aby boli sprístupňované vždy ďalším a ďalším?

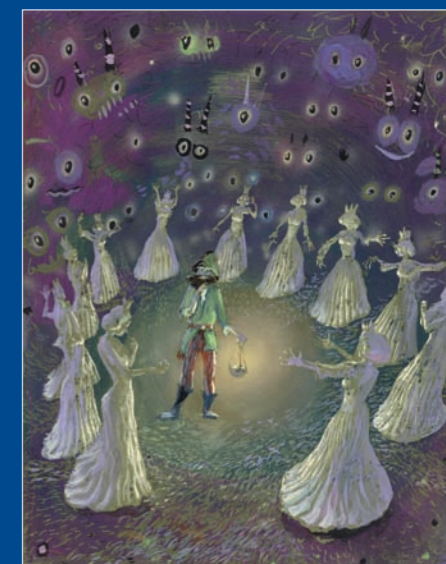
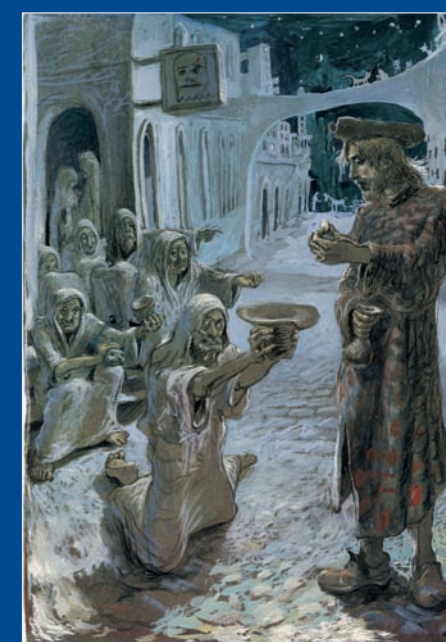
Formou ilustrovania povestí som mohol nadviazať na svoju čiernobielu grafickú tvorbu. V možnostiach nahradenia farieb dynamikou striedania štruktúr vnímaním obrovsky priestor na tvorivú prácu, a preto som rád za takéto príležitosti. Naozaj je mojim šťastím, že historizujúci vzťah mojich preškrabávaných kresieb, pripomínajúci xylografie, sa k povestiam hodí. Zároveň sa však neilustrujú ľahko. Na rozdiel od rozprávok povesti obsahujú prvky autenticity a to sťažuje prácu ilustrátora. Je zábavou nakresliť nejaký zakliaty zámok, ale ak treba kresliť zámok skutočný, a ešte v čase, keď mal strechu...

Hlavne svet detskej knihy je svetom bezbrehej fantázie. Popustíte teraz jej krídla a prezradíte, ktorú knihu by ste ilustrovali azda najradšej?

Mám svoje obľúbené knihy z detstva, ale je jedna, ktorá ma ako ilustrátorská príležitosť dosiaľ oslovuje. Po obľúbených knihách o objavoch, hľadaní stratených pokladov či bádateľských dobrodružstvách v pralesoch sa ku mne dostala kniha o dobrodružstve vo vesmírnom meradle. Dobrodružstve vesmírnej výpravy pátrajúcej po nových zvieratách pre zoológickú záhradu od Kyra Bulyčova pod názvom *Prázdniny na planéte Coleida*. Okrem túžby ilustrovať takú vtipnú a na obrázky nápaditú knihu by som chcel iba dodať, že aj ja chcem krík, ktorý má rád kompót!

(Na záver dodávame, že onen maškrtný krík vystupuje v spomínanej knihe K. Bulyčova. So zvolením autora ponúkame pár jeho knižných ilustrácií, ale aj realizovaných návrhov obálok kníh určených hlavne pre deti. Aj na porovnanie s ich konečnými podobami, ktoré nájdete vo všetkých dobrých knižkupectvách a v ešte lepších domácich knižniciach.)

Za rozhovor ďakuje Igor VÁLEK
Foto: archív Petra UCHNÁRA

Muž, ktorý rozsviecoval SLNIEČKO

Viacere z mnohých podôb obálok stále živého časopisu

Nenahraditeľnú súčasť výchovy vedúcej deti k čítaniu predstavujú im určené časopisy. Dnes ich nájdete neúrekom, ale SLNIEČKO vychádzajúce z matičnej iniciatívy a dielne už od roku 1927 je – podobne ako na oblohe – len jedno... Pred štyrmi desiatkami rokov zhaslo mužovi, ktorý ho práve v časopiseckej podobe pomáhal rozsvievať.

Dňa 16. februára 1975 umrel v Bratislave pedagóg, spisovateľ, prekladateľ, diplomat a tajomník Matice slovenskej Rudolf Kláčko. Citlivý a tvorivý človek, ktorý v Matici, spolu s legendárnym organizátorom a spisovateľom J. C. Hronským, založil a redigoval časopis Slniečko. Ale aj edíciu Dobré slovo a so Štefanom Krčmárom redigoval i ďalší časopis Včielka, literárnu medonosku, ktorej pokračovateľom bolo práve literárne slnko presvetľujúce oblohu mnohým generáciám. Kláčko sa narodil 12. 4. 1892 v Zákopčí, maturoval na gymnáziu v Ružomberku, prírodné vedy študoval v Pešti a pedagogické „osvedčenie“ získal na Karlovej univerzite. Virvar prvej svetovej vojny ho uvrhol do ruského zajatia a neskôr do práce v zahraničnom odboji. Po návrate odhrýzal z chlebička stredoškolského profesora v Bratislave, Revúcej a Martine. Tu bol zároveň i druhým tajomníkom MS a platným členom neuveriteľne tvorivého kolektívu mladých ľudí doslova hýriacich nápadmi a schopnosťou ich realizovať pod láskavým „dohľadom“ správcu baťka Škultétyho. Stačí spomenúť mená – Ciger Hronský, Krčmár, Cincík, Hrušovský... Čo meno to tvorivý čin,

ba priam plejáda činov, z dnešného pohľadu veľakrát multikultúrnych, viacžánrových a predovšetkým nápaditých a prezieravo zahľadených do budúcnosti, teda perspektívnych z pohľadu rozvoja národnej kultúry ako živého a neustále dospievajúceho celku. Prišla však ďalšia životná etapa i v živote Rudolfa Kláčka. Pedagogické pôsobenie ho vrátilo späť k Dunaju, kde učil na viacerých stredných školách, bol prezidiálnym riaditeľom Povereníctva školstva a kultúry, vedúcim Katedry biológie na Vysoké škole pedagogickej. Kláčkov najväčší vklad je však predovšetkým späť s rokmi pôsobenia spoza stredoškolských kateder, keď sa podieľal na formovaní nášho národného školstva a počas plodného martinského pôsobenia stál pri tvorbe kvalitných čitateľní a mal veľký podiel na novom umelecko-výchovnom modeli literatúry pre deti a mládež.

Prajná ruka na kolískach činov

Už sme hovorili o jeho zástoji pri kolíske Slniečka, ktorý spolu s Krčmárom založili v roku 1927. Zredigoval prvý a spolu s Hronským čiastočne aj druhý ročník. Práve tie, v ktorých

sa formovala generácia významných autorov medzivojnového obdobia. Ako píše znalec a dnes šéfredaktor časopisu Ondrej Sliacky: „Slniečko vychádzalo z kresťanskohumanistickej orientácie, pričom sa silne prezentovalo i národné a sociálne cítenie. Na rozdiel od iných časopisov bolo založené na názorovej tolerancii redaktorov, preto bolo ideálnym miestom na tvorivé uplatnenie ako starších, tak i mladších autorov a nastupujúcej novej generácie spisovateľov pre deti a mládež... Pomáhal rozvíjať literárne i publicistické žánre, no taktiež ilustračnú tvorbu pre deti, no taktiež formoval i umelecko-náučný žánr.“ Kláčkova láskavá a prajná ruka bola aj na kolíske ďalšieho pozoruhodného matičného vydavateľského projektu, edície Dobré slovo v roku 1929, ktorá bola dokladom programovej starostlivosti MS o pôvodnú tvorbu, jej autorov a nakoniec i utváranie literárneho „povedomia“ u najmenších čitateľov. Neboli by sme pri hodnotení Kláčkovho bohatého tvorivého života aspoň náznakovo úplní, keby sme nespomenuli, že svoj poctivo rozvíjaný redakčný talent uplatnil aj pri vlastných prekladateľských aktivitách. Pri osemdesiatinách Slniečka Sliacky povedal: „Astrológovia predpokladajú, že Slniečko bude žiariť ešte päť miliárd rokov, takže o jeho existenciu sa netreba obávať...“ Dodávame, že svietiť začalo aj vďaka Rudolfovi Kláčkovi.

REDAKCIA

Foto: Archív MS a SNK

Fašiangy aj bály, zmŕtvychvstanie

aj oblievačka...

Pominula sa zima, zabudli sme už na vianočné sviatky, no večný kalendár zvykov a udalostí ponúka ďalšie aj s blížiacou sa a napíňajúcou sa jarou. Na dvere klopú pomyselnými masťnými prstami fašiangy a spoza plota nakúka Veľká noc.

Veselé a chutné fašiangy

V širšom zmysle sa fašiangami nazývalo obdobie od Troch kráľov do Popolcovej (Škaredej) stredy. Dĺžka ich trvania sa riadila Veľkou nocou, pohyblivým sviatkom, takže aj fašiangy mali rôznu dĺžku. V užšom sú za fašiangové dni považované fašiangová nedeľa, pondelok a utorok. Fašiangy boli časom vesela a hojnosti. Na stôl vidieckej domácnosti prichádzali pampúšky aj šišky. Na tanieroch údené mäso, klobásy, slanina, vajička... Príprava na štyridsaťdňový pôst, v minulosti dôsledne bezmäsitý. Fašiangové zvyky tvoria pestrú paletu zábavných ladených obradov, sprievodov a stretnutí. V popredí pozornosti bývali sprievody, ktorých účastníci mali možnosť prekročiť nejedno tabu. Sprievody v masách uvoľnili lavínu smiechu a komických situácií. Líšili sa spôsobmi maskovania, organizáciou aj obsahovou náplňou. Prevládali v nich zvieracie masky, obsahom bola totiž vo veľkej miere symbolika roľníckej práce aj plodnosti. Masky Turoňa symbolizovali silu a plodnosť, jej býčiu hlavu so zvoncami na rohoch niesol muž prikrytý plachtou alebo kožušinou. Začiatok fašiangov oznamoval hlásnik, ktorý vyspevoval: „Fašánek, fašánek, moj

milý pane, dajte mi slaniny jako dve dlane... Jak mi malý odrežete, velice sa porežete, jak mi hrubý odrežete, máličko sa porežete!“ Sprevádzali ho hájnik, hlásnik a obecný bubeník. Hlavnou postavou sprievodu bol Vojak s ražňom, na ktorý ľudia napichovali slaninku i klobásku. Bol to mládenec, ktorý organizoval sprievod i záverečnú zábavu, fašiangový richtár. Do páru mu bol muž prezlečený za Babu, inde Starý alebo Dedo. Medzi obľúbené masky patrili aj Medveď, ktorého vodili na retiazke, smiešne tancoval a strašil hlavne deti. Nechýbali ani improvizované pasovačky, pri ktorých sa do „bitky“ s ním schytil dobrovoľník. Ako Žena vystupoval muž v ženských šatách, v náručí s dieťaťom, ktorému matka hľadala po domoch otca. Najviac vyvádzal Čert, strapatý a rohatý, s dlhým červeným jazykom a chvostom, do každého dobiedzal. Maškary sprevádzali muzikanti... Ako vyzerala jedna z najčastejších scén „divadla“? Po príchode do dvora sa Vojak spýtal: „Máte fašang?“ Domáci odpovedali: „Máme!“ Mládenec kývol a muzika spustila. Vojak s ražňom vyskakoval, čo mu sily stačili, mládenci tancovali a každá maškara musela vykrútiť hlavne gazdinu a Baba zas gazdu.

Na záver maškary v každom dvore zatancovali, mládenci napríklad šablňový tanec. Na čele často kráčal richtár mládencov. Ražeň v jednej ruke, v druhej fľaša pálenky, nalieval okolostojacim a za ním mládenci s drevenými šablňami, ktorí dostávali vajička, slaninu, klobásu, ušla sa im aj fľaša. Z výslužky večer prichystali pohostenie na zábavu. Fašiangy vyvrcholili v utorok pred polnocou pochovávaním basy – čiže vlastne muziky a zábavy, ktorá už v čase pôstu nesmela znieť. Keď basu pochovali, všetko stíchlo a Popolcovou stredou sa začal pôst.

Kto by sa bálu netešil!?

A aké boli fašiangy v meste? Predsa v znamení plesov a bálů. Spoločenskej zábavy s tancom, živou hudbou a programom. Okrem zábavy plnili plesy aj ďalšie spoločenské úlohy – mladí muži i slečny boli na ich noblesných vlnách „unašaní“ do spoločnosti. Pre organizátorov ples znamenal reprezentáciu i prestíž. Veď už len účasť na ples – čo ostalo podnes – svedčila o náležitej spoločenskej úrovni. Medzi veľmi obľúbené patrili maškarné bály v maskách. Od 19. storočia mávali vlastné plesy jednotlivé sociálne, národnostné i náboženské skupiny. V prvej tretine 20. storočia začali plesy usporadúvať aj továrne, postupne aj robotníci, práčky, fiakristi i holiči... V 40. rokoch 20. storočia patrili k najreprezentatívnejším plesy Orla a či Živeny. Každý ples mal svoj poriadok a dámy

Súčasná podoba fašiangov prinášajú aj nové masky

vlastnili osobné tanečné poriadky. Nečudo, že taká významná udalosť vstúpila aj medzi klenoty našej literatúry. Jedným z najpôsobi-vejších pohľadov ponúka Štvorylka Janka Jenesského, ktorá si našla i slávnu filmovú podobu s plejádou vynikajúcich slovenských hercov (J. Króner, E. Krížiková, F. Dibarbora, V. Záborský...). Zápletka súvisiaca s nečakaným príchodom i odchodom vojenského regimentu práve počas bálu je dostatočne známa, začítajme sa do pôsobivého opisu plesového dňa...

„Večer bol ozaj už inakší ako ostatné večery. To bolo vidno i na starých pánoch. Už o šiestej sedeli v kasíne. Prečo by nevyšli včasnšie ako iný raz, veď je bál. Titul. I upiť si môže viecej, nik sa ich nespýta, koľko pili, veď je bál. I prehrať viacej, i smelším byť v kartách, i neskoršie odísť domov, veď je bál. Ak sa ťa opýtajú doma, kde si bol? Povieš, že na bále... Ach, bál, bál, potrasieš ty srdcami, potrasieš. I staršie dámy sa rozohrejú pri tvojom tlaku. Budeme sa prizeráť a náš duch zalietne do minulosti a bude tancovať s naším Ondriškom, Palkom, Janičkom. Prídu na um staré krásne časy ... Radosť, radosť. Kto by sa bálu netešil...“

Veľká noc – veľký kresťanský sviatok

„Láska Zeleného štvrtka, viera Veľkého piatka, nádej Bielej soboty a víťazstvo Veľkonočnej nedele, nech vás posilní a naplní pokojom a dôverou.“ Takto otvárame riadky venované veľkému kresťanskému sviatku – Veľ-

kej noci. Napohľad prísne „zošnurovanému“ tradíciu i obradnosťou, no zároveň veselému i hravému a predovšetkým radostnému odkazom. Termín Veľkej noci pripadá na prvú nedeľu po prvom jarnom splne mesiaca – 21. marci. Má však ustálený deň na oslavu – nedeľu – pretože Ježiš Kristus vstal z mŕtvych podľa svedectva apoštolov prvý deň po sobote. Pristavme sa trochu a počúvajme dych histórie aj slová vedcov... Najstarším svedectvom o kresťanských oslavách Veľkej noci je údajne Veľkonočný preslov Melita zo Sárd z 2. storočia. Vysvetlenie pôvodu názvu „veľká“ treba hľadať ešte v časoch židovského otroctva v Egypte. Faraón nechcel prepustiť izraelských otrokov a Boh strelal krajinu a jej obyvateľov desiatimi ranami. Až po poslednej z nich faraón ztročený ľud prepustil. Židov, ktorí pomazali veraje svojich dverí krvou baránka, dych anjela smrti obišiel. V Biblii sa píše, že Boh previedol ľud na čele s Mojžišom cez Červené more. Tu niektorí hľadajú pôvod tradičného židovského názvu pre Veľkú noc: „pésach – prechod“. Iní slovo vysvetľujú ako „obídenie“, „vyhnutie sa“ a vzťahujú ho na anjela smrti, ktorý „obchádzal“ domy potreté krvou. Každoročnú spomienku na tento deň nazvali Veľkou nocou. Symbolika prechodu z otroctva do slobody sa potom preniesla aj do kresťanstva ako prechod z hriechu do života v Božej milosti, ktorý zabezpečil Ježiš svojou smrťou a zmŕtvychvstaním. Oslavy Veľkej noci podľa sa časovo takmer prekrývajú s pohanskými oslavami

príchodu jari, ľudové tradície prevzali z predkresťanských dôb mnoho zvykov. Veľkonočný týždeň trvá od Kvetnej nedele po Bielu sobotu, počas ktorého si pripomínáme dni spojené so smrťou Ježiša. Do veľkého týždňa vstupujeme bránou Kvetnej nedele, ktorou si pripomínáme vstup Ježiša do Jeruzalema. Zástupy ho nadšene vítali a pod nohy mu hádzali palmové ratolesti. Preto táto nedeľa niesla pôvodne pomenovanie Palmarum, nedeľa paliem. Pomenovanie Kvetná nedeľa pravdepodobne vzniklo preto, že u nás palmy nerastú a osobnosti vítame kvetmi. Zelený štvrtok zas získal svoje pomenovanie podľa zelene v Getsemanskej záhrade, kde bol Ježiš zatknutý. Pre kresťanov sa Zeleným štvrtkom začína významné sviatočné trojdnie, ktoré v nedeľu vrcholí sviatkom Vzkriesenia. V chrámoch si veriaci pripomenú poslednú večeru Ježiša s učeníkmi, ktorá dala základ i Večeri Pánovej – spovedi. Počas podvečerných bohoslužieb na Zelený štvrtok znejú zvony naposledy, aby sa ozvali až na Bielu sobotu. Dovtedy ich nahrádzajú rapkáče a zvonce. Zvony „odletia do Ríma“. Pri poslednom zvonení v tento deň mnohí zaštrngocú vo vrecku mincami, vraj im potom nikdy nechýbajú... Veľký piatok si veriaci v chrámoch pašiami pripomínajú históriu ukrižovania. Je to čas ticha, rozjímania, pokánia i prísneho pôstu. Ale aj pripomínania Kristovho utrpenia krížovými cestami, pašiovými predstaveniami i procesiami. S oboma sviatočnými dňami súvisí aj množstvo ľudových zvykov. Už na Ze-

Tradičný fašiangový sprievod vo Fačkove na Považí

Na zdobenie kraslíc treba trpezlivosť a zručnosť

lený štvrtok venovali ľudia pozornosť jedálnemu lístku, na ktorom bývali aj jedlá zelenej farby, najčastejšie zo špenátu a kyslých lístkov šťaveľa, ale i z hrachu a žihľavy. Ďalšia očista sa týka tela – ľudia sa umyli v sviežej potočnej alebo studničnej vode. Veľký piatok. Kresťania si pripomínajú smrť Ježiša, evanjelici ho považujú za najvýznamnejší sviatok, pretože Syn Boží dokončil dielo vykúpenia sveta. V rímskokatolíckych chrámoch sa v tento deň neslúži omša, deň je najtichším a najdôstojnejším v cirkevnom roku. Na evanjelic-kých službách Božích sa čítajú a spievajú pašie, prisluguje sa Večera Pánova. Na Bielu sobotu bol Ježiš pochovaný do hrobu v podvečerných hodinách však prichádzajú radostné posolstvá! Najzreteľnejším je návrat zvonov, ktoré otvárajú vígílie – bdenie, počas ktorého mnohí veriaci ostávajú v chrámoch až do nedeľnej slávnosti Vzkriesenia.

Veľká noc však nie je len sviatkom jari. Ježiš prekonal smrť a nadýchol sa k novému životu. Veľkonočná nedeľa je radostným sviatkom zmŕtvychvstania a kresťania sa pozdravom ubezpečujú, že „Kristus vstal z mŕtvych, radujme sa!“ Už skoro ráno miera ich kroky do chrámov s košíkmi jedla na posvätenie, nasledujú slávnostné raňajky, počas ktorých

Kúpači sa musia poradiť...

už ľudia jedia aj jedlá, v pôste vynechávané. Ježišovo vzkriesenie dáva jedinečnú nádej na večný život každému, kto v neho uverí. Nádej na život, proti ktorému je smrť už navždy bezmocná. Veľkonočný (červený) pondelok. Oslavy pokračujú v chrámoch, neobchádzajú domácnosti. Nastal i čas jarnej očisty a ozdravnej kúry v podobe oblievačky. Kedysi iba na západnom a dnes už na celom Slovensku i šibačky a údajne podľa farby vyšibaných dámskych častí tela je v názve aj pondelková červená. To sme už aj my trochu zlahčili „tóninu“, veď do pomerne prísnych tradícií sa najzreteľnejšie premietajú pradávné obyčaje ešte z pohanských čias, keď studená voda a šibanie korbáčmi z pospletaných jarných halúzok malo zabezpečiť celoročnú sviežosť a zdravie. No a mládenci, kúpači, tiež neodišli bez výslužky, tradične krásnych a na mnohoraké spôsoby zdobených vajčiek, kraslíc... Každý rok na jar sa odohráva víťazný zápas života so smrťou. Zo zamrzutej zeme po zime vykúkajú stebelka trávy, nedávno biela lúka zaihrá farbami, na prebúdžajúcom sa strome vpučia listy, vôňa života tvorenia prestúpi mdlý vzduch...

Pripravil **Martin JADRANSKÝ**

Foto: autor a **Milan KOSEC**

Kríž neodmysliteľne patrí k symbolike Veľkej noci

Humno, ako dobre vieme, oddávna tvorilo neodmysliteľnú architektonickú súčasť roľníckej dediny. Mnohí obyvatelia Košíc aj návštevníci nášho druhého najväčšieho mesta zo širšieho východoslovenského okolia od leta 2008 chodia do Humna na rozľahlom sídlisku Košického vládneho programu. Tak sa nazýva súkromné etnografické múzeum zriadené medzi panelákovými domami v obchodnom centre na Cottbuskej ulici číslo 36.

Etnografické Humno na košickom sídlisku

Základná charakteristika odborného zamerania a špecializácie múzea je stručná: výrobné techniky a technológie, spôsoby obživy, stravovania, bývania, odevná a ľudová výtvarná kultúra obyvateľov východného Slovenska. Ak vstúpite do jeho interiérov zo sídliskovej časti, zvanie na vás atmosféra, ktorú môžete odmietnuť ako nepatričnú na pozadí starobylej histórie mesta. Ani etnografické zbierky pripomínajúce predovšetkým život a prácu roľníkov sa vám v tomto prostredí nemusia celkom pozdávať. No keby ste sa začali podrobnejšie zaujímať, odkiaľ sa do panelákových bytov nasťahovali ich obyvatelia, mnohí nezaprú svoje vidiecke zázemie. Zriaďovatelia to majú na zreteli, keď organizujú večery ľudovej kultúry pre hostí, ktorí prijímu pravidlo, že spoločenským oblečením je kroj, posedenie im spríjemňujú folklórne súbory a skupiny, ľudoví umelci, zabaviť sa môžu pri živej cimbalovej hudbe. V múzeu sa môžu stretnúť aj ľudia na rodinných či spoloč-

ských oslavách, cestovné kancelárie ponúkajú návštevy expozície so spoznávaním autentických národopisných zvyklostí a kulinárskych špecialít.

Pripomenutie zamagurského výtvarníka
Nosná časť výtvarnej výzdoby etnografického múzea Humno na Cottbuskej ulici v Košiciach je poctou Štefanovi Leonardovi Kostelničákovi. A keďže si práve pripomíname stopätnásť výročie jeho narodenia (bolo to v Spišskej Starej Vsi 14. februára 1900), pripomeňme si, čím sa zapísal do národných kultúrnych dejín. Označujú ho napríklad za slovenského priekopníka vydavateľskej činnosti a výstavníctva. Od svojich mladých rokov do začiatku druhej svetovej vojny usporiadal na Slovensku a Morave viac ako šesťdesiat výtvarných výstav. Ako dvadsaťjedenročný osvetový pracovník založil v rodnom Zamaгурí Ústredie magurských Slovákov s viacerými záujmovými, kultúrnymi a telovýchovnými

odborními. Jeho časopis Naša Magura síce nemal dlhé trvanie, aktivizoval ním však domáci aj zahraniční Slovákov. Príspevky publikoval v slovenčine i miestnom nárečí, hlavnými odberateľmi časopisu boli krajanovia v Amerike, kde sa usadili nielen mnohí rodáci zo severného Spiša, ale aj viacerí členovia kostelničákovskej rodiny.

Roku 1925 odišiel do Košíc. Založil si tam ateliér a venoval sa najmä keramike, potom sa usadil v Brne, kde ho zaujala predovšetkým výtvarná kultúra a umenie moravského Slovácka. Tam sa rozhodol natrvalo venovať ornamentike. Po Brne tvoril v Poprade, a keď sa začala vojna, otvoril si umeleckú a remeselnícku dielňu na vtedajšom Hlinkovom námestí (dnes Námestí SNP) v Bratislave. Za pomocníkov si bral najmä mladých žiakov zo zamagurského kraja. Po skončení vojny sa vrátil do Vysokých Tatier, pracoval na Štrbskom Plese, neskôr v Starom Smokovci. Ne našiel tam pokoj, tak sa s niekoľkými svojimi

Gabriela Čiasnohová v košickej národopisnej expozícii oživovanej odkazmi slovenského ornamentu

Brat Gabriely Čiasnohovej dotvára domovskú atmosféru súkromného múzea

zamestnancami sťahoval do Ružomberka, odtiaľ do Demänovskej doliny, napokon do kúpeľných Lúčok. Zomrel 19. septembra 1949, ani nie päťdesiatročný, u svojho brata v Košiciach.

Mohutnosť Kostelničákovho ornamentu

Trvalo nám na Slovensku celé desaťročia, kým sme Štefanovi L. Kostelničákovi priznali miesto, ktoré mu oprávnené patrí. No poklonu sme mu ani potom nevzdali verejne. Pripomenutia sa ujala Anna Kostelničáková, niekdajšia stredoškolská profesorka. Zaujímala sa o výtvarné umenie, a keďže sa vydala za synovca Štefana Kostelničáka, postupne sa sústreďovala práve na jeho život a tvorbu. Spomína, že pátranie po polstoročí od majstrovej smrti nebolo ľahké, napokon sa z pôvodne rodinnej spomienky a miestneho pripomenutia dopracovala až ku knižnému výstupu. Nazvala ho Čaro ornamentu a jej publikovania sa ujalo Vydavateľstvo Matice slovenskej. Kniha mala priaznivú čitateľskú ozvenu, vyšla už v dvoch vydaniach.

Štefan Kostelničák ostáva ako zakladajúci profesionálny tvorca, ktorý ľudový ornament povýšil na národný výtvarný artefakt. Vo svojom zásadnom diele *Slovenská ornamentika* sústredil štyritisíc podôb ľudového ornamentu, čím upozornil, že tento výtvarný prejav je súčasťou významného kultúrneho dedičstva. Inšpiračné zdroje hojne využíval vo svojej vlastnej tvorbe. Anna Kostelničáková v publikácii *Čaro ornamentu* dokladá, že bol originálnym umelcom, ktorý svojou tvorbou siahol až na zabudnutý prah slovenského výtvarného čítania – ornamentiky. „Svojím tvorivým génom tieto pramene estetického výtvarného čítania obnažil pred umeleckým priestorom našej kultúry a súčasne povýšil slovenskú ľudovú ornamentiku na významný umelecký artefakt výtvarnej kultúry.“ Historik umenia Bohuslav Bachratý k dielu *Slovenská ornamentika* pripomína, že ornamentom sa inšpirovali viacerí profesionálni výtvarníci, silne Ľudovít Fulla a Martin Benka. Ornamentiku nachádzame v architektúre (interiérov a ex-

teriérov domov, plotov, v ľudovej architektúre najmä v Čičmanoch či Ždiari), na textilách, keramike, v rezbárstve a stolárstve. Pre Š. Kostelničáka sa ornament stal aj umeleckým vyjadrením zdokumentovania štátoformných udalostí a významných rozhodnutí národa. Jeho ornamentálne zdobená sprevádzajú Pittsburskú dohodu o vytvorení spoločného československého štátu, Martinskú deklaráciu a iné významné historické dokumenty.

Matičné nadväzovania

Pri návšteve košického Humna ma sprevádzala Gabriela Čiasnohová. Svoj záujem o Kostelničákovu tvorbu prenáša do praktického oživovania slovenskej národnej ornamentalistiky. Pri jej zanietom odbornom výklade som sa ocitol v domácom prostredí. Súkromné múzeum vytvára súbežne pohostinskú atmosféru, čo sa v našich muzeálnych expozíciách neujalo ako prirodzené dotvorenie vystavovaných predmetov a dokumentov. Tým sa aj miestnosti vyzdobené ornamentmi na stenách aj na mnohorakých úžitkových predmetoch stávajú súčasťou duchovného sprítomnenia. Zriaďovatelia múzea v spolupráci

s Miestnym odborom Matice slovenskej v Košiciach a ďalšími kultúrnymi aktivistami nadviazali na *Kostelničákov ornament*, čo je súťaž v ornamentálnej tvorbe pre deti a mládež organizovaná od roku 2003 v Spišskej Starej Vsi. Vďaka tejto invenčnej myšlienke si žiaci materských a základných škôl z celého Slovenska testujú svoj talent a fantáziu. Príbúda ich úmerne s narastajúcim záujmom o tvorbu ornamentov. Záujmový odbor regionalistiky Matice slovenskej sa stal garantom celoročnej putovnej výstavy *Čaro ornamentu* podľa Štefana Leonarda Kostelničáka. Začali výstavou v Základnej škole s materskou školou na Želiarskej ulici v Košiciach-Ľahanovciach. Výstavu reprodukováných diel, rozširovanú o seminár či tvorivú dielňu, inštalovali v ďalších domoch Matice slovenskej a v kultúrnych inštitúciách na východnom Slovensku. Znovuzrodenie slovenského ornamentu pri súčasnom prudko klesajúcom záujme o národné tradície a duchovnú kultúru sa tým stáva násobne sympatickou aktivitou.

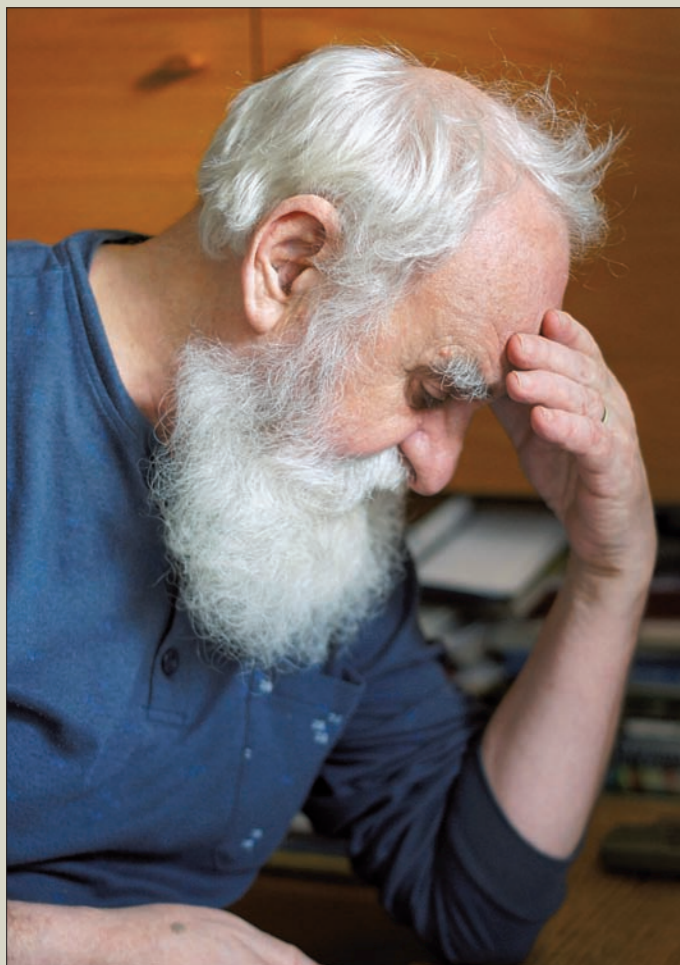
Dušan MIKOLAJ

Foto: autor

Etnografické múzeum nazývané Humno sa stalo prirodzenou súčasťou košického sídliska

ŽIVOT ZASVÄTENÝ SLUŽBE

(Klasik moderného umenia Štefan Pelikán jubiluje)

Keď prezident Európskej únie umenia Petr Vašíček pred necelými šiestimi rokmi odovzdával majstrovi Pelikánovi významné ocenenie tejto váženej ustanovizne – sošku ZLATÁ EUROPEA, v slávnostnej laudácii okrem iného predniesol priam prorocké slová, ktoré v preklade znejú takto: „Štefan Pelikán nie je len výtvarníkom, ktorý by prebýval iba vo svojom ateliéri. Je v pravom zmysle slova umelcom plenéru, miluje živú prírodu, zvečňuje pôvabnú krajinu Slovenska a tvorí tiež v cudzine... Študuje starostlivo a pokorne nielen kultúry nášho európskeho kontinentu, ale tiež iné kultúry všetkých svetadielov. Je dôležité, že s jeho dielom sa môžu zoznámiť ľudia rôznych krajín... Štefan Pelikán sa stal klasikom moderného umenia, jeho dielo prechádza storočiami a ešte sa bude prelínať budúcnosťou ako jeho veľké osobné poslanstvo.“

Štefan Pelikán svoj život a dielo zasvätil službe. Službe slovenskému národu i národom ostatných končín našej planéty, ale najmä francúzskemu. Keď mu ako desaťročnému rozprával otec po návrate z Povstania o slovenských, francúzskych, ruských, ukrajinských bojovníkoch proti fašizmu, keď mu približoval ich životné príbehy, stať sa skutočnými a rozprával o obetiach, ktoré priniesli na oltár slobody krajiny pod Tatrami, nakreslil a vymodeloval svoj prvý portrét s už vlastne historickou tematikou. K tejto téme sa občas vracal aj počas štúdií u svetoznámeho sochára a medailéra Otakara Španiela na pražskej Akadémii výtvarných umení, ku ktorému chodil na prednášky a semináre z portrétnej tvorby a medailérstva. Druhým školiteľom, ktorý rozhodujúcou mierou zasiahol do jeho tvorby, bol prof. Jan Lauda, ktorý ho učil figuratívnu tvorbu. Ich rady a skúsenosti umelec napokon naplno zužitkoval po roku 1981, keď začal tvoriť portrétny cyklus členov II. partizánskej brigády M. R. Štefánika. Študoval historické materiály, ponavštevoval príbuzných a spolubojovníkov tých osobností, ktoré chcel portrétovať a ktorých mená už vošli do histórie protifašistického odboja na Slovensku. Jeho ateliér sa stal miestom „znovuzrodenia“ Viliama Žingora, Konstantina Popova a mnohých ďalších, predovšetkým francúzskych hrdinov odboja. Sám sa na celé viac ako dve desaťročia dostal do profesionálnej a občianskej nemilosti, keď po auguste 1968 nahlas a jednoznačne vyjadril svoj postoj k okupácii. Strážcovia čistoty vtedajšej ideológie ho odsunuli na vedľajšiu koľaj. Nesmel vystavovať, ani cestovať po svete. Našli sa však ľudia, čo pomohli. Prišla objednávka na sakrálnu tvorbu, tvoril pre obradné siene a domy smútku. Občas sa v námětoch vracal aj k „svojim“ Francúzom. Z tých čias je aj monumentálny portrét kapitána Georga de Lannuriena, ktorý dnes zo steny roscoffskej radnice pripomína nezabudnuteľné hrdinstvo francúzskych účastníkov odboja na Slovensku.

„To by bol svet...“

Ten istý zámer mal Pelikán aj počas práce na dvoch portrétnych reliéfoch G. de Lannuriena z tepanej medi. Jeden z nich, v meste Roscoff, je od 50. výročia SNP súčasťou tamojšieho pomníka francúzskych partizánov bojujúcich na Slovensku a druhý sa skvie pred školou G. de Lannuriena v Žiline. Kolekciu obrazov a sôch, venovanú päťdesiatim šiestim francúzskym partizánom, ktorí svoj večný sen snívajú v slovenskej zemi na vršku Zvonica neďaleko Strečna vystavoval v Múzeu SNP v Banskej Bystrici. Putovala aj do spomínaného bretónskeho mesta, kde až do svojho skonu žil onen veliteľ francúzskej partizánskej skupiny. Na pozvanie vdovy po ňom a Združenia francúzskych bojovníkov za slobodu na Slovensku navštívil Pelikán dvakrát zem svojich umeleckých i ľudských snov. Učaroval mu najmä svojrázny a drsný kraj na pobreží Atlantiku – Bretónsko. Fascinoval ho vysoký odliv morskej hladiny, počas ktorého sa kamene na skalnatom pobreží menia v jeho predstavách na bizarné obrovské čierne, fialové, biele a zelené skulptúry. Výsledkom bretónskeho pobytu sú takmer dve stovky prác – náčrtov, skíc, akvarelov, olejomalieb, ale aj – ako ináč – portrétov jednoduchých Bretónov, ktorí mu v mnohom pripomínajú Slovákov: sú srdeční, pohostinní, prajní, veselí, priateľskí. „To by bol svet,“ hovorí s úsmevom, „keby takí boli všetci ľudia tejto Zemi.“

Zvečňuje ľudskú dušu

Život a tvorba jubilujúceho akademického sochára Štefana Pelikána – narodil sa 16. 2. 1935 v Lietavskej Lúčke – sú úzko späté s rodnou obcou a jej čarokrásnym okolím, vytváraným Rajčiankou a širokou Rajeckou dolinou, lemovaná Malou Fatrou a mohutnými skalnými bralami Súľovských vrchov. Rodina a prostredie, v ktorom vyrastal, mu vpečätli vzácne charakterové črty, zvlášť cit pre dobro, krásno

Hrad Lietavská Lúčka

a potrebu obdarovávať ľudí prostredníctvom výtvarného vyjadrenia. Tieto črty mu vydržali počas celých doterajších osem desaťročí. Je umelcom širokého záberu v tom najplnšom zmysle slovného spojenia. Rozpätie jeho tvorivých záujmov je neobyčajne rozsiahle. Vo výpočte umeleckých aktivít nemôže chýbať maliarska tvorba (krajiná, portrét i zátišie), grafika (voľná kompozícia, figuratívna tvorba, krajina, úžitkové grafické žánre), ale i scénografické štúdie pre divadelné hry, televíziu či módne prehliadky.

Dominantou je však sochárska práca. Jeho tvorivý sochársky rozlet osciluje od veľkých monumentálnych, takpovediac pamätníkových tém svetského i sakrálného charakteru, až k subtilnému prejavu v komorných žánroch, ako je drobná plastika či pamätne medaily a plakety. No doménou jeho technicky univerzalistickej sochárskej tvorby je predsa len portrét. Ako jedinečný a špecifický záznam ľudskej podoby, v ktorom je zreteľný a neodškriepiteľný nielen rukopis jeho renomovaných, aj vo svete uznávaných učiteľov z čias pražských štúdií, lež aj úporné úsilie o dosiahnutie čo najplastickejšieho a najvernejšieho výsledného tvaru. Hoci miestami poznačeného nemalou mierou štylizácie a výtvarnej skratky.

Pracuje s hlinou, drevom, kameňom, bronzom, mosadzou, meďou, betónom.... Každý materiál tvárni tak, aby výsledná štúdia ľudskej fyziognómie bola reflexom hlbokéj a dôvernej autorovej sondy do duše, ponoru do psychiky spodobňovaného modelu. Na tento atribút kladie Štefan Pelikán dôraz v každom prípade – či zvečňuje jednoduchého vidiečana, významného vedca, známeho kultúrneho dejateľa, bojovníka proti fašizmu, či niektorého z veľikánov slovenskej kultúry a histórie. Študijné cesty ho v priebehu rokov zaviedli do Francúzska,

Zima v Malom Borovom

Nemecka, Švajčiarska, Rakúska, Poľska, Bulharska, Rumunska, Maďarska, Arménska, Azerbajdžanu, Gruzínska, Turkménska, Tadžigistanu a Uzbekistanu. Jeho diela sú súčasťou súkromných zbierok milovníkov umenia nielen na Slovensku, ale aj v Česku, USA, Kanade, Veľkej Británii, Francúzsku, Gruzínsku, Arménsku, Azerbajdžane, Rusku, ba aj v africkom Burkina-Faso. Tvorbu Štefana Pelikána ocenili rôznymi vyznamenaniami a medailami na Slovensku i vo francúzskych mestách Roscoff, Saint Florent Cher a Malestroit. Cenu MADAME HUMANISTE 2012 dostal za podporu vzdelávacích programov pre deti a mládež na návrh Open society of artist a World Union of Culture. Je držiteľom zlatej medaily generála Milana Rastislava Štefánika 1. stupňa, ktorú udeľuje prezident Slovenskej republiky a plakety Národného zhromaždenia Francúzskej republiky.

Fedor MIKOVIČ

Foto: Miroslav BELLAN, Zuzana MARČEKOVÁ a Pavol VITKO

Pri práci na buste M. R. Štefánika

SPOJENÁ BIELA UNIVERZIÁDA

Aký je ten veľký svet vlastne malý! Vysoké Tatry a Osrblie sa spojili so španielskou Granadou a výsledkom bol 27. ročník Svetovej zimnej univerziády. Napohľad zvláštne spojenie, ktoré však malo svoje opodstatnenie. Španieli totiž dostali na všeobecné prekvapenie mandát organizátora tohto zimného podujatia. Akoby FISU (Medzinárodná federácia univerzitného športu) zabudla, že Granada je miesto vhodné skôr na letnú olympiádu.

Šesť rokov mali tamojší funkcionári poverovacie listiny, keď si uvedomili, že zmôžu všeličo, ale usporiadať preteky napríklad v skokoch na lyžiach a či v biatlone je nad ich sily! Hľadal sa teda v Európe partner, ktorý by im vytrhol trň z päty. Federácia ukázala prstom na Slovensko a našim funkcionárom sa zakrútila hlava – v priebehu pol roka pripraviť také veľké a náročné podujatie? Premýšľali však iba niekoľko dní a potom poslali do Španielska depešu: *"Dobre, nechajte si teda hokej, zjazdové lyžovanie, snowboarding, akrobatické lyžovanie a krasokorčuľovanie, my pripravíme otvárací i záverečný ceremoniál, splníme aj iné podmienky a v dňoch 24. januára až 1. februára privítame na Slovensku športovcov, funkcionárov i divákov..."* Záruky dala aj vláda a tak najvyšší študentský orgán riadiaci šport ďakoval Slovensku za ústretovosť. Vedel, čo robí, keď sme pripravovali univerziádu po tretí raz a vždy to výborne dopadlo. Našli sa aj pesimisti – či to naši organizátori zvládnu, či to nebude stáť zbytočne veľa peňazí, čo ak nás prekvapí počasie... Nič také sa nestalo a Slovensku sa univerziáda opäť vydarila. Ako povedal generálny sekretár organizačného výboru Tatry Peter Hamaj: *"V prvom rade je to obrovská propagácia nášho štátu doma aj v zahraničí. Televízie odvysielali viac než 70 hodín priamych prenosov, najmä Eurosport. Predpokladaná sledovanosť podujatia bola vyššia než 30 miliónov ľudí. Nemožno zabudnúť na ekonomický prínos, keď k nám prišlo viac než 1000 športovcov, delegácií, funkcionárov..."*

Bohatá študentská história

Naši vysokoškolskí mali zásluhou Univerzity Komenského v Bratislave svoj športový klub už od roku 1919 a začínali so siedmimi športmi. Roku 1928 sa viaceré bratislavské organizácie zjednotili ako Vysokoškolský šport Bratislava, pribudol hokej s lyžovaním, ba aj samostatný ženský oddiel. To boli príklady aj pre vysoké školy v iných mestách. Začali sa stretnutia na linke Praha – Brno – Bratislava, po vojne Univerzita – Technika, konali sa akademické majstrovstvá republiky, na vysokých školách vznikli katedry telesnej výchovy. Vysokoškolskí hrali prím v rôznych reprezentáciách a napríklad v roku 1987 získali na Štrbskom Plese 26 medailí, z nich 15 zlatých! Jurko a Milanová vybojovali vtedy po troch prvenstvách, Havrančíkova vyhrala dvakrát. Už v drese samostatného Slovenska v Zakopanom vybojovala Balážová v behu na lyžiach tri zlaté, v roku 1997 všetkých v Kórei tromfol Batory so štyrmi prvenstvami. Ešte v roku 1999 v domácom prostredí získali naši vysokoškolskí 18 medailí, čo je v histórii Slovenska najviac. Na to sme mohli teraz – s výnimkou biatlonistky Pavlíny Fialkovej – iba spomínať. To veľa hovorí nielen o súčasnej úrovni slovenskej študentskej reprezentácie, ale aj o celkovej úrovni telesnej výchovy na vysokých školách. Azda sa nám práve teraz otvorí oči a nastane obrat. Veď v mnohých štátoch, vrátane veľmocí, stoja často aj reprezentácie dospelých práve na študentoch, ktorým v športe venujú veľkú pozornosť.

Plusy aj mínusy

Študentské slávnosti bieleho športu sa na Slovensku vydarili. Tatranské končiare aj biatlonový komplex v Osrblí osvietila modrá obloha, a keď sa trochu zatiahla, začali poletovať snehové vločky. Umelý sneh ustúpil prírodnému a podmienky na súťaženie sa zmenili – z dobrých na vynikajúce. Zimné Slovensko ukázalo milovníkom zimných športov a prírody svoju najkrajšiu tvár. Organizátori si vyslúžili prvotriedne hodnotenie, iba v jednom riadku nebola spokojnosť. Sklamala propagácia, čo sa prejavilo v počtoch divákov na tribúnach aj okolo tratí. Otvorenie síce sledovalo priamo zhruba 6000 divákov, no v ďalších dňoch médiá nedocenili význam podujatia. Dnes je isté, že sila športu v tejto kategórii slabne. Zo športového nadšenia sa stal

Biatlonistka Paulína má trojdielnu univerziadnu kolekciu

obchod a prevýšil tzv. profesionalizmus. To postihlo aj akademický šport, pre ktorý sa zhoršili podmienky – športovo treba uznať – nielen na Slovensku. Z takmer dvadsiatky reprezentantov štartujúcich na Slovensku zakryla spomínané slabiny skvelými výkonmi iba Paulína Fialková v biatlone, keď získala trikrát zlato. Za zmienku stoja niekoľkí muži s puškou a lyžami. Michal Šíma bol na 12,5 km siedmy, Michal Kubaliak na tej istej trati desiaty a Erik Urgelá na 10 km šiestnásty. Zmiešaná štafeta Majdišová, Šimová, Kubaliak a Šíma skončila piata. Reprezentanti vo Vysokých Tatrách neoslňali, čakali sme na výkony v Španielsku. Keď sa 14. 2. večer v Granade slávnostným ceremoniálom oficiálne skončila celá univerziáda, bolo jasné, že naša výprava vybojovala ešte päť cenných kovov. Postaral sa o ne zjazdár Matej Falat (striebro – slalom, bronz – superkombinácia), jeho kolegyňa z lyžiarskych svahov Jana Gantnerová (bronz – kombinovaná klasifikácia), akrobatická lyžiarka Zuzana Stromková (striebro – slopestyle) a krasokorčuľarsky tanečný pár Federica Testová, Lukáš Csölley (bronz). Slovenskí reprezentanti sa celkovo na pódii objavili osemkrát, čo stačilo na šestnástu priečku v hodnotení krajín.

„Vločky“ ovenčené medailami

Pozrime sa bližšie na dve z našich úspešných „univerziadnych vločiek“. Paulína Fialková, 22-ročná študentka práva z Čierneho Balogu, členka strediska v Banskej Bystrici, nastúpila na štart trikrát a trikrát získala medailu! Bronzovú na 15 km, zlatú v šprinte a striebornú v stíhacích pretekoch na 10 km. S tromi medailami bola zrazu na čele jednotlivých celého podujatia. Pred ňou boli ešte dva štarty a trúfala si aj naviac. Žiaľ, ohlásila sa choroba a športovkyňa a Paulína musela pod perinu. Jeden štart v štafete na 3x5 km vynechala a v závere už medailové sily chýbali. Tri medaily, to je však krásny výsledok, ktorý

Naše veľhory ponúkli nádhernú zimu

dal svetu vedieť, aký silný je slovenský biatlon, ináč náš najpopulárnejší zimný šport. V rozhovoroch sa študentka a športovkyňa priznala, že v škole nepatrí k najlepším. Má individuálny študijný plán a vždy po sezóne musí zameškané doháňať. Je to tak, vrcholový šport so školou sa nedá celkom ľahko sklbiť so športovou kariérou... Paulína sa však rázne včlenila medzi naše najlepšie biatlonistky: Halinárovú, Mihokovú, Pavkovečkovú i terajšiu trénerku Murínovú. Držíme jej palce a pevne veríme, že budeme o nej počuť ešte veľa dobrého a čítať jej meno na prvých miestach výsledkových listín. Mnohé z predchádzajúceho, vrátane priani všetkého dobrého v športovom aj osobnom živote, sa týka aj ďalšej úspešnej športovkyne Zuzany Stromkovej. Talentovaná 24-ročná akrobatická lyžiarka – poslucháčka sociálnej a mediálnej komunikácie v Prahe – získala v Granade striebro. Oproti nedávnomu úspechu z Rakúska (na MS v slopestyle) sa posunula o stupienok vyššie. Sympatická a usmievavá Liptáčka figurovala na druhej priečke už po predpoludňajšej kvalifikácii, v ktorej stratila na líderku len niekoľko bodov. Úvodná finálová jazda jej nevyšla úplne podľa predstáv, druhá už bola lepšia a hoci získala viac bodov ako v prvej, nestačilo to na najlepšiu jazdu víťaznej Američanky Potterovej. Tréner Murgáč bol spokojný, hoci tiež videl chyby: *„...trať bola pekná, veľmi dobre postavená, ale organizácia v Španielsku je katastrofálna. Napokon sme to zvládli.“* Zuzana, ktorej prialo aj počasie a podporovalo ju, aby opäť zviditeľnila slovenské akrobatické lyžovanie, povedala: *„Som rada, že som sa na univerziáde mohla zúčastniť a priniesť ďalšiu medailu pre Slovensko. Dúfam, že to neteší iba mňa, ale aj ostatných.“*

Igor MRÁZ a Igor VÁLEK
Foto: archív a Natália ŠELEPECKÁ

Akrobatica Zuzana sa rada usmieva, dôvod mal tentoraz strieborný lesk. Úspešná a krásna jazda v úchvatnej prírode

ISSN 0231-7303

9 770231 730007